

ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

Türkiye'de Köylü Meselesi

TARIMDA ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞMESİ
VE ÜRETİM İLİŞKİLERİ

Sosyalist Basın:

İLİŞKİLER VE SORUNLAR

Kıbrıs'ın Bağımsızlığı

Bengladeş Olayları

TÜSTAV

cilt 4 / sayı 22-23
1975 ekim-kasım

ilke

Ekim — Kasım 1975
Sayı : 22-23

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

12 Ekim seçimleri sosyalistlere görevlerini hatırlatıyor / İlke	3
Türkiye'de köylü meselesi / Oya Baydar	17
Bangladeş'te darbeden önce / Sarada Mitra	70
Kıbrıs devletinin egemenliği ve bütünlüğü / Ezekias Papajannu	76
Kapitalist ülkelerde sosyalist basının sorunları	85
Kapitalist ülkeleri işçi sınıfı partilerinin günlük yayın organlarını tanıtıyoruz / İlke	101

TÜSTAV

Sahibi ve Sorumlu Yazışleri Müdürü : Oya Baydar / Yazışma ve havale adresi : P.K. 71, İstanbul / Yönetim ve Dağıtım adresi : Çemberlitaş, Piyerloti cad. 37/c İstanbul / Abone şartları Yıllık 100, altı aylık 50 lira. Dış ülkeler için iki katıdır / Dizgi-Baskı : Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi / 1 Kasım 1975.

K O Ç G İ R İ
halk hareketi

ÇIKTI

1919-1921

⑥

10 lira

DDKO

devrimci
doğu
kültür
ocakları

DAVA DOSYASI
37 tl

1

①

• İRAK

KÜRT HALK HARE-
ve baas ırkçılığı • KETİ

20 tl

②

İsmail Beşikçi DAVASI 1

35 tl

③

GURURLA
bakıyorum
DÜNYAYA

SİİLER

Orhan
Kotan

7,5 tl

④

ziya
GÖKALP

KÜRT
Aşiretleri

12,5 tl

⑤

KOMALAV
yayınları

⑤

YAZIŞMA ADRESİ: P.K.139 YENİŞEHİR
ANKARA

YONETİM YERİ: İZMİR Cad. 79 ANKARA • Tel: 17 87 91

12 Ekim seçimleri sosyalistlere görevlerini hatırlatıyor

İLKE

12 Ekim seçimlerinin sonuçları türlü yorumlara konu olmaya devam ediyor. 14 Ekim seçimlerinin bir ölçüde devamı sayılabilecek son seçim sonuçları ve bu sonuçların gösterdiği eğilimler, özellikle sosyalistler açısından önem taşıyor.

Bir yandan, bugün için tüm küçük burjuva ilericiliğinin odaklaştığı CHP çizgisinin gerçek yapısı, öte yandan kimi sosyalistlerin tutumu, 12 Ekim seçimleri ve sosyalist tavır konularını yeniden gündeme getiriyor.

12 Ekim seçimlerinin sayısal sonuçları ana hatlarıyla ortada. Çeşitli yerlerde çeşitli yorumları da çıktı. Burada, etraflı bir sayısal analize girmeden genel eğilimler ve işçi sınıfı sosyalistleri açısından bazı önemli noktalar üzerinde duracağız.

12 EKİM SEÇİMLERİ HANGİ EĞİLİMLERİ ORTAYA KOYDU?

Son kısmî senato ve ara seçimleri, kabaca seçmenin şu eğilimlerini ortaya koydu: Önce, sonuçları kimler nereye çekmek isterlerse istesinler, kitlelerin «sol» açıldığı açıkça görüldü. 12 Ekim seçimlerinde tek «sol» alternatif olarak gösterilen ve genel propagandasını bu noktada temellendiren CHP, oylarını çok partili döneme girildiğinden beri kendi tarihinde görülen en yüksek noktaya ulaştırdı. CHP, 1973 yılında Türkiye çapında yüzde 33.3 olan oy oranına karşılık,

bu seçimlerde Türkiye için bir örnekleme sayılabilecek 27 ilde, yüzde 44 oranında oy aldı. Sadece seçimlerin yapıldığı 27 ilde, 1973'te yüzde 36.9 olan oy oranı yine bu 27 ilde yüzde 44'e yükseldi.

CHP'ye bu yöneliş, ilerde daha etraflı açıklayacağımız gibi, kitlelerin «bu düzene» muhalefetlerinin, faşizan özlemlere, baskıya, tahakküme, her çeşit sömürüye, yoksulluğa tepkilerinin bir ifadesi oldu. Çünkü CHP, kitlelerin karşısına, en azından büründüğü görüntü ile, üç yıldır —hatta yer yer kendisine rağmen— kendisine yüklenen çizgi ile, bu düzenin sorumlusu sağ partilerin «rakibi» «sol parti» olarak çıkmış veya çıkarılmıştı. CHP'ye yöneliş, kitleler açısından bakıldığında, özellikle işçi sınıfı ve yoksul köylülük açısından bakıldığında «sola» yönelişi doğrudan doğruya.

Çeşitli çevreler, örneğin AP Genel Başkanı ve benzerleri ne kadar görmek istemeseler, ne kadar kendilerine yontmaya çalışsalar da, son seçimlerde sağ partiler, sağ siyasal güçler, seçim platformunda geriledi. Kitlelerin sermayenin sağ partilerinin güdümünden hızla çıktıklarının 1973'deki ilk belirtisinden sonra, 12 Ekim 1975 seçimleri sonuçları, bu konudaki kesin işaret oldu. 12 Ekim 1975 seçimlerinin yapıldığı bölgede (27 il) sağ partilerin oyları, 1973'te yüzde 63'ten yüzde 55'e düştü.

Bu gerilemenin, sayısal ve oransal planda en bariz olduğu bölgelerin (AP'nin diğer sağ partilerin oylarını toplayarak oy arttırmasına rağmen) İstanbul, Kocaeli, Ankara, Adana, Bursa, Denizli, Konya, Muğla, Sakarya, Tekirdağ olduğu seçim sonuçlarıyla ortaya çıktı. Bu iller arasında, halâ AP ve genel olarak MC partileri ve DP'nin ağırlıkta olduğu, Bursa, Denizli, Konya, Muğla gibi illerde bile, CHP'nin oy artışı oranı yüksekti. Kısaca, 12 Ekim seçimlerinde seçmenin sola yönelmesinin özellikle endüstrileşmiş ve endüstrileşmekte olan illerde hızlandığı, sınıflaşmanın daha hızlı billurlaşmış sınıf çelişkilerinin daha iyi görüldüğü yörelerde sola açılmanın aynı oranda hızlı olduğu bir kere daha görüldü. Buna karşılık, Doğu ve Güneydoğu ile Karadeniz şeridi, daha farklı bir tablo gösterdi. Doğu ve Güneydoğu'da halâ yerel nüfuz sahibi (ağa, şeyh, aşiret reisi veya önde geleni) kişilerin etkin olduğu ortaya çıktı. Bingöl, Diyarbakır, Elâzığ, Urfa, gibi illerde AP, MSP oyları önde gidiyordu. Buna karşılık Doğu'nun Tunceli gibi bir ilinde, CHP, oyların yüzde 85'ini alarak diğer partileri sildi geçti. Özetle, Doğu'da, bir yandan Doğu'nun emekçi halkının hızlı bir bilinçlenme süreci içinde olduğu, kapitalizm öncesinden kalma çeşitli geleneksel bağımlılık ilişkilerinin, feodal üstyapıları kırma yoluna girdiği, hele bazı bölgelerde bariz bir şekilde gözlenirken —genel süreç bu olmakla birlikte— AP'nin hatta bu seçimlerde önemli gerilemeler gösteren MSP'nin varlığını koruyabildiği illerin yine bu Doğu illeri olduğu ortaya çıktı. Karadeniz şeridinde ise CHP'nin oy kazancı hem diğer bölgelerdeki kadar hızlı olmadı, hem de Samsun, Trabzon, Zonguldak, Giresun, Gümüşhane gibi illerde AP adayları seçimi önde götürdüler. Bu sonuçlar il il ele alınırsa, Karadeniz bölgesinin öteden beri «sağ» partilerin ağırlıkta olduğu iller olması; basit meta üretimiğe dayalı küçük işletmeciliğin ve onun getirdiği tutuculuğun yaygınlığı; böyle bir yapının, üstyapıda, din faktörünün önem kazanması şeklinde yansması; AP adaylarının yerel olarak daha iyi tanınan adaylar olması, eski demokratlar faktörü; bu bölgelerde tefeciliğin -aracılığın küçük mülkiyet üzerindeki baskısını ve tahakkümünü koruyarak oyları büyük ölçüde etkileme imkânına sahip bulunması; söz konusu illerin, Zonguldak dışında, işçi sınıfının yoğun olduğu iller olmaması gibi faktörler seçim sonuçlarını etkilediler.

Bütün bu sonuçlarla birlikte ele aldığımız zaman bile, 12 Ekim seçimlerinin açıklıkla ortaya koyduğu eğilimin: «sağ» olarak nitelenen partileri geriletme

«sol» olarak nitelenen ve solu tek başına temsil eder olarak gösterilen CHP'yi ilerletme eğilimi olduğunu söylememiz gerekir.

SANDIK BAŞINA GİTMİYEN SEÇMENLER

12 Ekim seçimlerinin ilk sonuçları, seçmenlerin yüzde 40'ının sandık başına gitmediğini, İstanbul'da bu oranın yüzde 50'i aştığını ortaya koydu. Seçimler konusunda sadece iyimser değerlendirmeler geliştirmeme gereği bu sonuçla bir kere daha ortaya çıktı.

Türkiye halkının hızlı bir politize olma süreci içine girdiği son dönemlerde sandık başına gitmeyen yüzde 40'lık bir seçmen kitlesi neyi ifade etmektedir?

14 Ekim seçimlerinde seçimlere katılma oranı, yine de düşük kalmakla birlikte, aşağı yukarı yüzde 66'a ulaşmıştı. Bugün bu oranda bir düşme varsa bu düşme seçmenlerin bir bölümünün «kararsızlığını», «umutsuzluğunu», seçimleri çıkar yol olarak görmemeye başladığını göstermektedir. Sandık başına gitmeyen bir azınlık açısından bu durum «olumlu» yönde yorumlanabilir. Sağda hemen her çizginin temsil edildiği, solda ise, solun CHP ile sınırlandığı bir seçim ortamında, sandık başına gitmeyen seçmenlerin bir bölümü CHP'nin ilerisindeki seçmenlerdir şüphesiz ama sandık başına gitmeyen yüzde 40'lık kitlenin çok önemli bir bölümünün yeterince politize olmamış; parlamentonun kitleler açısından henüz çekim merkezi olma özelliği taşıdığı bir dönemde bile, seçimlerde oy kullanmada somutlanan bir politik eyleme ilgi göstermeyen bir kitle olduğu açıktır. İstanbul'da çok yüksek olan seçimlere katılmama oranı, bir ölçüde kitlelerin bilincinin CHP'yi aşması, bir başka ölçüde (ve daha önemli ölçüde) küçük burjuva ve orta burjuva katlarının seçimlere ilgisizliği, kendi «küçük dünya»larında yaşama tercihleri olarak da yorumlanabilir. Ama aynı yüksek katılmama oranı Anadolu'nun Doğu, Güney Doğu, Orta bölgeleri için siyasal bilincin eksikliğinin, baskı ve sömürü düzeninin, kitleleri, parlamenter sınırlar içindeki bir politikleşmenin dahi dışında tutmalarının bir yansımasıdır.

Ne olursa olsun, seçimlere katılmama oranı, «zafer çiğlikleri» atılırken mutlaka hesaba katılmalıdır.

OYLAR İKİ BÜYÜK PARTİDE Mİ TOPLANDI?

Seçimlerin ilk sonuçları alınır alınmaz, egemen çevrelerin en kodaman sözcüleri, basındaki kaleşörleri, hemen «halk yol gösterdi, halk iki parti istiyor, halk büyük partilere yöneldi» çiğlikleri atmaya başladılar. İki partili «tahtaravalli sistemli» bir demokrasinin faziletleri sayıla sayıla bitirilmemeye başlandı. İki büyük partilerin liderleri, çok hafif seslerle şöyle bir geçerken küçük partilerin de hayat hakkı olmaması gerektiğini söylediler ama, ikisi de «küçük partiler» olarak nitelenen partilerin silinmesinden memnundular.

Şimdi soracağımız soru, gerçekten 12 Ekim seçimlerinin AP ve CHP'de somutlanan iki parti dışında, diğerlerine hayat hakkı tanınmadığını gösterip göstermediğidir. Öte yandan da egemen çevrelerin propagandası ve iki partili demokrasinin neden bunca övüldüğü üzerinde de mutlaka durulması gerekir.

12 Ekim seçimlerine sosyalist partiler katılmadılar. Hatta, bizzat sosyalistlerin bir eksikliği, mutlaka kabul edilmesi gereken bir zaafı olarak, bağımsız sosyalist aday da gösterilemedi. Seçimlere, CHP'nin oyların yüzde 85'ini aldığı ve bu oyların çok büyük çoğunluğunun CHP'yi çok aştığı günlük gazetelerde, röportajlarda bile yazılan Tunceli gibi bir ilden bağımsız aday olarak katılan tek

sosyalist aday Kemal Burkay, bağı bulunduğu parti TİP'in seçimlerde CHP'yi destekleme kararı gereğince adaylıktan çekildi.

12 Ekim seçimleri, böylece, gerek mevcut seçim kanunlarının antidemokratik niteliği ve getirdiği sınırlar yüzünden, gerek sosyalistlerin, sosyalist partilerin hazırlıksızlığı ve güçsüzlüğü yüzünden, sosyalizmin sesini duyuramadığı anti - demokratik bir seçim oldu. CHP, burjuva yorumcularının «partiler yelpazesi» dedikleri siyasal güçler mevzilenmesinde, bomboş kalmış bir sol kanada getirtilip oturtuldu ve kitlelere olduğundan çok ötesinde niteliklerle propaganda edildi.

Bu durumda, «sol» da CHP'den başka siyasal parti yoktu zaten.

Asıl, «oy toplanması», «iki büyük partiye yöneliş» denilen mesele, aslında sağda kendini gösterdi. 14 Ekim seçimlerinde, 1969 sonrası sarsıntılar içinde siyasal partiler planında bölünmüş olan sermaye güçleri, 12 Ekim seçimlerinde, yine siyasal planda bir toparlanma içine girdiler.

1969 - 1970'de AP'nin güçlenen tekelci kesime daha yatkın bir politika izlemesi; tekelci kesimi, orta sermaye ve prekapitalist sermaye unsurlarıyla ittifakında ağır bastırması üzerine AP'den ayrılan kanatların kurduğu DP ve MSP gibi siyasal partiler, 12 Mart rejiminde tekalcilerin giderek daha büyük güç kazanmaları, aradaki ittifakın giderek daha fazla çözülmesi ve öte yandan DP'nin eski demokratlara sahip çıkması, MSP'nin «yoksulluk edebiyatı» yanında din faktörünü de katarak yaptığı propaganda ve böyle bir propagandanın etkin olabileceği kitlelerin varlığı gibi sübjektif etkenler yüzünden, 14 Ekim 1973'de seçimlerde varlık göstermişler ve AP oylarını büyük ölçüde bölmüşlerdi. Bu durum bir yandan kitleler açısından bir arayışın ifadesi, öte yandan sermaye kesimlerinin kendi iç çelişkilerinin şu veya bu yönde halledilmesi meselesiydi.

12 Mart rejimi AP'ye kitlelerin gözünde «prestij» kaybettirmiş, Demirel yıpranmış ve inandırıcılığını yitirmişti. 14 Ekim 1973 seçimlerinde, MSP'nin aldığı yüzde 11.8, DP'nin aldığı yüzde 11.9 oranındaki oy böyle bir siyasal ortamın ürünüdü.

Son seçimlerde DP'nin oylarının yüzde 3'e, MSP'nin oylarının yüzde 8'e düştüğü görüldü. Elazığ, Diyarbakır, Konya bir yana bırakılırsa, bu düşüş aslında çok daha yüksek oranlara ulaşıyordu.

Gerçekten de, halâ sağa oy veren seçmenin, artık oylarını DP ve MSP'ye dağıtmadı. CGP seçimlere zaten girmiyor, AP'yi destekliyordu, MHP'ye gelince yapısı diğerlerinden farklı bir neo - faşist parti olan bu partinin seçmen kitlesi, küçük bir düşüş ile aynen muhafaza edildi ve MHP bu türden partilerin «oy» kaderini bir kere daha Türkiye planında yansıttı.

Seçim sonuçlarının kısa bir değerlendirmesi, AP'nin illerdeki oy kazancının MSP ve DP'nin kayıplarını oldukça yakın bir şekilde karşıladığını gösteriyor. Yani, seçmen, gerçekten de büyük ölçüde, sağda AP'ye yönelmiş, AP 1969'lardaki durumunu yeniden ama bir başka düzeyde (gerileme düzeyine) elde etmiş oluyor.

Bu sonuçtan çıkarılacak değerlendirme, bizce, seçmenin iki partiyi tercih ettiği, her ikisi de burjuvazinin alternatifleri olan iki partili bir «tahtaravallı demokrasisi» tercih ettiği değildir.

Solda seçmen zaten tercih yapamama durumunda bırakılmıştır. (Bazı sosyalistlerimiz de bu durumu tescil etmekte yardımcı olmuştur.) Sağda ise görülen tablo, MSP'nin gerilemekle birlikte dağılmadığı, hatta iç düzenlemelerle, bundan böyle —uzun süreli olmasa da— daha net çizgili bir yere oturabileceğidir. Bu parti belki de daralarak, önümüzdeki dönemde varolmaya devam edecek-

tır. Ve hatta belki de, gerçekten dağılmakta olan DP mirasının küçük bir kısmına da sahip çıkacaktır.

DP, dağılmıştır. Adalet Partisi'nin sermaye nezdinde de 1969'lardaki konumunu bulması, DP'nin temelindeki sübjektif faktör olan eski demokratların AP tercihini artık kesinlikle yapmaları; objektif temel olarak, DP'nin zaten zengin köylülük, ağalık, tefecilik - aracılık, kasaba eşrafı gibi, sömürden Türkiye şartlarında eninde sonunda tekeli - kesimin verdiği payla yetinmeye mecbur, tekelcilikle çelişkisi, tarihsel yapısı ve gelişmesi gereği antagonist olmayan toplum kesimlerine dayanması, tekelciliğin ve emperyalizme bağımlı çarpık kapitalizminin gelişmesiyle bu toplum kesimlerinin kitleler üzerindeki etkinliğinin azalması gibi etkenlerin, DP veya benzeri bir partiye uzun süre hayat hakkı tanımayacağı görülebilir. Üstelik yine çeşitli politik hesaplar ve sübjektif faktörlerin etkisiyle, asıl yeri olan MC içinde yer almaması DP'yi büsbütün köksüz ve dayanaksız bırakmıştır. Sömürden kimin ne kadar pay alacağını büyük sermaye, yani emperyalizmin ortağı tekelciler tarafından tayin edildiği, ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarına tekelci sermayenin hakim olduğu bir yapıda, DP ve benzeri partilerin, hatta bir süre sonra MSP'nin uzun boylu varlık gösteremeyecekleri ve toplumda belli bir siyasal çizgi olarak ortaya çıkamayacakları kök salamayacakları ortadadır.

Aynı şekilde, olağanüstü dönemlerin, ara hükümetlerin yedek gücü durumunda olan; hiçbir zaman bir seçmen tabanına oturmamış bulunan, tekelci sermayenin alternatiflerinden biri olan CGP; bir yandan büyük sermaye için yeni bir alternatifin, hem de tabanı olan bir alternatifin, sağ sosyal demokrasinin CHP' de somutlanması, öte yandan AP'nin aldığı desteklerle kendini toparlayabilmesi, daha da ötesi, açık faşizm için MHP ve benzeri güçlerin oluşturulup resmen hükümet ortaklığına kadar getirilmesi ve «Devlet mekanizmasına» kök salmalarının sağlanmasıyla, artık «işlevlerini» «misyonusunu» önemli ölçüde kaybetmiş durumdadır. CGP, bunun farkında olarak AP ile birleşme hazırlıkları içinde görünmektedir.

Böyle bir durumda, sağdaki oy toparlanmasını mutlaka değerlendirmek ve AP'nin sağdaki partilerin oylarını yeniden büyük ölçüde kendinde topladığını açıkça görmekle birlikte, «seçmen iki parti istiyor» demagojisine kendimizi kaptırmayız.

Seçmen kısa süreler için, karşıda kendi savunduğu çizgiyi altatabilecek bir güç gördüğü zaman, siyasal partilerin, hele sağdakilerin hangi sınıf çıkarlarının savunucusu olduğu tam anlamıyla billurlaşmadığı bir yapıda, oylarını şu veya bu partide toplayabilir. Ama bu, sınıf çelişkilerinin sona erdiği, «sosyal barışın», yani özünde emekçi kitlelerin uyutularak sermayeye güç kazandırma ortamının sağlandığı anlamına asla gelmez.

12 Ekim seçimlerine, sosyalistler etkin bir şekilde katılsalardı, seçmenin iki parti istediği demagojisi yapılamazdı. Aynı şekilde MSP'nin, halâ yer yer oyların yüzde 20'sini aldığı, 27 ilde oy oranının yüzde 8'i bulunduğu düşünülecek olursa, seçmenin iki parti istediği sonucuna kolay kolay varılamaz.

İKİ BÜYÜK PARTİLİ DEMOKRATİK DÜZEN ÖVGÜSÜ NEDEN YAPILIYOR?

Neden egemen çevreler, seçimlerden sonra, özellikle AP'nin ve CHP'nin güç kazanması üzerinde durmuşlardır?

Bu sorunun cevabını, bir süre önce Vehbi Kaç'un gerek Ecevit'e gerekse Demirel'e yazdığı ve «milletin yüksek çıkarları için» AP - CHP koalisyonu önerdiği mektubunda aramak gerekir.

Gerçekten de, 1973 sonbaharından bu yana gelişmeler, Türkiye’de yeni bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu tabloya göre, yeni bir 12 Mart ve açık faşizme gidilmedikçe, yani parlamenter sistem içinde, oy sandıklarından çıkan bir iktidar ve hükümet önerildikçe, kitlelerin bilinçlenmesinin ve uyanışının mutlak hesabına katılması gereği ortaya çıkmıştır.

Güdü, bağımlı Türkiye sermayesinin, gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğu gibi, emperyalist sömürden elde ettiği yüksek kârları, işçi sınıfı ve kitlelere küçük tavizler, küçük paylar şeklinde uzun süre aktarabilecek bir duruma sahip olmadığı ortadadır. Ama, yine de sağ sosyal demokrasinin «sol» demagojileri kullanılarak, kitlelerin, bir ara Menderes’te somutlanan «karizmatik» liderliklere yönelme eğilimlerinden de yararlanılarak, geçici bir süre için Türkiye’de mevcut düzenin orasını burasını kısmı ve tekelci kesimin de işine gelecek reformlarla yamayacak bir sosyal demokrat iktidar denenebilir mi?

1973 seçimleri sonuçları, bazılarının sandığının aksine, bizce, sermaye çevrelerinin önemli bir kısmı için de sürpriz olmuştu. Ama yine de katlanabilecekleri ve kendi mecralarına dökebileceklerini sezdikleri bir sürpriz. Nitekim 14 Ekim izleyen aylarda, CHP kendi ikili yapısından, yani bir yandan tekelciler kanadının, öte yandan küçük burjuva demokrat-ilerici kanadının varlığı yüzünden ileri gelen bir kararsızlık döneminden sonra, sol sosyal demokrat kanadını etkisizleştirerek hızla, tekelci sermayenin CHP’nin merkez yönetiminde somutlanan reformcu-liberal, kısaca sağ sosyal demokrat alternatifini olma sürecine girdi. Kıbrıs olayları bu gelişmeyi hızlandırdı. Ve bu gelişmeler boyunca, «ehlileştirilmiş», yani sağ sosyal demokrasinin ağırlık kazanmış, yönetimi ele geçirmiş olduğu CHP, büyük sermayenin hem de en önemli kanatları tarafından artık tehlikesiz, hatta «komünizme karşı en akıllı baraj» şeklinde görülmeye başlandı. Yine de, 12 Ekim seçimlerinin de gösterdiği gibi, CHP’nin sağ sosyal demokrat çizgisinin verdiği güveni, CHP’ye yönelen kitlelerin, aslında bu sağ sosyal demokrat çizginin çok ötesinde olmaları tesbiti dağıtıyordu. Tekelci sermayenin belli kesimleri CHP’yi artık tehlike olarak görmeyen, başka kesimleri ve Türkiye’deki sömürücü sınıf ve tabakaların önemli bölümleri, kitlelerin sola yönelişinin bugün kendisinde somutlandığı CHP’yi, bu sola açılma ortamını geliştireceği endişesi içinde izliyorlardı.

Yine de ekonomik ve siyasal karar mekanizmalarını elinde bulunduran büyük sermaye kesimleri, açık faşizme niyetlenmedikleri sürece, sağ sosyal demokrasinin etkin olduğu, içindeki sol demokrat tabanı iyice kuşattığı ve etkisizleştirdiği bir CHP ile, MSP veya MHP gibi bir bölümünün kendi tabirleriyle «çağdışı» ve «tehlikeli» olan ortaklarından ayrılmış, 1968’lerin —Türkiye’de ne kadar mümkünse o kadar (yani tüm anti-demokratik tezgâhlarla birlikte)— «liberal»leşmiş AP’sinin ortaklığını; bu ortaklık olmadığı takdirde de, AP ve CHP’nin sermayenin iki alternatifi olarak (şüphesiz birbirinden oldukça farklı iki alternatifini) siyaset sahnesinde, her biri tahtaravallinin bir ucuna oturmuş şekilde var olmalarını istiyorlardı. Böyle bir tabloda, ne CHP dışında etkili bir sosyalist örgütlenme, ne de AP dışında işleri karıştırabilecek güçte bir başka sağ siyasal çizgi olmamalı, büyük sermayenin planlarını bozmamalıydı. [Geçerken, sermayenin çıkmazına artık sosyal demokrat alternatiflerin de çare olamadığı ve faşizmi tek çare olarak denemeye kalktığı bir noktada mutlaka ihtiyaç duyacağı MHP gibi partileri «zuladan» destekleyeceğini ve yaşatacağını söylemek yarar vardır.]

İşte, Türkiye büyük sermayesinin ve onun çeşitli düzeyden sözcülerinin oyların iki büyük partide toplanmış olmasından, en azından mevcut durumda böyle görünmesinden duydukları «sevinç» bu türden hesaplara dayanmaktadır.

Oysa, ABD'de en somut örneği görülen böyle bir yapı, Türkiye gibi emperyalizme bağımlı, güdük sermayeli ve kitlelerin anti-faşist — anti-emperyalist — anti-monopolist bilincinin hızla geliştiği bir ülke için ne derece geçerlidir? Türkiye gibi bir ülkede, sağ sosyal demokrasi, kitle tabanını kaybetmeden ne kadar sürebilir; kitlelere ayrılabilmesi paylar, vereceği ekonomik tavizler ve demokratik sosyal haklar değirmeninin suyu, bu düzende nereden gelecektir? Sağ sosyal demokrasi kısa süre de aşılıp, böylece sermayenin gözündeki yerini de kaybedip kitlelerin sola açılmasıyla birlikte, yeni alternatifler çıkmayacak mıdır ortaya? İşçi sınıfının ve emekçi kitlelerin bu günkü özelemlerine asla cevap olamayacağı bilinen, yapısını burada tekrar uzunca ele almaya gerek görmediğimiz, burjuva reformculuğunu yüklenmiş bir CHP, bu düzeni değiştirmeye aday olmadığına göre, sorunlara nasıl çözüm getirecektir? Getireceği çözümler ne kadar geçerli olacaktır?

Kitleler kısa zamanda, hayat içinde sosyal demokrat alternatifin gerçek yüzünü göreceklerdir. Ve o zaman, kitlelerin, birakalım genel devrimci atılımlarını, oy planındaki yöneliş bile, sanıldığı gibi ve örneğin bir ABD'de bir Batı Almanya'da geçici örnekleri görüldüğü gibi, yeniden AP'ye olmayacaktır. Bu anlamda bir «tahtaravallî sistemi» Türkiye'nin ekonomik - sosyal yapısı ve tarihsel gelişmesi ile çatışmaktadır.

CHP «SOL» U NE KADAR TEMSİL EDEBİLİR?

12 Ekim seçimlerinde «sol» adına ortaya çıkan CHP, seçim ortamında hem 1970'lerden bu yana geçirdiği iç değişimleri vurguluyor hem de Türkiye'deki gerçek ve geriye döndürülmez gelişme doğrultusunda görünerek kitlelerin oylarını almayı amaçlıyordu.

Seçimlerde, CHP'nin solunda bir başka güçlü parti yoktu. TBP alevî kökenli seçmenlerin oylarını, yine kitlelerin bilinçlenmesi ve sınıfsal meselenin ön plana geçmesi sonucunda kaybetmiş, tabanını yitirmiş, geçirdiği kararsızlıklarla yıpranmıştı. Zaten, en güçlü olduğu 1969 seçimlerinde bile oyların ancak 2.9 unu alabilmiş olan TBP, küçük yerel etkinlikler dışında emekçi kitleler için bir çekim merkezî olmaktan uzaktı.

Türkiye emekçi kitlelerinin, başta işçi sınıfının, bu hızlı uyanışı, bilinçlenmesi, objektif ve sübjektif faktörler gereği işçi sınıfının siyasal örgütünün toplumda güçlü bir varlığa sahip olmadığı, sosyalizmin bölünmüş, örgütsel olarak güçsüz olduğu bir döneme rastlıyordu. Böyle bir dönemde, hızla bilinçlenen, sömürü düzeninin çıkmazını ve bu düzende kendi yerlerini görmeye başlayan emekçi kitleler karşılarında bir alternatif arıyorlardı.

Bu alternatif, onlara, 1973'te anti-faşist — anti-monopolist sloganlarla ortaya çıkan CHP tarafından sunulmuştur. Kitleler gözünde CHP tek güçlü sol alternatif haline gelmiş ve getirilmiştir. CHP'nin hızla sağa kaydığı daha sonraki dönemde, bu görüntünün korunması için çaba harcanmıştır. Milliyetçi Cephe hükümetinin kuruluşu, CHP'yi karşısına alması, kitlelerin gözünde sağ partiler karşısında CHP'yi alternatif olarak görme eğilimini bir kere daha pekiştirmiştir.

Gerici-faşist güçlerin saldırıları da gerçekten bütün seçim kampanyası boyunca CHP'yi hedef almıştır. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu hedefalılış altında CHP çizgisinden çok, kitlelerin sola açılma çizgisine ve hızına yönelmiş, ancak bu sola açılış CHP'de somutlandığı için, hedef de CHP olarak ortaya çıkmıştır.

Oysa, bugün CHP, tekeli sermayenin alternatiflerinden biri, burjuva refor-

mizminin temsilcisi ve özünde, —çağımızda kapitalist toplumda sınıf mücadelesi- ni iki büyük güç: burjuvazi ve proletarya belirlediğine göre— bir burjuva parti- sidir. Şüphesiz ki CHP, AP ile ve diğer MC partileri ile aynı kefeye konulamaz. Ve işçi sınıfı sosyalistleri burjuva reformizmini, faşizmle, hatta AP gibi faşist partilerle dahi ittifak kurabilen sermaye partilerinin çizgisine bir tutmazlar; hiç- bir zaman da bir tutmamışlardır. Çağımızda tüm devrimci barutunu kaybetmiş, tekelcileşmiş, asalaklaşmış, gericileşmiş burjuvazinin yine de kısmi olarak ya- pabileceği, kendisi de kitleler tarafından zorlandığı için tanıyabileceği her re- formcu adım, kendileri reformist olmayan işçi sınıfı sosyalistleri tarafından ge- rici - faşist bir adımla bir tutulmaz. Dünya işçi sınıfı partilerinin genel geçer po- litikası, çağımızda bu noktada açık ve seçiktir.

Ama, böyledir diye ve bugün için geçici olarak kitlelerin bilinçlenmesinin —sosyalist hareketin zafının da etkilediği bir şekilde— yöneldiği tek «sol» al- ternatiftir ,sosyal demokrat alternatiftir diye, CHP'yi olduğundan ve olacağından farklı da göremeyiz. Onun ikili yapısını, yani bütün sosyal demokrat partilerde, gerek gelişmiş kapitalist ülkelerde, gerekse Hindistan gibi emperyalizme bağımlı azgelişmiş ülkelerde büründüğü ikili yapıyı mutlaka değerlendirmemiz gerekir. Sosyal demokrasinin sağ ve sol kanatlarının var olması, bunların zaman zaman, ve ülkelere göre değişik ağırlıklar kazanmaları, hep bu siyasal örgütlenmelerin dayandıkları sınıf temelinden ve sınıf çıkarlarından kaynaklanır. Bu türden par- tilerde, bir yanda tekelci kanat, öte yanda küçük burjuva demokratizminin yan- sıdığı kanat, çoğunluk bir yönetici diğeri taban kadrolarını meydana getirerek oy toplarlar. Bu nitelikleriyle de, söz konusu partiler, çoğunlukla, tekelci serma- yenin politikasının izleyicisi kanadın merkez yönetimini meydana getirdiği ve bu çizgi çerçevesinde gelişen; ama içlerindeki sol sosyal demokrat, «halkçı» ka- nadın sloganlarını kullanmaktan çekinmeyen, hatta özellikle kullanan ve bütün gücüyle bu sol kanadı etkisizleştirmeye çalışan partiler halini alırlar. Bazı özel durumlarda (Hindistan'da Gandhi örneği), sol sosyal demokrat kanat uluslararası durumun ve ülke içindeki çelişkilerin ve asıl kitlelerin mücadelesinin, işçi sını- fının örgütlenmesinin güçlenmesinin bir sonucu olarak ağırlık kazanır.

CHP türünden partilerde bu ikili yapının görülmesi sadece görülmesi değil buna uygun politika izlenmesi ve daha da önemlisi, merkez kadrolarının tekel- ciler paralelinde burjuva reformist politikalarının iyice açığa çıkarılması ve sol sosyal demokrat kanadın uyarılması, desteklenmesi, ağırlık kazanmasına çalışılması, bütün yapının, işçi sınıfı hareketinin gücüyle sola açılması için müca- dele işçi sınıfı sosyalistleri açısından son derece önemlidir ve görevdir.

İşte CHP'ye bugün bu çerçeveden bakmamız; onu AP ile aynı kaba koy- mazken, gerçek niteliğini, gelişme çizgisini iyi saptamamız ve en önemlisi CHP' yi çoktan aşmaya aday kitlelere, bu gerçekleri bütün açıklığıyla götürebilmemiz gerekmektedir.

Gerçi kitleler, bir CHP iktidarı veya CHP'nin ağırlıkta olduğu iktidar döne- minde sosyal demokrasinin gerçek yüzünü, çıkmazını, bu düzeni değiştireme- yeceğini, Türkiye için gerekli olanın son tahlilde, reform değil devrim olduğunu görüp anlayacaklardır. Ama bu süreç bile, kendiliğinden bir gelişmeye bırakıla- maz. İşçi sınıfı sosyalistleri, eğer gerçekten sosyalizm adına yola çıkıyorlarsa, hiç vakit geçirmeden, kitleleri, özellikle de işçi sınıfını sosyal demokrasinin dev- rim hedefinden iktidar hedefinden saptırmaya yönelik «saldırgan» korumak- la, işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesini, bağımsız politikasına dayandırarak güç- lendirmekle yükümlüdürler.

12 Ekim seçimleri bütün bu açılardan da, Türkiye'de çeşitli sosyalist kanat- lar açısından önemli bir öğretici olmuştur.

12 Ekim seçimlerinde, sosyalistler arasında, asıl tartışma konusu CHP'yi destekleyip desteklememe meselesinde düğümlenmiştir.

1971 öncesinin sosyalist sayılan çoğu kişileri ve güçleri, 1973'den bu yana, artık sosyal demokrasi içindeki yerlerini almışlardır. Son yıllarda, Türkiye'de genel ilerici çizgisi ile işçi sınıfı sosyalizminin çizgisi büyük ölçüde billurlaşmıştır. Bugün AP saflarında ve benzeri yerlerde yer alan sermaye ile bütünleşmiş «aydın»ların sol veya sosyalist sayılabildiği dönemler çoktan geçmiştir. İşçi sınıfı adına, sosyalizm adına, devrim adına önemli gelişmelerdir bunlar.

Bugün eskiden kendilerini sosyalist sayan çoğu küçük burjuva devrimcisi, demokrati, ilericisi, CHP saflarında, onun sağ veya sol kanat çizgisinde yerini almış durumdadır. Bunların bir kısmı yeni yerlerini açıkça ortaya koyarken, bir kısmı «şimdilik sadece CHP'nin desteklenmesini», ilerde CHP'nin «getireceği» demokratik ortam içinde, yani CHP'nin büyük sermayenin bir yeni alternatifi olan reformizminin yaratacağı ve işçi sınıfı sosyalistlerine her nedense ihsan edeceği «dikensiz gül bahçeleri» oluşunca orada, rahat rahat sosyalizm yapılabileceği görüşünü ileri sürmekte; CHP ile bütünleşmelerini, sosyal demokrasi ile uyuşmalarını böylece «mazur» göstermeye çalışmaktadırlar. Söylemeye bile gerek yoktur ki, böyleleri pek çabuk hüsrana uğrayacaklar ve **işçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olacağını** unutanın acısını çekeceklerdir. İşçi sınıfının kuyrukçuluk yapmayan, bağımsız mücadelesi, güçlü örgütlenmesi, emekçi kitleleri kendi bayrağı altında toplayacak ve demokratik mücadeleyi tüm demokrat toplum güçleriyle birlikte işçi sınıfının tutarlı ve sonuna kadar devrimci çizgisinde, öncülüğünde verecek parti olmaksızın, hiç kimsenin, hele ardında sermayenin şu veya bu hesapları, şu veya bu desteği, gözyumması, hatta razı olması ya-tan hiçbir politik gücün «dikensiz gül bahçeleri» yaratmayacağı açıktır.

Artık çizgilerini bulmuş olan bu türden demokratlar, ilericiler dışında, sosyalistler arasında da 12 Ekim seçimlerinde alınacak tavır tartışma konusu olmuştur. Sosyalizm adına ortaya çıkmış olan siyasal partiler bu konuda kendi aralarında bir anlaşmaya varamamışlardır. Genel hatlarıyla, iki farklı çizginin ortaya çıktığı söylenebilir.

Bunlardan birincisi, en net ve açık şekilde Türkiye İşçi Partisi (TİP) politikasında somutlanan CHP'yi parti olarak ve MC'nin geriletilmesi amacıyla destekleme çizgisidir. Bu çizgi, 12 Ekim seçimlerinin MC konusunda bir referandum niteliği taşıdığı görüşünden hareket etmiş ve her ne kadar işçi sınıfına ve geniş emekçi kitlelere gidecek bildiri ve afişlerinde, açık açık «CHP'ye oy verin» diyememişse de, Parti görüşü olarak CHP'nin destekleneceğini ilân etmiş, kitlelerden de, bu doğrultuda oy kullanmalarını resmî basın açıklamalarıyla istemiştir.

İkinci görüş, yine en net biçimiyle Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)'nin çizgisinde belirlenmiştir. TSİP, işçi sınıfının bağımsız politikasının somutlanması; bu yapıyla sağ sosyal demokrasinin güdümünde olan CHP'nin, özünde burjuva reformizminin temsilcisi olması ve bu çizginin işçi sınıfına ve emekçi kitlelere tek sol çizgi olarak gösterilmek, tezgâhlanmak istenmesinin sosyalist ajitasyon ve propaganda ile önüne geçilmesi; «gerçek kurtuluşun sahte umutlarda değil sosyalizmde olduğunun» mümkün olan ölçülerde kitlelere seçim ortamından da yararlanılarak duyurulması; işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin, CHP'nin niteliği konusunda bugünden aydınlatılması CHP içindeki sol sosyal demokrat kanadın uyarılması gerekçeleriyle; seçim olan her ilde adları ve tercih listeleri belirlenen ilerici, demokrat, anti-faşist, anti-empyalist adaylara oy verilmesini, bu türden adayların bulunmadığı yerlerde ise oy verilmemesini istemiş ve kitlelere önermiştir.

Açıkça görülmesi gereken gerçeklik, bugün, sosyalist partilerin kitleler için-

de, oyları etkileyebilecek, seçim sonuçlarını değiştirebilecek oranda güce sahip olmadıklarıdır. Bu yüzden, sosyalist partiler şu veya bu biçimde tavır alırken, özünde oyları etkilemekten çok kendi politikalarını taktiklerini, tavırlarını netleştirme, sosyalist kadrolara ve emekçi kitlelere göstermeyi, anlatmayı amaçlamışlardır.

Yukarıda söylediğimiz gibi, sosyalistler, seçimleri gerçekten etkileyebilecek güce sahip bulunmamaktadırlar. Henüz, güçlü ve kitleler içinde var olan bir sosyalist örgütlenme sözkonusu değildir.

Böyle bir somut durumda, içinde bulunduğumuz dönemde, sosyalistlerin seçimlerdeki, özellikle de CHP'ye karşı tavırları gerçekten de önem kazanmaktadır.

SEÇİMLERDE CHP'Yİ PARTİ OLARAK DESTEKLEME TAVRI MEVCUT ŞARTLARDA İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ ÇİZGİSİNİ FEDA ETMEKTİ

Türkiye'nin yukarıda bölüm bölüm değinilen mevcut şartlarında; sosyal ortamında, CHP'nin siyasal yapıdaki yeri, merkez yönetiminin sağ çizgisi, yani finans - kapitalin alternatifi olma durumu karşısında, öte yandan CHP içinde tabanda bir sol kanadın varlığının söz konusu olduğu bir durumda; CHP'nin işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin karşısına tek «sol» alternatif olarak çıkarılıp, işçi sınıfı sosyalizminin yolunun tıkanmaya, iktidar hedefinin saptırılmaya çalışıldığı bir dönemde, CHP'yi örgüt olarak, kayıtsız şartsız desteklemek, işçi sınıfının bağımsız çizgisinden fedakârlık etmek, işçi sınıfını sosyal demokrasinin saldırısına bırakmak ve kuyruğuna takmak anlamına geliyordu.

Böyle bir destekleme, hele bir hükümet ve iktidar değişikliğinin söz konusu olamayacağına olaylara gerçekçi açıdan bakılırsa açıklıkla görüldüğü bir siyasal ortamda, MC'nin geriletilmesi ve seçimlerin referandum özelliği taşıması gerekçeleriyle haklı gösterilemezdi. Çünkü sosyalistler seçimlere katılabilmiş, bağımsız adaylar gösterebilmiş olsalardı, bu adayların veya partilerin alacakları oylar, yine sağa karşı oylar olarak MC'nin geriletilmesinde yerlerini alacaklardı.

Yine aynı şekilde, CHP dışında, örneğin TBP'de varolan ilerici adayların aldıkları oylar da aynı «sol oylar» hanesine yazılacaktı. Ama, MC oylarının geriletilmesi gerekçesiyle CHP oylarının artırılması çizgisini savunanlar bu açık tabloyu görmezden geldiler.

Bazı sosyalist kanatlardan gelen CHP'nin, parti olarak desteklenmesi önerisi, iki temel nedene dayanıyordu. «Demokrasi» nin işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesinin ve siyasetinin gücü olmaksızın, CHP'den ümit edilmesi, yani özünde demokrasi mücadelesinin tutarlı öncülüğü meselesinin ve CHP'nin yapısının gerçekçi olarak kavranmaması; öte yandan kitlelerin eğilimlerine ters düşme için, bir çeşit kitlelerin ardından sürüklenme eğilimi... Daha da temele inilecek olursa burjuva reformizmiyle, işçi sınıfının örgütlenmesinin güçlendirilmesi adına, bir süre için de olsa, uzlaşma...

Buna karşılık, CHP'nin parti olarak desteklenmemesi, CHP ve diğer adayların AP adaylarından hiç de farklı olmadıkları yerlerde ve bir çeşit «odunu göstersem seçtiririm» mantığının CHP merkez yönetiminde de hakim olmaya başladığı bir dönemde, kitlelere mümkün olan en yoğun sosyalist ajitasyon ve propaganda götürülmesi önerisi ile de birleşince, (ki sosyalist hareketin dağınıklığı yüzünden önemli ölçüde başarılamamıştır.) farklı bir çizgiyi yansıtıyordu. İşçi sınıfının kitle kuyrukculuğuna düşmeyen ve sosyalizm hedefini gösteren, bur-

juva reformizminin tuzağına düşmeyi reddeden bir çizgi idi bu. Ve şüphesiz ki doğruluğu, bu günün CHP'yi destekleme sarhoşluğu, Karaoğlan hayranlığı içinde değil, gelecek günlerce görülecek bir çizgi...

TSİP'in il il desteklenecek adayları açıklamasına, CHP'yi desteklemeyi öneren çizgi «işin sınıfsal özünü bir kenara koyup kişiler arasında seçme yapma» diyerek karşı çıktı. Oysa asıl, sınıfsal niteliği açık olan ve sağ sosyal demokrasinin ağır bastığı CHP'nin parti olarak desteklenmesiyle işin sınıfsal özü unutulmuş olurdu. Veya, daha doğrusu, CHP yönetiminde somutlanan tekelci sermayenin uzun vadeli ,reformist özlü çıkarları, «bir süre için» de olsa, işçi sınıfının nihai çıkarları ve çizgisinin önüne geçirilmiş olurdu. Ve daha da ötesi, CHP'nin ikili yapısı kavranmamış, değerlendirilmemiş olurdu.

Bütün bunlar, işçi sınıfı ve onun siyasal örgütü hiç siyasal ittifak yapmaz demek değildi şüphesiz. «Uzlaşma yok», «ittifak yok», şüphesiz ki çocukluk hastalığı belirtisiydi. Ama ittifak farklı sınıfsal konumların temsilcisi farklı siyasal güçler arasında belli bir yolu bir süre birlikte yürümek için yapılan bir anlaşmadır. Bunun gerçekleşmediği yerde, sözü edilebilecek tek tavır kayıtsız şart siz desteklemedir.

İşçi sınıfının siyasal örgütü belli dönemlerde, bir başka sınıfsal temele dayanan bir başka siyasal örgütü kayıtsız şartsız desteklemez mi? Destekleyebilir, ama bunu yine şartlar belirler, yine karşıdaki güçler mevzilenmesi belirler. Faşizmden çıkış dönemlerinde, faşizmle mücadele dönemlerinde (Salazar rejimi altında Portekiz Partisi'nin seçimlerdeki tavrı) bu türden destek politikalarına rastlanmış ve bu politikalar doğru da olmuştur. Ancak, bu durumda da ön planda gözetilen işçi sınıfının asıl hedefi, yani iktidar hedefi ve oraya vardırıran yolu kısaltmaktır.

İşçi sınıfının bağımsızlığı da zaten, ne olursa olsun, onun iktidar hedefinin gözden kaçırılmaması anlamına gelir.

Bu şartlarda, CHP'nin desteklenmesi, bütün sonuçlarıyla Türkiye'de işçi sınıfını iktidara götüreceği yolda, bu yolu açacak, kısaltacak bir tavır mıydı? Aslında, kısır polemikler dışında sorun gelip burada düğümleniyordu.

Hedefe vardırıran yolda, 12 Ekim seçimlerinde CHP'nin desteklenmesinin artısı - eksisi; başka türlü söylenecek olursa, işçi sınıfının bağımsız politikasının, 12 Ekim 1975'in somut şartlarında 12 Ekim 1975'in CHP'sini işçi sınıfına ve emekçi kitlelere hedef olarak göstermekle ne ölçüde bağdaştığı gözden geçirilmelidir.

İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ POLİTİKASI NEDİR?

Genel hatlarıyla kapitalizmden sosyalizme geçiş çağını yaşıyoruz. Ama en gelişkin kapitalist ülkede bile toplum sadece burjuvalardan ve işçilerden oluşmuyor. Hele Türkiye ve benzeri pek çok ülkede, işçi sınıfından başka, sömürü ve baskı altında tutulan —başta köylülüğün en yoksul kesimleri olmak üzere— geniş yığınlar var. Yoğun sömürü ve baskı bu kitleleri de başkaldırmaya itiyor, işçi sınıfı hareketinin evrensel ve ülke içindeki devrimci gelişiminin etkileri, onlarda devrimci hareketlenmelere yol açıyor. Şüphesiz böylesi bir durum devrimci mücadeleyi olumlu yönde etkiliyor. Ama şu noktayı da hemen vurgulamamız gerekiyor. İşçi sınıfı dışındaki geniş yığınların devrimci potansiyelleri ve başkaldırma arzuları ne denli güçlü olursa olsun, bunlar sonuna kadar devrimci olamazlar. Çünkü toplumsal gelişme kanunlarına göre devrimi sonuna kadar götürebilecek olan sadece ve işçi sınıfıdır. Çünkü özel mülkiyetin son biçimi olan kapitalist mülkiyet ilişkilerine son verebilecek olan yegâne güç, üretimdeki yeri

ve rolü icabı yine sadece işçi sınıfıdır. Sömürü ve baskıya karşı ne ölçüde başkaldırırlarsa kaldırınsınlar, işçi sınıfı dışındaki diğer sınıf ve tabakaların genel objektif yönelimleri, özel mülkiyetin kaldırılması doğrultusunda değildir. Ve işte bundan ötürü, işçi sınıfı dışındaki geniş halk kitlelerinin mücadelesi özellikle emperyalizme bağımlı ülkelerde, genel hatlarıyla bir **bağımsızlık ve demokrasi** mücadelesi olarak belirir.

Öte yandan, sosyalizm doğrultusunda mücadele veren işçi sınıfı içinde, üretici güçlerin gelişmesini engelleyen, emperyalizm bütünü içindeki mülkiyet ilişkilerinin ve bunun üzerinde şekillenen ve bu mülkiyet ilişkilerinin sürmesini pekiştiren siyasî, ideolojik, hukukî v.b. gibi üst yapı kurumlarının kaldırılması, devrimci ilerleyişin vazgeçilmez konaklarından biridir. Böyle olunca, işçi sınıfının devrimci yolunda, bir noktada, işçi sınıfının çıkarlarıyla geniş halk yığınlarının çıkarları özdeşleşiyor demektir. İşte bu çıkar birliği işçi sınıfının günümüzdeki ittifaklarının niteliğini ve kapsamını açıklar.

Ancak, işçi sınıfı, sadece kendini değil, bir avuç sömürücü asalak dışındaki tüm toplumu da kurtarmakla yükümlüdür. Ve bunun bilincini, mücadelesinin ta başından itibaren tüm topluma yaymaya çalışır. Müttefiklerine, «sen de demokrasi ve bağımsızlık istiyorsun, şimdilik ben de aynı şeyi istiyorum. O halde çıkarlarımız ortak. Hele bir o noktaya erişelim, ondan sonra yollarımız ayrılınca ne yapacağımızı düşünürüz!» demez. Toplumsal gelişmede, bağımsızlık ve demokrasi aşamasının bir durak, bir üretim tarzı olmadığını, sosyalist kuruluş için bir başlangıç, sosyalist mülkiyet ilişkilerinin temelini atıldığı bir sıçrama olduğunu açıkça koyar.

Öte yandan demokrasi ve bağımsızlık mücadelesi bilimsel olarak **burjuva demokrat** bir harekettir. Ama günümüzde burjuva demokrat nitelikli bütün hareketlerin önderliğini yapmak, tutarlıca yürütmek görevi de işçi sınıfının omuzlarına yüklenmiştir. İşçi sınıfı dışındaki diğer sınıf ve tabakalar kendi başlarına, genel olarak tutarlı ve sonuna kadar kararlı demokrat bir yol izleyemezler. Tarihsel olarak bu yol tıkanmıştır... Çünkü tutarlı bir demokrat gelişimin, işçi sınıfını sosyalizm doğrultusunda, özel mülkiyet ilişkilerinin kaldırılması doğrultusunda daha da güçlendireceğini bilen, bunu dünyadaki deneyleriyle görmüş olan işçi sınıfı dışındaki «demokrat» toplum kesimleri, işçi sınıfının etkinliği ve güdücülüğü olmadan, burjuva anlamda bile demokrat olamazlar. Gene işçi sınıfı dışındaki halk kesimlerinin bağımsızlık mücadelesinde kendi başlarına sonuna kadar kararlı olmaları beklenemez. Günümüz emperyalizm şartlarında, hem ülke içindeki işçi sınıfı hareketine karşı olmak, ya da onunla birlikte olmamak, hem de uluslararası finans kapitalin ağına düşmemek mümkün değildir. Demek ki, biri diğerinden asla ayrılmayan hem demokrasi hem de bağımsızlık mücadelesinin başını çekmek görevi de, sonuna kadar devrimci sınıf olan işçi sınıfına düşmektedir. Böylece, burjuva demokratik nitelikli bu hareketlerin eninde sonunda işçi sınıfı öncülüğünde sosyalist öze kavuşturulması kaçınılmaz, daha da önemlisi gerekli olur.

Mücadele sonunda elde edilen bağımsızlık bir ulusal bağımsızlıktır ama bu durum emperyalizm çağında bir «mîlli pazar» in kurulmasına yolaçmaz. Mücadelenin öncülüğünü yapan işçi sınıfı, işçi sınıfı enternasyonalizmine sıkı sıkıya bağlı olarak her türlü, siyasî, ekonomik, kültürel ilişkiler kurar ve sürdürür. Yine erişilen demokrasi bir burjuva demokrasisi olmaz, sosyalist demokrasinin özünü ihtiva eden bir halk demokrasisi olur.

İşte yukarıda sıraladığımız iki sebepten; kısaca özetlersek bir yanda işçi sınıfının tüm toplumu kurtarmak göreviyle yükümlü, öte yanda demokrasi ve bağımsızlık mücadelesinin başını çekmek zorunluluğunda olmasından ötürü, **bağımsızlık - demokrasi - sosyalizm** mücadelesi ayrılmaz bir bütünlük arzeder.

Ve bu bütünlük ,bağımsızlık - demokrasi - sosyalizm mücadelesinin bütünlüğü, mevcut sınıflar mevzilenmesinde, bu bütünlüğün gerektirdiği ittifaklar politikası, sosyalistlerin, **işçi sınıfının bağımsız çizgisini** titizlikle gözönünde tutmalarını gerektirir.

işçi sınıfının bağımsız politikası, onun **kendi dışındaki tüm toplum kesimlerinden bağımsız** olacağı anlamına gelmez. Aksine o, tarihsel misyonu, yani tüm toplumu kurtarmakla görevli olması gereği, bütün toplum kesimleriyle çok yakın ilişkiler ve bağlar içinde bulunur. Ama bu tarihsel misyon, yani devrimi sonuna kadar götürmek, sonuna dek devrimci olmak misyonu onu diğer toplum kesimlerinden ayıran en önemli özellik, onun bağımsız politikasının kaynaklandığı maddî temeldir. O devrimci mücadelesi boyunca çeşitli girişimlerde bulunur, zaman zaman tavizler verir, geri çekildiği durumlar olur. Ama bunların hepsi, **nihai hedefine** erişme doğrultusunda **ileri birer adım** olur, olmalıdır. Böyle olmazsa, böylesi girişimler nihai hedefi uzaklaştırıcı oluyorsa, işte o zaman yanlış politika izlenmiş, işçi sınıfının bağımsız politikasından taviz verilmiş demektir. İşte o zaman, birlikte mücadele yürütülen diğer toplum kesimlerinin, sonuna kadar devrimci olmayan niteliklerine mahkum olunmuş, onların devrim yolunda duraksamalarına tabi olunmuş, onlara önderlik, yol göstericilik yapılacağına onların **sınırlı devrimciliklerinin ardından** gidilmiş demektir. İşte o zaman, egemen güçlerin ve burjuvazinin sosyal muhalefet içinde yerleştirmeye çalıştığı, görünüşte ilerici özde karşı devrimci güçlerin politikasının iğvasına kapılmış, kuyruğuna takılmış demektir.

işçi sınıfının bağımsız politikasının nasıl bir yol izleyeceği işçi sınıfı biliminin, işçi sınıfı tüm toplumu kurtarmakla yükümlü olduğu için onun ismine izafe edilmiş yegane gerçek bilmin, klavuzluğunda somut şartların somut tahlili ile belirlenir. Yani işçi sınıfının bağımsız çizgisinden ayrılmak, taviz vermek, bu anlamda işçi sınıfı ideolojisinden de ayrılmak anlamına gelir. Başlangıçta işçi sınıfının bağımsız çizgisinden «ufak tefek» tavizler, hatalı politik seçimlerin sonucu olarak görülebilirler. Ama, unutulmamalıdır ki böylesi ilk adımlar, birer tehlikeye çanırdılar ve kısa sürede üzerine gidilip, hatalı politika düzeltilmezse ileride sistemleşmiş sapmalara yol açarlar.

12 EKİM SEÇİMLERİ VE İŞÇİ SINIFININ BAĞIMSIZ POLİTİKASI

12 Ekim seçimleri **işçi sınıfının bağımsız politikası** meselesini ön plana çıkardı.

Kimileri, sosyalistlerin katılmadığı bir seçimde bir partiyi desteklemekle belirli nitelikli adayları desteklemek arasında bir fark olmadığını veya her ikisinin de aynı sonucu vereceğini iddia ediyorlar! Bu iddia gerçeği yaratmaktan uzaktır. Çünkü desteklenebileceği ileri sürülen partilerin —bugün için CHP ile TBP— ikili yapısını gözden kaçırmaktadır. Şüphesiz bu partiler doğrudan egemen güçlerin çıkarlarını aksettiren partiler değillerdir. Hatta, Kıbrıs meselesindeki şoven tutumuna ve anti - komünizm etkisinden kurtulamamasına rağmen TBP, CHP merkez yönetimi gibi, finans kapitale göbeğinden bağlanmış da değildir. Ama her iki parti de işçi sınıfı partisi değildir ve böyle bir iddiaları da yoktur. Bugün CHP'deki taban - merkez çatışması hiç kimsenin gözünden kaçmamaktadır. **işçi sınıfı çizgisine kendisini yakın hissedene, kurtuluşunun işçi sınıfıyla ve onun politik hareketiyle birlikte olacağını hergün biraz daha idrak eden CHP tabanındaki ilericiler, demokratlar, merkezde temsil edilen finans kapital politikasına karşı bir mücadele yürütmektedirler. Sosyalistlerin görevi, özünde sınıfsal olan mücadelenin daha da kristalleşmesini sağlamak, işçi sınıfına müttefik olacak güçlerin temsilcilerini, egemen güçlerin politik - ideolojik etkisinden koparıp ya-**

nına çekmek olmalıdır. İşte parti desteklemekle ilerici, demokrat çizgiyi aksettiren adayları desteklemek arasındaki **nitel fark** buradadır. İlerici adayları desteklemek, ittifaklar politikasına uygundur ve onun gereğidir. Oysa parti desteklemekle, özellikle bu parti bu günkü yapısı ve merkez yönetimiyle CHP ise, «demokrasinin bir adım ilerletilmesi» uğruna finans kapital politikası desteklenmiş olur. «Demokrasinin bir adım ilerletilmesi» kısa vadede işçi sınıfı açısından ileri bir adım gibi görülebilir. Ama, hele Türkiye'nin bugünkü şartlarında bu görünüş aldatıcıdır. Yukarıda da söylediğimiz gibi işçi sınıfının bağımsız politikası atılan adımların kısa vadede değil, uzun vadede, **nihai hedef açısından ileri** olmasını gerektirir.

İşçi sınıfı sosyalizmi çizgisi, finans kapitalin, emek - sermaye barışının sağlanmasından yana olan, yani uzun vadede işçi sınıfının en «bilinçli» düşmanları olan bir kesiminin alternatifi haline gelmiş bir politik çizginin desteklenmesini ve bunun için kitlelere çağrıda bulunulmasını yerinde bir karar olarak karşılamaz. Hele hele böylesi bir kararın, **işçi sınıfının bağımsız politikası** ile bağdaştırılması mümkün olamaz.

SOSYALİSTLERİ YENİ GÖREVLER BEKLİYOR

Özetle, 12 Ekim seçimlerinin sonuçları, seçimlerdeki çeşitli tavırlar, bu konuda sosyalistler arasındaki tartışmalar, sosyalistleri bekleyen görevleri bir kere daha ortaya koymaktadır.

Bu görevlerin en önemlisi, en acil ve aynı zamanda en temel alanı, şüphesiz ki, giderek bilinçlenen kitlelerin bilinçlenmesini gerçek rayına yani sosyalizm rayına oturtmaktır. İşçi sınıfının örgütlenmesi, emekçi kitlelerin kazanılması, kısaca sosyalist örgütlenmenin güçlendirilmesi, sosyalist hareketin toparlanması önde gelen görev olmaktadır. **Bu yapılmadığı, yapılamadığı takdirde, gelecek günlerde işçi sınıfı ve emekçi kitleler, «demokrasinin genişletilmesi» gerekçesiyle sosyal demokrasinin kuyruğuna takılmaya sosyal demokrasinin saldırısına terkedilmeye devam edilecek, ya da daha kötüsü sosyal demokrasiden «kendiliğinden» umutları kesilen, sosyal demokrasinin içyüzünü gören geniş kitleler, umutsuzluk içinde, sonu faşizme çıkan alternatiflere kurban edilebilecektir.**

Sosyalistler, sosyal demokrasi yaşanana ve kitlelerce kavranana kadar mutlaka güçlenmek, örgütlenmelerini güçlendirmek, kitleler içinde varolmak ve alternatif olarak ortaya çıkabilmek zorundadırlar. Bu da, ancak, bugünden doğru tavir tesbitiyle, doğru taktiklerle ve sosyalizmin güçlenmesi, bütünleşmesi yolunda sonuna kadar ilkel ama yapıcı tavırlarla ilerlemekle mümkündür. Her türlü küçük dükkâncılık, sosyalizm davasını dar örgütsel, kişisel dava haline getirme eğilimi, bu süreci geciktirecek, zedeleyecektir.

İşçi sınıfı sosyalizmi kitlelerin karşısına alternatif olarak çıkamadıkça, bir yandan faşizm, öte yandan sermayenin bir başka alternatifi olan «sosyal barış» yutturmacalı sosyal demokrasi pusuda bekleyecek, hatta zaman zaman pusulardan çıkıp ortada gezinecektir.

Öte yandan, son seçim sonuçları üzerinde gerçekçi bir şekilde, sonuçları kendine yontmadan, somut durumun somut tahlilini doğru yaparak uzun uzun düşünülmelidir. Seçimlerdeki tavırlar yeniden gözden geçirilmeli, bu tavırların işçi sınıfının iktidar hedefiyle ne derece uyduğu bir kere daha gündeme getirilmelidir.

Sosyalistler, sonuna kadar devrimci tek sınıf olan işçi sınıfına ve onun bilincine dayanan güçler olarak bugünden belirtileri görülen gelecek gelişmelerin sorumluluğunu taşıdıklarını asla unutmamalıdır.

Türkiye'de köylü meselesi

(Kır kesimlerinde üretici güçlerin gelişmesi ve üretim ilişkileri)

Oya Baydar

GİRİŞ

Türkiye'de köylülük ve kır kesimlerinin sosyo-ekonomik yapısı konuları, sosyalist hareket içinde, özellikle 1967'lerden sonra «Türkiye'de hakim üretim tarzı tartışmaları» içinde söz konusu oldu. Stratejik tartışmalarının «sosyalist devrim» — «milli demokratik devrim» çizgileri çerçevesinde yoğunlaştığı 1969-1970'lerde, bu tartışma, Osmanlı toplumunun yapısı araştırma ve tartışmalarıyla içiçe gelişti.

O günlerde, konuyla ilgili araştırmacıların bir bölümü «Türkiye'nin yüzde kaç buçuk feodal» olduğunu hesaplarken, kendilerine «Asya tipçiler» denilen diğerleri de «demokratik devrim stratejisini reddetmek ve Türkiye'nin zaten geçmişte de feodal bir ya-

şı yaşamadığını, bunun için de «demokratik» veya antifeodal mücadelenin kökünden yanlış olduğunu ispatlamak amacıyla, Marx'ın geliştirilmemiş «Asya Tipi» üretim biçimi kategorisine sarıldılar.

Bu tartışmaların hiç işe yaramadığı söylenemez. Kaynaklara dönülmesi, teorik araştırmalar yanında Türkiye'nin toplumsal yapısının, Türkiye gerçeğinin, özel yapısının araştırılmasının hız kazanması, bu döneme rastlar.

Bu tartışmalar, şüphesiz ki sadece bilimsel amaçlarla, bilimsel tatmin için soyut bir planda yapılmıyordu. Temeldeki sorun, (çoğu zaman tartışmalar boyunca unutulduğu ve konu somuttan, temel sorundan ayrılıp so-

yut tartışmalara vardığı halde) Türkiye'nin sınıfsal yapısı ve bu sınıfsal yapının belirlendiği, «ittifaklar» sorunuydu. (1970'lerde, sosyalist çevrelerde, işçi sınıfının nitel nicel varlığının bile tartışıldığı; bir kısım «sosyalist»lerin işçi sınıfının varlığını bile ancak 15-16 Haziran 1970 olaylarından sonra kabul lenebildikleri hatırlanmalıdır).

Aynı dönemde, Üniversite çevrelerinde, burjuva sosyal bilimleri arasında da, Türkiye'nin sosyal yapı çözümlemelerine, araştırmalarına, —sosyalist çevrelerde yoğunlaşan tartışmanın da etkisiyle— ilgi gözleniyordu. Bütün nicel nitel yetersizliğine rağmen, Türkiye'de, sosyal bilimler, sosyal yapı ve özel olarak da kırsal yapı üzerinde en fazla araştırmanın yapıldığı dönem bu dönemdir.

Türkiye'nin toplum yapısı araştırmalarına ve tartışmalarına hız kazandıran zorlama, başta da işaret ettiğimiz gibi 1965-1966'lara kadar belli bir bütünlük gösteren Türkiye sosyalist hareketi içinde «strateji tartışmaları»nın ve farklı çizgilerin belirmiş olmasıydı. Bu dönemleri ve bu çizgileri, İLKE'nin geçmiş sayılarında, 1960 sonrası sol hareketin eleştirisinde etraflıca ele aldık. Bu arada dolaylı da olsa, bu farklı çizgilerin Türkiye'de sınıflar, sosyo-ekonomik yapı, ittifaklar konularındaki görüşlerine de değindik.

Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve sınıfsal yapısı; ve bunun bir parçası olarak da kırsal yapı ve köylülük meseleleri, somut ihtiyaçların dayatmasıyla ortaya çıkıyordu. Ancak tartışmalar ve araştırmalar, çoğunlukla «somut durumun somut tahlili» çerçevesinde gelişmedi. Önceden belirlenmiş stratejilere kılf hazırlama mantığı çoğunlukla öne geçti. Türkiye'nin sosyal yapısı, «somut verilere» rağmen çarpıtıldı. Ve giderek, bu bütünün parçası olan, «Türkiye'de köylülük meselesi de aynı durumdan kurtulamadı. Aslında çok açık ve duru olduğu şimdilerde çok daha iyi görülen ve anlaşılan pek çok sorun o günlerin strateji saptama ve strateji tartışma «hızı» içinde çarpıtıldı.

En büyük kargaşa ise, her zaman zor ve karmaşık bir sorun niteliğini korumuş olan «köylülük» meselesi ve tarımda üretim ilişkileri, üretim tarzı tartışmaları etrafında çıktı.

Kimileri, Lenin'in ikinci enternasyonal liderlerini «devrim kaçaklığı» ile suçladığı nok

tadan işe başlayıp, köylülük meselesini yok saymaya, küçümsemeye yöneldiler. Kimisi de (çoğunluk) o dönemlerde, bugünlerin aksine (ve bugünlerden çok daha geride olunduğunun belirtisi) işçi sınıfı öncülüğüne ve bizzat işçi sınıfına inançsızlık içinde, şu veya bu adla ortaya çıkan bir köylü devrimciliğine kadar vardı. O zamanlar PDA çizgisi diye bilinen MAO'culuk, «kırlardan şehirlere», «köylü devrimi» vb. teorileri ve onmaz şablonculuğu ile, Türkiye'de köylülük meselesinin yanlış değerlendirilmesinin en uç örneğini verirken; çeşitli göşist çizgilerin temelinde yine «köylü devrimciliği» ve bir çeşit narodizm yatıyordu. Aybar dönemi: TİP'e hakim olan popülizmde de köylü kuyrukçuluğunun bütün belirtileri görülüyor. En çok ezilenlerin köylüler olduğundan hareketle köylü devrimciliği çeşitli biçimlerde uç veriyordu.

İLKE'nin önceki sayılarında «Çağımızda Köylülük Meselesi» incelenirken değinildiği gibi, çağdaş sağ ve sol sapmaların çoğunun temelinde, işçi sınıfı öncülüğünün şu veya bu biçimde reddi ve köylü meselesinin yanlış değerlendirilişi yatar.

TÜRKİYE'DE KIRSAL KESİMDE ÜRETİM BİÇİMİ TARTIŞMALARI

Aradan beş yıla yakın zaman geçti. Sosyalizm tartışmalarının odak noktaları değişti. Ancak, örneğin bir hakim üretim tarzı veya köylülük konularında doğru noktada birleşme olabildi mi? Bu soruya cevap vermek zor. Türkiye kırlarının bu bakımdan konularla ilgili olarak, yapısı konusunda o yıllarda geliştirilen fikir ve tartışmalara kısaca değinmekte yarar vardır. Ayrıca bu tartışmaları zamandan izlememiş olan genç arkadaşlar için de, bu, bir hatırlatma olacaktır.

Bir yandan Osmanlı toplumunun yapısı, tartışmaları yarı akademik planda sürüp giderken, (1) tarımda üretim ilişkileri ve üretim tarzı tartışmaları da sürüyordu.

Kırsal kesimde, Cumhuriyet sonrasında günümüze kadarki gelişme ve bugünkü durum konusundaki o dönemlerin görüşlerini başlıca iki kümede toplamamız mümkündür.

Birinci görüş: «Türkiye'de tarım kesiminin de hakim üretim tarzı ve mülkiyet ilişkileri

feodaldır. Kapitalistleşme kısmı ve önemsizdir.»

İkinci görüş: «Türkiye'de tarım kesiminde kapitalist ilişkiler güç kazanmaktadır. Tarım kesimi gittikçe kapitalistleşmektedir.» (Bu görüşte olanlar da yine kendi içlerinde ikiye ayrılmakta, bir kısım yazarlar küçük meta üretimine dayanan ilkel kapitalizmin egemen olduğunu savunurlarken, diğer bir kısım yazarlar daha hızlı bir kapitalistleşmenin, önce Batı'dakinden pek de farklı olmayan bir kapitalistleşmenin varlığını savunmaktaydılar.)

O dönemlerde «millî demokratik devrim» stratejisi çerçevesinde savunulan birinci görüşün temsilcisi sayılabilecek, Aydınlık «sosyalist dergi» yazarı Muzaffer Erdost'un fikirlerini özetleyecek olursak «Türkiye'de, tarımda hakim üretim biçimi feodal veya yarı feodaldır. «Anadolu'da, yarı feodal ağa, artı-emeği meta olarak değil, köylünün ürettiği ürünü doğrudan doğruya ve zaptederek almaktadır ki bu kapitalist üretim değil feodal üretimdir.» (Muzaffer Erdost, Aydınlık Sosyalist Dergi, sayı 3, s: 367).

Muzaffer Erdost özellikle Doğu Anadolu'nun feodal nitelikte olduğu konusunda ısrar etmekte ve diğer bölgelere fazla ilgilenmeden, Doğu Anadolu'da varsaydığı sonuçları diğer bölgelere de genelleştirmektedir.

«Burada da, yani yazımızın konusu olan Doğu Anadolu'da da, büyük işletme sahibi tohum ve işletme vasıtaları gibi üretim araçlarına, sermaye sayesinde değil, feodal mülkiyet sayesinde sahip olmuştur ve dolayısıyla bu üretim araçlarından sağladığı zenginlik, sermayenin kârı değil, feodal mülkiyetin sağladığı bir zenginliktir. (Muzaffer Erdost, Aydınlık Dergisi Sos. Der. Sayı 8 s: 126).

Erdost'a göre, bazı yazarların iddia ettiği gibi, basit meta üretimi ayrı bir üretim ilişkisi değildir, hele tarımda ilkel bir kapitalizmin belirtisi hiç değildir. «Görülüyor ki basit meta üretimi ayrı bir üretim ilişkisi değildir. Basit meta üretimi bugün ülkemizde tarımın stratejik, feodal ve yarı feodal üretim ilişkilerinin mevcut olduğu yerlerde, verimin yüksek olduğu yerlerde ve yıllarda görülebilen bir şeydir.» (Erdost, Aydınlık sayı 13 sf: 44). «Mesele şudur: Tarımda kapitalist ilişkinin hakim hale gelmesi için, köylü işletmelerinin başlangıçta sermaye olarak pa-

ra yatırımları ve dolaşım sonucunda, yatırılan paradan daha büyük bir para ele geçirmeleri gerekir. Tarımda kapitalistleşmenin özelliği budur. Tarımda kapitalist sömürünün hakim hale gelmesi için ise, ister ticarî sermaye, ister faiz getiren sermaye olsun, kendisine yabancı olan köylü emeğinin büyük kısmına oranla artı-değer sızdırabilmesi gerekir; ki bunun için de köylü emeğinin ürününün büyük kısmının kapitalist pazara, meta dolaşım alanına çekilmesiyle mümkün olur. Kapitalist sömürünün hakim hale gelmesi... dolaşımda sadece paranın ve aracının bulunmasıyla izah edilemez.» (Erdost, Aydınlık Sos. Der. sayı: 13, sf: 52)

Görülüyor ki Erdost için, Türkiye'de fazla ürünün pazarlanması arızî bir olaydır ve tarımda emek sömürüsü henüz gelişmemiştir.

«Toprağında tamamen ücretli işçi çalıştırmayan, ailesiyle birlikte toprak sahibinin toprağına yerleşmiş ve hukuken ve idarî bakımdan toprak sahibine yarı bağımlı durumda olan ve işgücünü meta gibi serbest olarak satma imkânlarına sahip olmayan yoksul köylü, henüz ücretli işçi ve tarım proletaryası haline gelmemiş olduğu gibi, gerekli emeğin karşılığı bizzat ürettiği üründen alarak, genel olarak ürettiği ürünü tüketmesi de henüz tarımın meta üretiminin tamamlanmamış olduğunu ortaya koyar.» (Erdost, Aydınlık, Sayı 5, sf: 367).

Erdost'a göre, tarımda mülksüzleşme ve proleterleşme ağırdır. Küçük mülkiyetin yok olması da kapitalist sömürünün yoğunlaşması sonucunda gerçekleşmemektedir. «Makineleşme, traktör sayısındaki artış, büyük toprak sahiplerinin topraklarını genişletmesine sebep olurken, bu, henüz orta ve küçük köylünün önemli bir şekilde topraksızlaşarak proleterleşmesini gerçekleştirememiştir» (Erdost, Aydınlık, sayı: 16 sf: 260). «Aynı şekilde orta köylünün azalması, küçük köylünün artması tüm tarımı kucaklayan bir toprak temerküzü sonucunda değil, daha çok miras yoluyla toprakların parçalanması yüzündendir ve tarımda makineleşme köydeki yapıyı önemli ölçüde değiştirememiştir.» (Erdost, Aydınlık sayı 19 sf: 254-255). «Tarımda küçük mülkiyetin yokoluşu doğrultusundaki gelişme, tarımda kapitalist üretimin yaygınlaşması, kapitalist sömürünün yoğunlaşması so-

nucu değil, feodal ve yarı feodal güçlerin küçük mülkiyeti yutması seyrini izlemektedir...» (Erdost, sayı 16, Yeni Oportürizmin Eleştirisi).

Özetle söylenecek olursa, Türkiye tarımın da hakim üretim ilişkisi halen feodaldır. «Erdost bu sonucu, kendine göre kriterler seçerek ve özel bir yorumla KEE'lerden yararlanarak kanıtlamaya çalışmaktadır.» (Erdost sayı 16, sf: 254-255).

Ancak Erdost da, kapitalist ilişkilerin hakim üretim biçimi haline gelmemekle birlikte tarımda «uç verdiğini» de itiraf etmektedir.

«Kapitalist meta üretimi tarımda genel olarak uç vermiştir ve tarımda ücretli işçi dağılık da olsa vardır ve şehir ile köy arasında bir çelişkinin başlamış olduğu tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Ama bu tarımda kapitalist üretimin hakim olduğunu değil kapitalist üretimin, kapitalizm öncesi üretimin yanısıra uç verdiğini ve gelişmekte olduğunu gösterir.» (Erdost, sayı 19, Yeni Oportürizmin Eleştirisi).

Buna karşılık, o dönemlerde, Türkiye tarımında üretim biçiminin, ilkel veya gelişmekte olan bir kapitalizm olduğu görüşü bir yandan Dr. Korkut Boratav, öte yandan Emek Dergisi ve Ant Dergisi yazarlarınca savunulmaktaydı.

Boratav'a göre, tarımda ancak feodal kalımlardan söz etmek mümkündür. Türkiye tarımında hakim üretim ilişkisi ilkel bir kapitalizm niteliği taşıyan basit meta üretimi ve tefeci-tüccar sömürsüdür. «Üretim tarzı bakımından tanımlayacak olursak, Türkiye geri kalmış veya ilkel bir kapitalist ekonomidir... Kapitalizm öncesi bazı ilişkilerin de halen devam ettiğini görüyoruz. Bunlar göçebe aşiret ilişkileri ve feodal ilişkileridir... Feodal üretim ve bölüşüm ilişkileri (ise) Doğu Anadolu'nun pek sınırlı bazı yerlerinde kuvvetli olarak mevcuttur... Bunlar sistemin temel ilişkisi addedilecek kadar yaygın değildirler; üstelik gerileme halindedirler; fakat yine de kapitalizm öncesi ilişkilerin (ve kalımların) varlığı, Türk Kapitalizmine geri kalmış dememizin bir sebebidir. Gelişkin kapitalist ekonomilerde bir hayli da ralmış olarak görülen küçük üreticiliğin, Türkiye'de gerek tarımda, gerek tarım dışında çok yaygın olduğunu görüyoruz. Bu da Türk

kiye'de kapitalizmin geriliğini gösteren bir başka delildir.» (Korkut Boratav, 100 Soruda Gelir Dağılımı sf: 117).

«Tarımda kapitalist işletmecilik, bir yandan tarımsal üretimin özellikleri, bir yandan da eski bağıntuların damgalarını taşımakta olması yüzünden, kapitalist bölüşüm ilişkilerinin çok ilkel bir türünü meydana getirmektedir.» (K. Boratav, 100 Soruda Gelir Dağılımı sf: 130).

Boratav'a göre, küçük üreticilik tarımda ki hakim biçimdir. «Küçük üretici piyasa ile temas kurduğu anda bölüşüm ilişkileri içine girer ve sömürülmeğe başlar.» (Boratav, A.g.e. sf: 131). Bu sömürü, **kapitalizmin ilkel bir sömürü biçimi olan, tefeci-tüccar sömürsüdür.**

Bundan sonra, Korkut Boratav istatistik verilerden yararlanarak, tarımda feodal ve yarı feodal ilişkilerin genişliğini tesbit etmeğe çalışmakta; çeşitli göstergelerden yararlanarak, bu oranı %2.6—%3.3 arasında belirlemektedir. (Boratav, A.g.e., sf: 134-136). Küçük üreticiliğin oranı, aynı çalışmada, %73-83 arasında gösterilmektedir. (Boratav, A.g.e., sf: 137).

Ücretli işçi kullanan kapitalist çiftlik sayısı 1963'de 15.000 kadarken 1965'de 22.000'e yükselmiştir. (Boratav, A.g.e., sf: 139). Tarım işçilerinin çiftçi nüfusa oranıysa % 10-%26 arasında bir yerde bulunmaktadır. (Boratav, A.g.e., sf: 140).

Boratav, tarımsal yapıdaki değişmeyi de bir kapitalistleşme süreci olarak görmekte ve çeşitli etkilerle küçük üreticilerin alt kesimlerinin mülksüzleştiğini kabul etmektedir. Yi ne de «... herşeye rağmen Orta Anadolu'da, ayrıca tütün ve fındık gibi belli ürünlerde küçük üreticiliğin çok derin kökleri vardır ve uzun yıllar böyle kalması da beklenebilir.» (Boratav, A.g.e., sf: 143).

Boratav'ın «sosyalist devrim» stratejisine temel sağlayabilecek bu görüşleri, Erdost tarafından diğer strateji adına yukarıda alınlar verdiğimiz yazıda eleştirilince Boratav konuyla ilgili ve o dönemin en iyi teorik yazılarından biri sayılabilecek son yazısında şöyle diyordu: «... Türkiye ekonomisinde kapsanan nüfus bakımından en yaygın üretim ilişkisinin küçük meta üretimi olmasına rağmen, hakim üretim biçiminin ilkel ve geri bir kapitalizm olduğu sonucuna ulaşılıyor»

ruz. Zira ülkemizde, artı ürüne el koyma biçimlerinin en yaygın, kapitalist üretim biçiminin en ilkel türleri olan, ticaret ve tefeci sermayesi tarafından temsil edilmekte ve tarımdaki küçük üreticilerin sömürülmesinde belirmektedir. (Boratav, Proleter Devrimci Aydınlık, sayı 1/15, sf: 180). Yazı, bugün de çeşitli yönleriyle bütünüyle okunmaya değer. Sanırız önümüzdeki dönemin önemli konularından olacak bazı sorunlara (basit meta üretimi, tefeci-tüccar sömürüsü v.s.) bu yazıda bir ilk giriş yapılmıştır. Aynı dönemlerde Emek Dergisinde M. Kutlay, tarımda kapitalistleşme göstergesi olabilecek çeşitli ölçütlerden hareketle, sayısal verileri de değerlendirerek, tarımdaki gelişen kapitalistleşmeyi vurgulamaktadır. Kutlay, kırsal alanda makinenin etkisini, orta mülkiyet ve orta işletmeyi geliştirmek şeklinde belirlemektedir.

«... ancak bir an bile unutulmamalıdır ki orta işletme ve orta mülkiyet, büyük burjuvazi ve tekeller kapitalizm tarafından kesin denetim altında bulundurulmaktadır.» Yine aynı yazara göre, tarımda kapitalistleşmenin dolaylı bir göstergesi olarak, toprak git tikçe artan oranda metalaşmaktadır. Kutlay'ın fikirleri, genel çizgileriyle, tarımdaki kapitalistleşmenin ilkel niteliğini vurgulamayan hızlı kapitalistleşmeyi vurgulayan bir yönde dir.» (M. Kutlay, Emek Dergisi, Ağustos 1970 Türkiye'de Geriliğin Gelişmesi).

Gerek Emek Dergisi yazarı, gerekse Ant Dergisi (Ant, Temmuz 1970, «Sürekli Devrim») tarımda bir yoksullaşma ve proleterleşme sürecini ve bu sürecin hızlı bir süreç olduğunu kabul eder görülmektedirler.

Tartışmaları kavrayabilmek için, Doğan Avcıoğlu'nun konuyla ilgili görüşlerini de kısaca aktaracak olursak; «Yalnız pamuk gibi, büyük işletmelerde, pazar için üretime elverişli ürünlerin ekildiği bölgelerde değil, buğday tarımı yapan bölgelerde de kapitalizm, çok daha yavaş bir tempoyla olmakla birlik te gelişmektedir. (D. Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, sf: 298). «Tarihi gelişmesine ve pazarla ilişkilerinin yoğunluğuna göre, Türk köyü, özellikle 1948'den bu yana, çok çeşitli yollardan kapitalizme doğru ilerlemektedir. Köy, kapalı ekonomiden pazara doğru açılmaktadır.» (Avcıoğlu A.g.e. sf: 299-300). «Çeşitli bölgelerde farklı tempolarda olmakla

birlikte, Türk tarımında kapitalist ilişkiler hakim olma yolundadır. Derebeylikten toprak ağalığına, toprak ağalığından kapitalist çiftçiliğe geçilmektedir. Pamuk gibi, büyük işletmede verimli, iç ve dış pazarda talebi kuvvetli bir sınai bitkinin ekimine elverişli bölgelerde, köylünün ırgatlaşması ve arazinin modern tarım yapan az sayıda kişinin elinde toplanması biçimindeki kapitalist süreç, iyice belirlidir.» (Avcıoğlu, A.g.e. sf: 305).

Görüldüğü gibi tartışmaların özü, bir yanda demokratik devrimi sadece anti-feodal görevlerle sınırlı gören «milli demokratik devrim» stratejisi ile, öte yanda Türkiye'yi burjuva demokratik dönüşümleri tamamlamış, kapitalist yapıda (bu kapitalizmin özel liklerini hesaba katmadan, prekapitalist ve feodal yapıları hesaba katmadan) bir ülke gibi gösterme çabalarında olan «sosyalist gisi arasında düğümlemektedir.

1970 sonrasında gelişen olaylar içinde, pek çok sosyal gerçeklik, acılar pahasına kendini kabul ettirirken, belki de bulamlığın hâlâ koruyan bir mesele Türkiye'de köylülüğün yapısı ve durumu oldu. Bugün hâlâ Türkiye'de köylülüğün anti feodal devrim yapmasını bekleyenler yanında, onu, «emperyalizmin tuzağı şehirlerdeki devrimci niteliğini yitirmiş» işçi sınıfına alternatif olarak görenler ve devrimin temel gücünü köylülüğün oluşturacağını ileri sürenler var. Bu gün hâlâ Türkiye'de, köylülüğün bir sınıf olup olmadığını tartışanlar var.

Türkiye'de köylülük sorununa yaklaşmak üzere, İLKE'nin bu sayısında ortaya koyacağımız bazı sayısal açıklamalar, çözümler, değerlendirmeler ve sonuçlar, şüphesiz ki, yeni verilerle, tartışılarak geliştirilmeye muhtaçtır. Ve bu araştırma, Türkiye'de köylülüğün yapısına bir ilk yaklaşımdır.

KONUNUN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE SOSYALİST HAREKETİ İÇİN ÖNEMİ

Köylülük konusunun günümüz Türkiye sosyalist hareketi açısından önemli devrimin candamaları olan ittifaklar meselesine doğru, yaklaşım ve işçi sınıfı sosyalizminin tarım programının belirlenmesi gereğinden kaynaklanıyor. Köylülüğü kendi iç sınıflaşmasıyla birlikte tanımak ve köylülüğün çeşitli sınıflar ve tabakalarının bir yandan egemen sınıf

larla, öte yandan işçi sınıfıyla ilişki ve gelişmelerini ortaya çıkarmak, kırsal kesimde sömürü mekanizmasını ve sömürünün özünü kavramak, işçi sınıfı sosyalistlerinin doğru taktikleri belirlemede can alıcı nokta oluyor.

Bugün tartışmanın candamarı, artık Türkiye'nin yüzde kaç feodal olduğu veya feodal ilişkilerin yüzdesi değil, içinde bulunulan ve hızlı bir sosyal yapı gelişmesinin gözlemlendiği dönemde, çeşitli sınıf tabaka ve zümrelerin, sosyal devrim içindeki yeridir. Belki geçmişte de ana sorun bu olduğu halde, tartışmanın ve araştırmaların soyut planlara kayması, bugüne bir uyarı olmalıdır.

Gerçekten de emekçi kitlelerin hızla uyardığı, bilinçlendiği, (bugün için büyük ölçüde bir ara bilinçlenme aşaması sayılabilecek sosyal demokrasiye yakınlık gösterse bile bu kapitalist sömürü düzenine karşı mücadelede sosyal demokrasiyi çok aşabilecek adımlar atma arifesinde oldukları bir dönemde,) Türkiye'nin nüfusunun hâlâ yüzde 60 kadarını oluşturan «köylü nüfus», kısaca köylü meselesi, bütün somutluğu ile ortadadır.

Öte yandan, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve hızla bilinçlenmekte geleceksel çemberleri yıkmakta olan çeşitli köylü kesimleri en sağından CHP'ne kadar, tüm burjuva siyasal çizgilerinin, partilerinin oy deposu ve hedefi olma özelliğini de sürdürmektedir.

Bugün, hızlı sosyal değişim içinde, Türkiye'de, köylülüğün yapısını, eğilimlerini, değişimlerini geçmişe oranla daha kolay tesbit etmek mümkündür.

Türkiye sosyalist hareketinin, işçi sınıfına mal olma dönemine girdiği şu yıllarda, hareketimizin bir başka acil görevi ve sorunu da, köylü çalışmaları, köylü örgütlenmesi, köylülüğün tefeci-tüccar-ağa'nın ekonomik olduğu kadar siyasal baskı ve nüfuzundan, öte yandan da küçük burjuva popülizminin, reformizminin elinden kurtarılıp, işçi sınıfının temel müttefiki haline getirilmesi; işçi-köylü temel ittifakını gerçekleştirme yolunda adımlar atılması; çeşitli sömürülere maruz kalan orta köylülüğe doğru ajitasyon-propaganda götürülmesi ve diğer köylü kesimlerine karşı tavır ve programın tesbit edilebilmesidir.

Birkaç münferit çalışma hariç, işçi sınıfı sosyalizminin bu konuda ciddi adımlar atılmadığını söylemek güçtür. Bugün sosyalist harekette köylü meselesi Mao'culuğun, göşizmin veya ikisinin karışımından doğan çizgilerin istismar ve provakasyon konusu olmak tan veya küçük burjuva popülizminin kuyruğuna takılmakta kurtulmuş değildir. Bazıları ise, son köylünün de proleterleşeceği bir kapitalist gelişme hayali içinde meseleyi son suza ertelemektedirler. Oysa, Engels'in dediği gibi «... henüz köylü niteliği taşıyan kalmazdık» köylülerin sayısı ne kadar yüksek olursa, sosyal dönüşüm o kadar hızlı ve kolay olur. Bu dönüşüm için, kapitalist üretim biçiminin her yerde en sonuna kadar gelişmiş olmasını, son zanaatkarın, son küçük köylünün büyük kapitalist teşebbüsün kurbanı olmalarını beklememiz hiçbir işe yaramaz. (F. Engels Revolution et Contre Revolution en Allemagne, Edition Sociale, Paris, sf: 110) Engels'in bu sözlerinin somutlanması ise, şüphesiz Lenin'in ilkelerini koyduğu proleteryanın ve köylülüğün devrimci demokratik iktidarı; köylülüğün işçi sınıfı öncülüğünde, işçi sınıfının temel müttefiki olarak devrimde yer alması ve demokratik devrimin gerçekleştirilmesidir.

(Bu konular, teorik planda, İLKE'de Köylü meselesi başlıklı yazıda uzun uzun ele alınmış olduğu için üzerinde fazla durmuyoruz.)

Köylü meselesinin böylesine gündemimizde oluşu, önce Türkiye'de köylü meselesi üzerinde kafamızın mümkün olduğunca aydınlık olması da gerektirmektedir.

Bunun yolu ise, bizce, soyut tartışmalardan çok; büyük ölçüde verilere, bilgilere, rakkamlara, yerinde incelemelere dayanan araştırmaların geliştirilmesi; köylülüğün yapısının, kendi içindeki farklılaşmasının, sınıflaşmasının, köylülüğün farklı kesimlerinin üretim temelinden, üretim ilişkilerinden ve sömürünün aldığı biçimlerden doğan farklı yapı ve eğilimlerinin ortaya konmasıdır.

Bu yazımız, bu konuda bir ilk deneme olacaktır.

KONUNUN KARMAŞIKLIĞI VE LENİN'DEN BİR HATIRLATMA

Bütünüyle modern üretim biçiminin, kapitalizmin gelişmesinin ürünü olan ve top-

lum içindeki yeri net bir şekilde tanımlanabilen, çözümlenebilen işçi sınıfının aksine, tarım uğraşına dayanan köylülük çağlar boyunca farklı üretim biçimleri içinde yer almış bulunan bir toplum kategorisidir. Tıpkı tarımın çeşitli üretim biçimleri içinde gelişmesi, şekillenmesi, farklılaşması, tarımda üretim ilişkilerinin değişmesi gibi, köylülük de çağlar boyunca ve içinde yer aldığı üretim tarzına bu tarzın üretim ilişkilerine göre değişime gösterir. İkel komünün üretim temelini meydana getiren tarım, feodal toplumdaki tarımdan farklı olduğu kadar, ilkel komünal toplumdaki ve feodal toplumdaki tarımsal üretim ilişkileri ve mülkiyet ilişkileri de farklıdır. Şehirle kırsal bir çeşitliliği olan antik komünden sonra (Antik site), feodal toplum, kırsal kente üstünlüğü ve tarımı kesin egemenliği olarak tanımlanır.

Böyle bir toplumda tarımsal üretici durumundaki halk, yani köylülük, feodal aristokrazi karşısında bir sınıf bütünlüğü gösterir. Feodal toplumda, köylü sınıfından söz edilebilmesi, üretim ilişkileri gözönüne alındığında, köylülüğün feodal aristokrazi karşısında bir bütün olarak (genelinde) aynı görünümde, aynı ilişkiler içinde olmasından, aynı sömürüye maruz kalmasından ve kendi içinde farklılaşmış, sınıflanmış olmamasındandır.

Feodal toplumun bağrından kapitalizm doğup geliştikçe, (çözülme farklı biçimler de gösterse), köylülüğün bir sınıfsal bütün olmaktan çıkıp, farklılaştığı, çözüldüğü görülür. Feodal mülkiyet ilişkilerinin çözülmesiyle, kimi bağımlı köylüler özgürleşerek küçük hür köylü işletmelerini oluştururlar, (ve ya bir sıra ara biçimlenmeye girerler), kimileri proleterleşir, kimileri tarımsal üretim temeli üzerinde küçük işletmelerini geliştirir, kimileri tarım proleterleri olurken, İngiltere örneğinde görüldüğü gibi, kapitalist tarım ilişkileri de gelişir ve toprak kiralayan kapitalist çiftçi ortaya çıkar. Kimi yerlerde, zengin köylü tefeci sömürsüyle de birlikte küçük topraklara el koyarak toprak kazanır, kimi yerde de büyük feodal mülkiyet dönümler geçirenken ara biçimlenmeler olur. Ama ne olursa olsun, köylülük artık sınıf olmaktan çıkmış, kendi içinde sınıflaşma başlamış demektir. Bu sınıflaşma tarımda kapitalizmin gelişmesi ile hızlanır ve netleşir.

Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir yapıda, artık bir sınıf olarak köylülükten değil, köylülük içindeki sınıflardan, tabakalardan, zümrelerden, daha doğrusu kırsal bölgelerde sınıflardan söz etmek mümkün olur.

Sorunun karmaşıklığı da burada başlar. Daha önceki üretim biçimlerinin kalıntısı olan tarımsal üretim biçimleri, kapitalizmin bağrında yaşamaya devam eder. «Ezeli» bir küçük üretici, küçük mülk sahibi olan köylü (Marx küçük tarım üretiminin her üretim biçiminde alt kategori olarak rastlanabilen en eski şekillenme olduğuna işaret eder) yani küçük köylü mülkiyeti de varlığını sürdürür. O zaman kırsal bölgelerde kapitalizmin gelişip yerleşmesiyle birlikte, çok çeşitli üretim ilişkileri ve sınıf ve tabakalar bir arada yer alır. Üstelik de bu farklı mülkiyet ve üretim ilişkileri, sömürü biçimleri, çoğu yerde içine geçmiş durumdadır.

Konunun güçlüğü buradan gelmektedir. Nitekim Lenin de konuya değinirken, tarım programının karmaşıklığının konunun karmaşıklığından ileri geldiğini söyler ve yukarıda işaret etmeye çalıştığımız noktalara kısaca parmak basar; köylü meselesinin giriftliğine, karmaşıklığına, bu yüzden de mutlak dikkatlice ele alınması ve köylülüğün içindeki farklılaşmanın, sınıflaşmanın dikkatle incelenmesi gereğine dikkati çeker.

Türkiye'de de konunun daha açık olduğu söylenemez. Üstelik de egemen üretim biçimi kapitalizm olan, ama emperyalizme bağımlılığın ve kapitalizme devrimci olmayan yoldan, klâsik bir burjuva devrimiyle geçilme-miş olmasının getirdiği sosyal yapı özellikleri, kapitalizmle prekapitalist ilişkilerin bir arada, iç içe bulunması ve sömürüye ortaklıkları, kırsal kesimlerde sosyal yapıyı daha da çeşitli ve karmaşık hale sokar. Buna bir de bölgesel farklılıkları ve Osmanlı toplumundan devrahnan mülkiyet ilişkilerini (kısaca değinirsek Doğu ve Güney Doğu'da aşiret mülkiyeti, göçebelik vs.) katacak olursak, konunun önemi biraz daha vurgulanır.

Yine de elimizde sosyalizmin bilimi, us taları teorik eserleri ve meselâ Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi gibi araştırma metodunu da ortaya koyan eserler vardır. Bunlar yolumuza büyük ölçüde ışık tutmaktadırlar.

Özelliklerin, topluma özgü özel biçimlen

melerin, hiçbir zaman bilimin en genel çizgisine, kanunlarına, bulgularına ters düşmeyeceği, o çevreye içinde yoruma kavuşturulabileceği ve «orişinalite» aramaya gerek olmadığından hareket edecek olursak, Türkiye'de köylülük meselesine yaklaşımda bir ilk adım atabiliriz.

BU ÇALIŞMADA NASIL BİR PLAN VE NASIL BİR YÖNTEM İZLENECEK?

Her toplum «bütünsel» bir yapıdır. Her bütünsellik gibi, iç bölümlere sahiptir ve bu iç bölümleri birbirleriyle ilişkili-çelişkili bir «bütün» halinde sosyo-ekonomik biçimlenmeyi, sosyo-ekonomik yapıyı, daha da somuta indirgemek istersek toplum yapısını oluşturur.

Bu bakımdan, köylü meselesini ortaya koyacak olan kırsal yapı çözümlemesini toplumun bütününden ayırmak, soyutlamak, inceleme kolaylığı açısından mümkün olsa bile aslında mümkün değildir, ve son tahlilde toplumsal bütünlük gözönünde tutulmazsa, yanlış yorumlara ve sonuçlara da götürebilir. Örneğin, bir zamanlar örnekleri görüldüğü gibi, Türkiye toplumu araştırılırken, kentlerde kapitalizm egemen olmakla birlikte kırsalda feodal yapıların egemen olduğunu ileri sürmek, yapıyı çarpıtmak, bütünlüğü kavramak tehlikesi demektir.

Bu bakımdan, Türkiye'de köylü meselesi, (bugünüyle) ele alınırken kırsal yapıyı Türkiye toplumsal bütünlüğü içine yerleştirmeye özellikle dikkat edilecek, bu bütünlüğün bir parçası olduğu özellikle sonuç değerlendirmesinde vurgulanacaktır.

Öte yandan, köylülük meselesi, ancak tarımda üretimin güçleri ve üretim ilişkilerinin durumu ve gelişme doğrultusu açıklığa kavuşursa, soyut tahlillerden üretim temeline dayalı somut gerçekliğe ulaştırılabilir. Bu yüzden, bu çalışmada, Türkiye'de tarımda üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin durumu ve gelişmesi öne alınmıştır.

Ancak böyle bir yaklaşımın tarımsal-kırsal alandaki sınıfsal ilişkilerine aydınlık getirebileceği düşünülmüştür. Özellikle de Lenin'in Rusya'da köylülük meselesine, Rusya da kapitalizmin gelişmesinin, (özellikle kırsal alanda üretici güçlerin gelişmesinin) istatistik verilere, araştırmalara dayanan u-

zun bir incelemeyle yaklaştığı ve daha sonraki bütün köylülük tahlillerine ve tarım programlarına bu temel incelemenin sonuçlarını esas aldığı unutulmamıştır.

Böylece, araştırmanın ilk bölümünde tarımda üretici güçlerin gelişmesi, üretim ilişkilerinin canlanması olan mülkiyet ilişkileri kısaca üretim tarzına (veya tarzlarının) belirlenmesine çalışılmıştır.

Bu bölümde, Türkiye tarımında kapitalistleşme süreci, tarımda kapitalistleşmenin objektif maddi ölçütlerine göre, çeşitli istatistik kaynaklardan, araştırmalardan, çeşitli araştırmacıların yerinde inceleme ve araştırmalarından, bölge araştırmalarından yararlanılarak saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Türkiye tarımında üretim güçlerinin gelişmesi ve üretim ilişkilerinin yapısı, sadece belli bir dönemin tesbitiyle değil, gelişme sürecinin de tesbiti yoluyla, yani statik değil dinamik olarak ele alınmış, mümkün olduğu ölçülerde belli zaman aralıkları içindeki değişme eğilimlerinin hesaplanması yoluna gidilmiştir.

Öte yandan, tarımda üretici güçlerin durumu ve gelişmesinde bölgesel farkların göz önünde tutulmasına da çalışılmış ve Türkiye'nin 87 ilini kapsayan çeşitli bölgeleri il il ve bölge bölge ele alınmıştır.

Araştırmanın bu bölümünü temel amacı, Türkiye'de tarımda hakim üretim biçiminin, varsa hakim üretim biçimiyle içiçe varolan diğer üretim biçimlerinden kalmış ilişkilerin ve gelişme doğrultusunun tesbiti, bu üretim biçiminin temel üretim ve mülkiyet ilişkilerinin tesbiti olmuştur.

İkinci bölümde ise, bu temel üzerinde tamamlayıcı verilerden de kaynaklanarak Türkiye'de köylülüğün farklılaşması, yani kırsal kesimde sınıfların meydana gelmesi ele alınmıştır. Kırsal kesimlerde, tarımda sömürü biçimleri, bu bölümün bir parçası olmaktadır. Yapısı gereği bu bölümde bazı teorik sorunlar da kısaca gözden geçirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise, kırsal yapının genel bir değerlendirilmesi yapılmış, bu temel üzerinde, araştırmanın amacını meydana getiren «itifaflar» konusuna değinilmiştir.

Öte yandan, her sosyo-ekonomik yapı kendi tarihi, yani geçirmiş olduğu tarihsel süreçte göre biçimlenir. Bu açıdan Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını, özel olarak da

kırsal kesimlerdeki üretim ilişkilerini araştırırken, bugünkü durumu etkilemiş olan tüm geçmiş sosyo-ekonomik biçimlenmeleri görmezlikten gelemeyiz. Ancak, biz bu giriş ma hiyetindeki araştırmada tarihsel gelişmeyi bir başka araştırmaya (İLKE'nin önümüzde-

ki sayıların için böyle bir inceleme hazırlanmaktadır) bırakarak sadece «bugünkü» durumu, ve belli bir gelişme doğrultusu ortaya koyabilmek için de, yakın geçmişteki durumu (istatistik verilerle) ele almakla yetiniriz.

TÜRKİYE'DE, TARIMDA ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞMESİ

İşçi sınıfı bilimine göre, bir toplumsal yapı analizinde kalkış noktası, toplumsal yapının üretim temeli, yani başlıca üretici güçler ve üretim ilişkileridir.

«Fıili üreticilerin ödenmemiş artı-değerine el koymanın özel ekonomik biçimi, üretimin içinden doğarak, yönetenlerle yöneticiler arasındaki ilişkiyi belirler ve karşılığında üretimi de, belirleyici bir unsur olarak, etkiler. Üretici ilişkilerinden doğan iktisadi topluluğun tüm biçimlenmesi de bunun üzerine kurulmuş olur.» (K. Marx, Kapital, cilt 3 İngilizce baskı, sf: 772).

Artı-emeğe el koymanın özel ekonomik biçimi, üreticilerle üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlar arasındaki üretim ilişkilerinin (mülkiyet ilişkilerinin) bir sonucu dur. Bu ise son tahlilde, üretici güçlerin gelişmişlik seviyesi, gelişme doğrultusu ve durumu ile belirlenir.

Bu yönden ele alındığında, bir sosyo-ekonomik yapı incelemesinin hiç de basit olmadığı ortadadır. Çünkü, sosyal gerçeklik bilimin soyutlamalarından farklı olarak, karmaşık bütünlerin birarada bulunduğu bir yapıdır. Türkiye'de uzun zaman tartışılmış olan hakim üretim biçimi meselesi de buradan kaynaklanır.

Toplumun belli bir anında, çeşitli üretim ilişkileri, ödenmemiş artı emeğe çeşitli el ko yuş biçimleri bir arada yaşayabilir. İçinde geçmiş ve gelecek üretim tarzlarının, üretim ilişkilerinin kalıntılarını ve tohumlarını barındırmayan «saf kapitalizm»in var olmadığı nı ustalar (özellikle Rusya'da kapitalizmin gelişmesi'nde Lenin) defalarca belirtmişlerdir. Hele kapitalizmin gelişmesinin feodal üretim ilişkilerinin ve feodal egemen sınıfları ve üstyapıları yıkan bir burjuva demokratik

devrimle (özünde üreticinin kapitalist olması ve sanayi sermayesinin gelişmesiyle) olmadığı toplumlarda, emperyalizmin etki ve sömürü alanı içindeki yapılarda, kapitalizm öncesi üretim ilişkilerinin kapitalizmin ilkel aşamalarına özgü biçimlerin şu veya bu derecedeki ve gücteki kalıntıları halinde sürüp gittiği görülür.

Hakim üretim tarzı tartışmalarının yoğunlaştığı toplumlar asıl bu tür toplumlardır. Çünkü, bir yanda emperyalizmin ortağı bir tekelciler zümresinin (bazı yerlerde oligarşi) egemen olduğu, öte yanda hâlâ toprakta yer yer feodal, yarı-feodal ilişkilerin sürdüğü bir toplumda, toplum, bu ikili yapının izleri ni ve ikili yapının meydana getirdiği «bütün selliği» yansıtır.

Ancak, Türkiye'de sık sık unutulmuş ve anlaşılmasız olgu, bu sosyo-ekonomik biçimlenmenin de kendine özgü bir modeli olduğu ve hakim üretim biçimi meselesinin sadece yüzde hesaplarıyla çözümlenemeyeceği olmuştur. Gerçekten de Türkiye'nin tipik örneğini verdiği böyle bir yapıda kapitalizm-prekapitalizm içiçeciliği yapının bütününe, kapitalizm ölçü alındığında, «geri» niteliği kazandırırken, aynı zamanda ortaya yeni bir «bütünlük» de koyar. Somutlayacak olursak, Türkiye analizlerinde söz konusu olan, bu geri yapının iki yanını, yani kapitalizmi ve prekapitalizmi ayrı ayrı incelemek değil, iki sinin kaynaşmasından meydana gelen yapının bütün olarak özelliklerini kavramaktır. Sanırız ki, özellikle 1970'de yoğunlaşmış olan hakim üretim tarzı tartışmaları bu noktayı büyük ölçüde ihmal etmiştir.

Böyle bir bütünlük içinde ele alırsak, Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini ve tarzını kök

ten yıkmak yerine prekapitalizm üzerinde yükselen geri ve emperyalizme bağımlı bir kapitalizm olarak nitelememiz mümkündür.

İlerde göreceğimiz gibi kapitalizme geçişin devrimci yoldan olmadığı durumlarında, bu, kapitalizm-prekapitalizmin birlikteliği, somutlayacak olursak, kapitalist sömürü ile kapitalizm öncesi üretim tarzlarına ait ömürü biçimlerinin bir arada ve zaman zaman içiçe geçmiş olarak yaşamasıdır.

Türkiye'nin toplumsal yapısını kapitalizm le kapitalizm öncesinin ilişkili-çelişkili bir bütünlük içinde yer aldığı, bu yüzden hakim üretim biçiminin geri (çarpık) ve bağımlı bir kapitalizm olduğu bir yapı olarak tanımlamamız; ve artık üzerinde fazla tartışma olmayan bu genel çerçeveyi araştırmayı kolaylaştıracak bir veri kabul etmemiz mümkündür.

Böyle bir toplumsal yapıda, tarım kesiminin durumu nedir?

Tarımda hakim üretim tarzının, yani üretici güçler temeli ve bu temel üzerine yükselen hakim üretim ilişkilerinin, Türkiye bütününden ayrı düşünülemez bir gerçektir. Şehirlerde (sanayide) kapitalizmin; kırlarda (tarımda) feodalizmin hakimiyeti, ne bilimin ne de sosyal gerçekliğin doğrulamadığı bir durumdur. (Rusya'da kapitalizmin gelişmesinde Lenin eserin bütünlüğü içinde bu konuyu vurgular.)

Şu halde, Türkiye'de kırsal kesimlerde üretim tarzının, üretim ilişkilerinin araştırılmasında, Türkiye toplumunun yukarıda özetle saptadığımız yapısını (araştırmanın testinden geçirilecek) bir başvurma çerçevesi olarak kullanabiliriz.

Araştırmada kullanacağımız metod, teknik ve yorum bakımından, Lenin'in, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi eseri elimizdeyken, Amerika'yı yeniden keşfetmeye de gerek yoktur. Burada kullanılan kriterler, istatistik verileri değerlendirme ve yorumlama teknik ve metodu ve varılan sonuçlar, araştırmanın gerek metoduna (dar anlamda, araştırma teknikleri anlamında metod) gerekse yorumlarına büyük ölçüde ışık tutmuş model olmuştur.

Açıklayıcı bir not ve alıntı

Lenin, Rusya'da kapitalizmin gelişmesinde (1899), 1890'lara ait istatistik veriler-

den hareketle, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini arızı bir olgu sayan narodniklere karşı, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini ispatlar. 1890'ların Rusya'sı, şüphesiz ki 1970'ler Türkiye'sine göre, kapitalizmin çok daha geri olduğu bir yapıdır. Yine de Lenin, Marksist ilktisat temeli üzerine kurduğu Rusya'da kapitalizmin gelişmekte olduğu varsayımını, parlak bir biçimde kanıtlar.

Lenin'in bu eseri, istatistiklere dayanan marksist bir araştırma ve yorumun en iyi örneklerinden biridir.

Türkiye'de, Türkiye'nin, özel olarak da kırsal yapının 1890'ların Rusya'sından daha geri olduğunu varsayanlar ve hakim üretim biçimi olarak feodalite arayanlar çıktı. Oysa Lenin, Rusya kırlarında feodal üretim tarzının bütün ağırlığına rağmen, bir yanda büyük toprak sahipliği öte yanda köylü ekonomisinin ikili yapısına, esas olanın gelişme dinamiği olduğuna ve üretim tarzının bu gelişme dinamiği doğrultusunda yorumlanması, değerlendirilmesi hatta adlandırılması gerektiğine işaret ediyordu. İspatlamak istediği, köylülüğün farklılaştığı, «sınıf» olmaktan çıktığı, kapitalist pazara açıldığı, kendi içinde sınıflaştığıydı. Bu konu ittifaklar politikası ve devrim stratejisi açısından hayati önemdeydi. Nitekim Rus devriminin (devrimlerinin) başarısı biraz da köylülük meselesinin doğru çözümüne bağlı oldu.

Burada, tarımda üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin gelişmesini araştırırken kullandığımız metodun, kriterlerin Lenin'deki temellerine değinmek istiyoruz. Aynı zamanda, söz konusu araştırmada Lenin'in Rusya için verdiği bazı sonuçları, burada kısaca hatırlatmakta da yarar görüyoruz.

Lenin, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini şöyle başlar:

«Pazar ticarî iktisadın bir kategorisidir. Ticarî iktisat ise, gelişmesi esnasında, değişip kapitalist iktisat haline gelir, ve yalnız bu son safhada mutlak hakimiyetini yürütür, evrensel bir enginlik kazanır. Onun için, pazarla ilgili temel nazari prensiplerin tahlilinde basit ticarî iktisadî hareket noktası olarak alacağız ve bunun derece derece kapitalist iktisat haline gelişini izleyeceğiz.» (A.g.e. sf: 19, türkçe basım).

Bundan sonra Lenin, pazarın gelişmesinin temeli olan sosyal işbölümünü alır ve

«Demek ki, sosyal işbölümü, ticarî iktisadın ve kapitalizmin bütün gelişme oluşumunun temelini teşkil etmektedir» der (sf: 21)

Buradan hareketle, kapitalizmin gelişme sinin başlıca kriterleri şunlar olur: Sanayici nüfusun ziraatçı nüfus aleyhine çoğalması (işbölümü) küçük üreticinin üretim araçlarından kopması ve ücretli işçi haline gelmesi, mülksüzleşme, toprak tasarruf biçimleri. pazara açılma imkânlarının ve ürün pazarlamasının genişlemesi, dış pazara açılma. sosyal ürünün bireysel tüketim ve üretimle ilgili tüketime ayrılması vb. Lenin, bu kriterleri istatistiklere dayanan alt kriterlerin ölçüsüne vurur. Örneğin, ekili alanların ailelere dağılımı, üretici ailelerin mülkiyet durumu, tarım işçisi kullanma oranı, icara verilen toprak oranı, ziraat âletlerine sahip olma ve ziraat âletlerinin gelişkinlik durumu, ücretli emek kullanma oranı, toprağını gübreleyen işletme oranı, gelir ve bütçe durumları, ekilen ürünlerin türü ve toplam üretimdeki payı bu istatistik ölçülerin en önemlileridir.

Lenin, bu verilerden hareketle istatistik hesaplara, tablolara, grafiklere dayanan ve tabloların birbirleriyle olan bilimsel istatistik ilişkilerini (korrelasyonunu) hesap eden çalışmasının sonucunda ise, özetle şu değerlendirmeye varır.

«Rus köylü sınıfının bugün içinde bulunduğu iktisadî ve sosyal çevre ticarî iktisattır... 2 — Ziraatçı ve ortak toprağa bağlı köylülerdeki iktisadî ve sosyal münasebetlerin yapısı, rekabet, iktisadî bağımsızlık uğrunda mücadele, toprağı kapma, istihsalin bir azınlığın elinde toplanması, çoğunluğun işçi saflarına atılması ve bu çoğunluğun ticarî sermaye ve ziraat işçiliğı vasıtasıyla sömürülmesi gibi, her ticarî iktisata ve her kapitalizme has olan bütün zıtlıkların varlığını bize ifşa etmektedir. Köylü sınıfı içinde hiç bir olay yoktur ki, tamamiyle kapitalist rejime has olan bu tezathî şekilden etkilenmiş olmasın... 3 — Köylü sınıfı içinde kendini gösteren bütün iktisadî zıtlıkların tümü, asıl köylü sınıfının farklılaşması dediğimiz şeyi teşkil eder. Bu oluşumu köylülerin kendileri de «terk-i diyar» terimiyle gayet doğru ve açık bir şekilde ifade etmektedirler... Eski köylü sınıfı yalnız farklılaşmakla kalmaz, kendi temelini de yıkar, ortadan kaldırır, ta

mamıyla yeni köy halkı tipleri, ticarî iktisadın ve kapitalist istihsalin hakim bulunduğu bir toplumun temelini teşkil eden tipler, bu köylü sınıfının yerini alır. Bu tipler, köy burjuvazisi (en çok da köy, küçük burjuvazisi) ile köy emekçileri, tarımda ticaret eşyası üreticileri sınıfı ile ücretli tarım emekçileri sınıfıdır... 4 — Köylü sınıfının dağılması, iki uçtaki grupları, orta halli «köylüler» aleyhine geliştirerek, iki yeni tipte köy halkı yaratmaktadır. Bu iki tipin ortak alameti, işletmenin ticarî, paraya bağlı bir niteliğe sahip olmasıdır.

Birinci tip yeni tip köy burjuvazisi, ya da hali vakti yerinde köylülerdir. Bu tip, ticarî ziraatı türlü türlü şekiller altında uygunlayan bağımsız çiftçileri, sonra sanayi ve ticaret kurumları sahiplerini, ticarî teşebbüs kurumlarını ihtiva eder... Köy burjuvazisi, köylü sınıfın içinde sayıca pek kalabalık olmayan bir kitledir, ancak ailelerin beşte birini teşkil eder: söylemeye hacet yok, bu nispet bölgelere göre hissedilecek kadar değişir. Ama köy burjuvazisi köy iktisadının tümünde — köylülere ait üretim araçlarının hepsinde, ürettiğı tarım ürünlerinin hacminde— oynadığı rolle kayıtsız şartsız hakim durumdadır. Bugün köyün efendisidir... 5 — Başka bir yeni tip de ziraat emekçileridir, verilmiş toprak parçasına tasarruf eden ücretli işçiler sınıfıdır. Bu tip, hiç toprağı olmayan köylüler de dahil olmak üzere varlıklı olmayan köylüleri ihtiva eder. Ama Rus ziraat emekçisini en iyi temsil eden tip, ücretli ziraat işçisi, gündelikçi, ırgat, yapı işçisi ya da verilmiş bir parçacık toprağı olan her işçidir... Şunu da ekleyelim ki, kapitalizmin topraksız hür köylünün varlığını gerekli kıldığı hakkındaki varsayım, bizim memleket yayınlarında çoğu zaman, mekânik bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu ana eğilim olarak tamamen doğrudur, ama kapitalizm, ziraate başka yerlere girdiğinden daha yavaş ve son derece değişik şekillerde girer. 6 — Toprak köleliğinin kaldırılmasından sonra ortaya çıkan bu iki köylü tipini birbirinden ayıran halka orta halli köylülerdir. Bunlarda ticarî iktisat az gelişmiştir. Mahsulün iyi gittiğı yıllarda ve iyi şartlarda tarım çalışması bu köylülerin geçinmesine yetebilir, onun için bu köylülerin durumu pek istikrarsızdır. Orta halli köylü, çoğu zaman, çalış-

ma mükelleflikleri vb. gibi teminat karşılığında ödünç para almadan, kısmen emek gücününün vb. satılmasına da dayanan «yardımcı işler» aramadan iki yakasını bir araya getiremez. Kötü giden mahsül yılı, orta halli birçok köylüyü işçi sınıfı saflarına atar. Bu grup, sosyal münasebetleriyle, yüksek grup ile aşağı grup arasında sallanır durur, çünkü birçok orta halli köylü yüksek grup etrafında dönüp dolaşır, pek az talihli bu gruba yükselir, buna karşılık bütün sosyal tekmül kendisini aşağı gruba itmektedir...

7 — Köylü sınıfının farklılaşması (köylü sınıfı içindeki farklılaşma) kapitalizm için bir iç pazar yaratır. Aşağı grupta pazar, tüketim maddeleri için meydana gelir (bireysel tüketim pazarı). Köy emekçisi, orta halli köylüye kıyasla daha az istihlak eder ve düşük nitelikte ürünleri tüketir, ama çok şey satın alır. Köy burjuvazisinin meydana gelişi ve gelişmesi pazarı iki şekilde yaratmaktadır: İlk önce ve en çok da üretim araçları için pazarı (üretimle ilgili tüketim pazarını) yaratır, çünkü hali vakti yerinde olan köylüler «yoksullaşmış» toprak sahiplerinin ve iflas etmiş köylülerin zararına olarak biriktirdikleri üretim araçlarını sermaye haline getirme eğilimindedirler. İkincisi, pek hali vakti yerinde köylülerin ihtiyaçlarının artması sayesinde kişisel tüketim için de pazar yaratılmaktadır... 8 — Köylü sınıfının dağılması ilerlemektedir... Bir yandan, «köylüler» ya toprağı bırakmakta ya da icara vermekte, beygirsiz ailelerin sayısı artmakta, köylüler şehirlere kaçmakta vb., öte yandan, köy iktisadının ilerleyici eğilimleri yolu na devam etmekte, köylüler toprak satın almakta, işletmelerini daha iyi bir hale getirmekte, pulluk kullanmakta ve ot ziraatını, sütçülüğü vb. geliştirmektedirler. Sonra göç hareketinin gelişmesi, köylü sınıfının, en çok da ziraatçı köylü sınıfının dağılmasına kuvvetli bir hamle vermektedir... 9 — Biliyoruz ki tefeci ve tüccar sermayesi köylerimizde pek büyük bir rol oynamaktadır... Köylerimizdeki ticaret ve tefeci sermayesinin köylü sınıfının dağılmasıyla ne gibi bir münasebeti vardır? Tefecilik bir dağılma etkeni ve hareket ettiricisi midir, yoksa bu dağılmayı geciktirir mi? (Lenin burada ilerde de göreceğimiz, Kapital'de meselenin konuluşunu ele aldıktan sonra şu sonuca varır). Tica-

ri ve tefeci sermaye geliştikçe, sanayi sermayesinin (kapitalist üretimin) gelişmesi daha az olur. Bunun aksi de doğrudur. Yani sanayi sermayesi geliştikçe, tefeci ve ticaret sermayesinin gelişmesi düşer. Şu halde, Rusya için ticari ve tefeci sermayenin bizde sanayi sermayesine bağli olup olmadığını, eski istihsal tarzını dağıtmakta, ticaretin ve tefeciliğin kapitalist istihsal tarzını, eski istihsal tarzının yerini almasına yol açıp açmadığını bilmek meselesini halletmek lâzımdır... Köylü ister istihsalini artırmak için işçi tutsun, ister toprak satsın, ya da bakkal malzemesi satsın, isterse kenevir, buğday, baş hayvan, vb. ticareti ya da para ticareti (tefecilik) yapsın, bu köylü her zaman aynı iktisadi tiptir, yapbğı muameleler de esasında, aynı iktisadi münasebete indirgenir... Ortak toprak tasarrufuna bağli Rus köylerinde sermayenin oynadığı rolün kölelik sözleşmelerinden ve tefecilikten ibaret olmadığını sermayenin istihsalde de kullanılmasının delili şudur: hali vakti yerinde köylüler paralarını yalnız ticari teşebbüslere ve kurumlara yatırmakla kalmayıp, ziraat işletmelerini daha iyi hale getirmek işine, toprak satınalmaya ve icarla toprak tutmaya, tarım araçlarını mükemmelleştirmeye, işçi tutmaya vb. de yatırmaktadırlar... Ticari ve tefeci sermayesinin bağımsız gelişmesi köylü sınıfının dağılmasını geciktirir... 10 — Köylerimizdeki iktisadi hayatın önemli bir etkeni, köylü sınıfının dağılmasını geciktiren bir başka etken de, angarya rejiminin kalıntıları, yani çalışma mükelleflikleridir. Mükellefliklerin temeli, emeğin ücretini aynı olarak ödemektir. O takdirde de ticari iktisadın gelişmesi zayıf olur...» (Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, İkinci Bölümden elde edilen sonuçlar, Türkçe baskı, sf: 202-219).

Lenin'den bu uzun aktarmayı, araştırmamızda izleyeceğimiz yol ve varacağımız sonuçların değerlendirilmesine ışık tutacağı için yaptık. Asıl göstermek istediğimiz 1970 ler Türkiye'sinde tarımda üretimi güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişmesinin 1890'lar Rusya'sının şüphesiz çok ilersinde (aynı kriterlere baş vurulduğunda) olduğu; ve küçük üretimin yaygınlığına, feodal kalıntıların (pre kapitalist kalıntıların) varlığına rağmen kapitalist bir tarımsal yapı ile karşı karşıya bulunduğumuzdur. Yapının tümü gibi, bu ak-

pitalizm, tarımsal yapıda da geri bir kapitalizmdir. Tefeci tüccar sermayesi ve üst yapıda hâlâ varlıklarını bazı bölgelerde koruyan yarı-feodal bağımlılıkların hızlı bir kapitalist gelişmeyi engellediği, köstek olduğu bir kapitalizmdir.

TÜRKİYE'DE TARIMDA ÜRETİCİ GÜÇLERİN DURUMU VE GELİŞMESİ

Tarımda kapitalizmin gelişmesinin Lenin'in de kullandığı tipik kriterleri bu çalışmanın birinci bölümünde ele alınmıştır. Kriterlerin özü aynı kalmak üzere, bunlar çağın ve Türkiye'nin özelliklerine göre geliştirilmiştir. Örneğin «araç kullanımı»nda, kapitalizmin gelişmesinin göstergesi olarak, «pulluk» yerine traktör, biçer döver, gübreleme yeri ne suni gübre kullanımı, ayrıca pazar için üretimin gelişmesini vurgulamak üzere pazara açılma imkânları, (araçlar ve yollar), şehirleşme oranları, işbölümünün gelişmesini vurgulamak üzere, nüfusun sektörlere dağılımı endüstri bitkilerinin tarımsal üretime oranları; öte yandan toprak temerküz oranları, mülksüzleşme oranı ve hızı gibi kriterlere başvurulmuştur.

Bunun dışında, Türkiye araştırmasında özellikle şu noktalar gözönünde bulundurulmuştur. Bölgesel farklılıkları da ortaya koymak ve Türkiye'yi üretici güçlerin gelişmişlik seviyesi bakımından bölgelendirmek, çözümlenmeyi zaman içindeki gelişmeyi ortaya çıkarabilecek biçimde «dinamik» olarak yapmak.

Araştırmada kullanılan veriler, çeşitli esmâ istatistikler, özel araştırma sonuçları, başka araştırmacıların değerlendirme süzgecinden geçmiş veriler, çeşitli bölgelerde yapılmış köy ve tarım araştırmaları, konuyla ilgili kitap, makale ve tartışmalardır.

Aşağıya alacağımız rakkamlar ve tablolar, sayım sonuçlarından, 1950, 1963, 1970 tarım sayımlarından, ziraî bünye ve istihsal istatistiklerinden 1963-1967 yılları arasında yapılmış 43'ü yayınlanmış diğerleri ise yayınlanmamış halde Köy İşleri Bakanlığı'nda bulunan 67 ili içeren Köy envanter etüdlerinin tamamından ve 1970 tarım sayımı için, bir başka araştırmacının bu tarım sayımının verilerini değerlendirmesinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Bu kaynakların bir kısmının tartışılmalı olduğu, bir çoğunun iki dönem arasında karşılaştırma imkânı vermeyen ayrı metodlarla hazırlandığı, elde edilen rakkamların düzeltilmeye muhtaç olduğu açıktır. Bu gibi sınıklar, burada uzun anlatılmayacak bazı istatistik metodlarla mümkün olduğu ölçüde düzeltilmiştir.

(Kaynakların güvenilirliği ve mümkün düzeltmenin yapılması önemli bir konu olduğundan, bu konu uzun bir dipnotla, ayrıntılı anlatılmıştır.) (1).

Başlangıç noktası olarak yukarıda uzun uzun anlatıldığı gibi, kapalı ekonominin, tüketim ekonomisinin yıkılıp pazar için üretime geçilmesi ve iç pazarın gelişmesi alınmıştır. Meta üretiminin, yani kapitalizmin gelişmesinin temelinde, tarımı diğer zenaatlerden ayıran sosyal işbölümü olgusu vardır. Basit meta üretimi, pazarın gelişmesiyle ve pazarı geliştirerek daha gelişmiş bir kapitalist üretimi zorlar. Küçük üretici gittikçe üretim araçlarını kaybederek mülksüzleşir ve üretim araçlarına sahip olanlarla, emeğini satarak geçinenler arasındaki fark belirginleşir. Bu mülksüzleşme, yine kapitalist iç pazarı geliştirir.

İç pazarın kurulmasında, (yani ticaret eşyası istihsalinin ve kapitalizmin gelişmesinde) esaslı etken, sosyal işbölümüdür. Bu işbölümü hammaddeyi birbirinden farklı işletme tarzlarının (ve bu işlemenin birbirinden farklı işlemlerinin) birbiri ardından ziraatten ayrılması, ama, (artık ticaret eşyaları haline gelen) kendi mahsullerini ziraat mahsulleriyle mübadele eden bağımsız birer sanayi kolu teşkil etmek üzere ziraatten ayrılmasına dayanır. Böylelikle ziraatın kendisi de bir sanayi (ticaret eşyaları müstahsili) haline gelir...

2 — Yukardaki tezin bir sonucu olarak hemen, gelişme halinde olan her ticarî iktisadın ve pek tabii olarak da, kapitalist iktisadın bir kanunu doğar; bu kanuna göre, sanayici nüfus (yani ziraatçı olmayan nüfus) ziraatçı nüfustan daha çabuk artar ve bu nüfus gözünü ziraat âleminde ayırıp her zaman gittikçe artan bir ilgi ile hammaddeyi işleyen sanayiye yönelir.

3 — Asıl istihsal yapanın istihsal âletlerinden ayrılması, yani bu müstahsilin mülksüz hale gelmesi, basit ticaret eşyası istih-

salinden kapitalist istihsale geçişi işaret eden (ve bu geçişin zorunlu şartını teşkil eden) bu ayrılma, iç pazarı yaratır. Bu iç pazarı yaratma oluşumu iki yönlü olur: Bir yandan küçük müstahsilin «elinden giden» istihsal vasıtaları yeni sahiplerinin elinde sermaye haline gelir, ticaret eşyaları istihsaline yarar, ve, bu yüzden, bu istihsal vasıtaları da birer ticaret eşyası olup çıkar. Demek ki, bu istihsal vasıtalarının basit tekrar istihsalı bile, şimdi bunlara satın alınmalarını gerekli kılar (bu istihsal vasıtaları, vaktiyle, en çok da tabii şekilleriyle, kısmen evde ya pırdı, yani bunlara bir istihsal vasıtaları pazarı açar; sonra da, şimdi bu istihsal vasıtaları yardımıyla imâl edilen mahsulün kendisi de ticaret eşyası haline gelir. Öte yandan, bu küçük müstahsilin geçinme vasıtaları sabit sermayenin maddî unsurları, yani (ister toprak sahibi, ister teşebbüs sahibi, ister kereste taciri, ister fabrikatör vb. olsun) iş veren tarafından işçi tutmak üzere harcanan toplam para haline gelir. Demek ki, bu geçinme vasıtaları da, şimdi ticaret eşyası haline gelmekte, yani istihlak maddeleri için bir iç pazar yaratmaktadır...

«... Ticari iktisat meydana çıktığı zaman, iç pazar da meydana çıkar. İç pazar gelişimini bu ticari iktisadın gelişmesine borçludur, bu pazarın gelişme seviyesini sosyal işbölümünün derecesi tayin eder...» (Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, sf: 55-56). (Ayrıca, Kapital, cilt 3, 1 ve 2 bölümler).

Tarımda kapitalizm saf haliyle köylülüğün, bir yanda toprakların ve diğer üretim araçlarının sahibi tarım burjuvazisi, öte yanda üretim araçlarından kopmuş tarım proleteryası olarak sınıflaşmış bulunmasını; küçük üreticiliğinin ve küçük mülk sahipliğinin yok olmasını gerektiriyorsa da, bu safıkta bir kapitalistleşme sürecine hemen hiç bir yerde rastlanmadığı söylenebilir. Önemli olan gelişme doğrultusunun bu yönde olmasıdır.

Öte yandan tefeci-tüccar sermayesinin bağımsız gelişmiş olduğu ve etkinliğini koruduğu bir yapıda, emperyalizmin ve iç ortaklarının orta köylülüğü kendilerine destekçi ve proleterya düşman bir duruma getirmesi planlarını bilinçlice uyguladıkları bir ortamda, küçük mülkiyetin ve küçük üreticiliğin çözülmesinin daha güç ve ağır olacağı da açıktır. Yine de, tarımda kapitalistleşme

nin bütün önemli kriterlerine (ölçülerine) göre, Türkiye kırlarında sanıldığı kadar da ağır olmayan bir kapitalistleşme süreci ve genel olarak kapitalist üretim biçiminin ege menliği söz konusudur. Araştırma, bu varsayımı kontrol edecek ve ispatlayacaktır.

ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Araştırmalarda kullanılan ölçütlerin tarım sal yapı analizinde kullanılan (Lenin'in de kullandığı) klâsik ölçütler olduğunu belirtmiştik. Bu konuda daha etraflı açıklama yararlı olabilir.

Bu araştırma çerçevesinde, sözü edilen ölçütlerin yeteri kadar geniş, ama anlamlı olabilecek kadar dar ve ölçüye, karşılaştırmaya elverişli olmasına dikkat edilmiştir.

Şimdi, araştırmada kullandığı ölçütleri gerekçeli olarak açıklamaya çalışalım :

1 — Pazara açılma :

Pazara açılma imkânlarının artışı kapitalist pazar ekonomisinin gelişmesinin hem bir göstergesi, hem de bu gelişmeyi hızlandıran bir faktördür. Genel ilkemize uygun olarak ölçütlerin sayısını, yorum kolaylığı açısından, fazla genişletmemek amacıyla «pazara açılma» ölçütü, bir kaç alt-ölçütün bir sıralama tekniğiyle toplanması ve her il veya Türkiye'nin bütün için tek bir ölçüte indirgeme işiyle elde edilmiştir. Bu alt ölçütler şunlardır :

- a — Devlet yol ağlarının durumu (Türkiye ve il ölçüsü)
- b — Her havada açık devlet ve il yolları oranı,
- c — Motorlu araçların nüfusa oranı (Türkiye ve il ölçüsü).

Pazara açılma imkânları açısından bu ölçütler birbirini tamamlama durumunda olduklarından tek ölçüte indirgenmeleri kolay ve güvenilir olmuştur.

Tarımda kapitalist ilişkilerin doğması ve insan-toprak ilişkisinin kapitalist nitelik kazanması, temelde, kendine yeten ekonomiden çıkararak pazar ekonomisine açılmakla olur. Böyle bir açılmanın ön şartıysa, ürün pazarlaması için gerekli imkânların geliştirilmesidir. Bu imkânlar geliştiği ölçüde pazarlama gelişir. Ticaret merkezleri ve tarımsal ürünlerin tüketildiği merkezler olan şehirlerin birbirle-

riyle bağlantıları, öte yandan köylerin şehir merkezleriyle bağlantıları bu konuda önem kazanmaktadır. Yukarda sözünü ettiğimiz alt ölçülerin, pazara açılma ölçütünü, eldeki verilerin güvenilirlik oranı açısından da en iyi belirleyen ölçütler olduğu kamsındayız.

2 — Nüfus ve şehirleşme :

Nüfus faktörü, taşıdığı çeşitli alt bölümlerle, tüm ülkemiz değişmesinde ve kapitalistleşmesinde olduğu kadar, tarım kesiminin değişmesi ve kapitalistleşmesinin de bir ölçütüdür. Nüfus dağılımının ve değişmelerinin özellikle şu yönleri ölçüt niteliği taşıyabilir.

a — Köy ve şehir nüfuslarının oransal ağırlığı ve değişme hızı

b — Şehirleşme hızı

c — İç göz durumu (göç alan ve göç gönen bölgeler)

d — Faal nüfusun sektörlere oransal dağılımı

Şehir nüfusunun artışı, endüstri ve hizmetler kesiminde çalışan faal nüfusun oransal artışı, tarım ürünlerinin meta haline gelmesini ve hızlı bir pazar ekonomisine açılmayı zorunlu kılar. Bu bakımdan şehirleşme ve şehir nüfusunun köy nüfusuna göre oransal artışı tarımda kapitalistleşmenin dolaylı bir ölçütüdür.

3 — Teknoloji:

Sosyalizmin bilim temeli yanında, yerinde yapılan çalışmalar da, tarımsal yapının değişmesinde teknolojinin umulanının da üstünde bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Tarımda kapitalizme geçişin klasik ölçütlerinden biri diyebileceğimiz makineleşme hız ve oranı, tarımda kapitalizme geçişin hız ve oranını —özellikle makinelili tarıma elverişli bölgelerde— doğrudan doğruya etkiliyor denilebilir.

Tarım teknolojisinin ilerlemesi konusunda elimizdeki en sağlam, güvenilir veri traktörle ilgili verilerdir. Diğer tarım makinelerinin tarım alanına giriş dönemi, oranı ve hızı, traktör sayısının, oranının ve traktörleşme hızıyla kesin ve sağlam bir korrelasyon göstermektedir. Bu bakımdan tarım teknolojisinin gelişmesinin, giderek tarımda kapitalizmin gelişmesinin ölçütü olarak, traktörleşmeyi aldık.

Tarım yöntemlerinin gelişmesi de, bir an-

lamda teknolojik gelişme içinde yer alabilecek bir ölçüttür. Bu konuda da tarımda suni gübre kullanımını bir alt ölçüt olarak benimseydik. Böylece teknoloji ölçütü içinde,

a — Traktör sayısında yıllara göre oransal artış

b — Son verilere göre traktörle işlenen tarım alanlarının durumu (traktör başına kaç hektar ekilebilir alan düştüğü)

c — Suni gübre kullanımında görülen artış alt ölçütleri yer almaktadır.

4 — Üretilen tarımsal ürün türü:

Ürün türündeki değişiklikler, kapitalistleşmenin ya da pazara açılmamın ölçütlerinden biridir. Tüketim için üretilmeğe daha elverişli ve köylünün ana gıda ve ihtiyaç madde lerinden olan tahılların pazarlanması, ancak bir ürün fazlası söz konusu olduğunda mümkündür. Oysa, pamuk, tütün, fındık vs. gibi ürünler salt, pazar için üretilen, pek önemsiz bir kısmı iç tüketime ayrılan ürünlerdir. Pazar ekonomisi geliştikçe, kapitalizme geçildikçe, ikinci tür ürünlerin üretim ve ekilişinde oransal artışın fazla olması gerekir. Ayrıca, ister tahıl ister diğer ürünler olsun, belli bir noktanın üzerindeki üretim artışı, her zaman için, hızlı bir teknolojik gelişme ve nüfus gelişmesinin de sonucu olacağından kapitalistleşmenin ölçütüdür.

Bu temel ölçütün alt ölçütleri:

a — Tahıl ve endüstri bitkileri üretiminin birbirlerine oranları (ton)

b — Tahıl ve endüstri bitkilerinin ekildiği alanın ekilebilir topraklara oranı

c — 1950-1967 arasında iki tür bitkinin üretimi ve ekiminde gözlenen oransal değişmelerdir.

5 — Çiftçilikten sağlanan gelir:

Çiftçilikten sağlanan gelir ortalamasının köylü nüfusa bölünüşü, tarımsal gelirdeki artış kadar, tarımsal pazarın genişlemesi olgusunu da ortaya koyabilecek bir ölçüt gibi görünüyor. Özellikle bu ölçütü il birimine uyguladığımızda kapitalistleşme süreci içinde illerin birbirlerine göre durumlarını belirlememiz kolaylaşmaktadır.

6 — Mülksüzleşme :

Tarımda kapitalistleşmenin klasik ölçütü mülksüzleşme, yani topraktan kopma, toprak sızışmadır. Mülksüzleşmeyi tam bir biçimde

ortaya koyabilmek için farklı alt-ölçülerden yararlanmak gerekir. Bu ölçütler, açıklamalarıyla birlikte şunlardır:

a — Topraksız aile oranı ve bu oranın artış hızı.

Çiftçi aileler arasında topraksız aile oranının artışı, kapitalistleşmenin temel göstergelerinden biri olan mülksüzleşmeyi ve mülksüzleşmenin hızını vermektedir. (Karşılaştırılan veriler 1930 Tarım sayı verileri ve KEE verileridir.)

b — Toprak tekelleşme oranı:

Mülksüzleşme, son çözümlemede bir toprak tekelleşmesinin göstergesidir. Aynı zamanda toprak yetersizliğinin de bir sonucu olabilir. Büyük mülkiyetin artış gösterdiği bölgelerde aynı zamanda mülksüzleşme varsa, bu tarımda tekelleşmenin kesin belirtisi olabilir.

Köy içinde 200 dönüm üzerinde (büyük olarak kabul ettiğimiz) işletmeleri ellinde tutan aile oranı ile, ellerinde bulundurdukları toprak oranı arasındaki ilişki, bir toprak tekelleşme oranını verir. Bulunan oran belli bir il veya bölge için ne kadar yüksekse, toprak tekelleşmesi görece olarak o kadar fazla demektir.

c — Köy dışı ailelerin kontrol ettikleri (mülkiyetlerinde bulunan) köy içi toprakların oranı:

Sadece köy içi büyük mülkiyeti göz önünde bulundurmak, büyük mülk sahiplerinin çoğunlukla şehirlerde yaşadıkları düşünülürse eksik ve sakıncalıdır.

Toprak tekelleşmesi bölgelerinin sağlam olarak belirlenmesi ancak köy dışında yaşayanların sahip oldukları toprak oranını da işin içine katmakla mümkün olabilir. Ayrıca bu ölçüt tarımda kapitalistleşmenin klasik ölçütlerindedir.

7 — Tarım işçisi ve mevsimlik tarım işçisi olan köy oranı :

Tarım işçisi sayı ve çiftçi nüfus içindeki oranında artış tarımda kapitalistleşmenin kesin ölçütlerindedir. Türkiye’de bunun daha çok bir mevsimlik işçilik biçiminde olduğunu varsaymakta yarar vardır.

Tarım işçisi olan köylerin il köylerine oranı da kapitalistleşmenin, kapitalist üretimin biçiminin varlığının bir göstergesidir.

8 — Toprağı tasarruf ve işleme biçimi:

Tarımda kapitalistleşmenin, tarımsal yapının değişliğinin en güvenilir göstergelerinden biri toprağı tasarrufun hukuki ve örfi biçimidir. Türkiye koşullarında toprağı işlemede üç ayrı biçim ortaya çıkar: a—Ortakçılık (ve başka adlar alan aynı çerçevedeki biçimleri) b—kiracılık, c—tarım işçiliği.

Bu biçimin «ortakçılık» büyük toprak mülkiyetiyle bir arada bulunduğu zaman feodal bir mülkiyet ilişkisinin belirtisi sayılabilir. Bunun tam aksine, toprak kiracılığı hem teorik verilere göre, hem de yerinde yaptığımız araştırmaların gösterdiği gibi kapitalist bir ilişkiyi gösterir. Tarım işçiliğinden tam anlamıyla bir tarımın kapitalistleşme ölçütü olduğunu daha önce görmüştük.

9 — İşletme büyüklüğü, toprak mülkiyeti :

Küçük, orta ve büyük mülkiyet olarak nitelendirdiğimiz toprak mülkiyeti gruplarının :

a — Aile oranına,

b — İşledikleri toprakların işlenen topraklara oranına göre taşıdıkları ağırlık,

c — Küçük, orta, büyük mülkiyet gruplarının belli bir zaman boyutu içinde gösterdikleri değişmeler.

bize Türkiye’de illere ve bölgelere göre ne tür bir mülkiyetin, ne tür bir insan toprak ilişkisinin hakim olduğunu ve 1950-1967 arasında mülkiyetin niteliğinde görülen değişmeleri vermektedir. Böylelikle hangi mülkiyet grubunun ağırlığından diğer hangi mülkiyet grubunun ağırlığına kayıldığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle bölge tipolojisi denememiz için ölçüt en önemli ölçütlerden biridir.

10 — Köylerin mülkiyeti:

Köyün bütünü, çeşitli koşullarla bir kişiye, bir aileye, bir sülâleye ait olması, yani tarım topraklarının tümünün, dolayısıyla köyün yerleşme bölgesinin de kişisel büyük mülkiyetin elinde bulunması, tarımda kapitalizm öncesi ilişkilerin bir ölçütüdür. Bu türden köylerin oranı ne kadar fazlaysa, o bölgede feodal ilişkilerin o derece hakim olduğunu söylemeye yetkimiz vardır. Kişilerin mülkiyetindeki köy sayısının zaman içinde gösterdiği azalmayışa, kapitalizm öncesi ilişkilerde bir çözülmenin belirtisidir.

Alt bölümleriyle birlikte bu 10 temel ölçüt, bize Türkiye’de tarımsal yapının durumu,

üretim güçleri ve üretim ilişkileri, kapitalistleşme olgusu ve hızı konusunda, hiç değilse belli genellemelere gidebilecek bir fikir ve doğrultu verebilir.

Araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde, bu ölçütler, a—Türkiye'nin tümü ve b—İller seviyesinde teker teker denenecek, geçerlilikleri araştırılarak yorumlanacaktır.

TARIMDA KAPİTALİSTLEŞMENİN ÖLÇÜTLERİNE GÖRE DURUM.

1 — Kentleşme, göç eğitimi :

Meta üretimi ve kapitalist pazar, sosyal işbölümünün sonucu olarak geliştiğine göre, sosyal işbölümünün gelişmesinin göstergesi ve doğal sonucu kırsal nüfusun tarımsal nüfu

sun azalması, kentsel nüfusun ve sanayide çalışan nüfusun nisbî artışıdır. «Kapitalizm, ticarî ve endüstriyel nüfusta tarımsal nüfus aleyhine bir artış olmaksızın düşünülemez... Endüstri merkezlerinin meydana gelmesi, sa yıca artması ve nüfusun bu merkezlere çekilmesi bütün kırsal sistem üzerinde derin etkiler yapar, ticarî ve kapitalist tarımın gelişmesine yol açar. (Lenin, Rusya'da... İngilizce, sf: 40-41).

Bu olgunun, göstergeleri olarak, şehir ve köy nüfus oranlarının gelişmesi, tarım ve endüstri sektörlerinde çalışan nüfusun oransal gelişmeleri, iç göçler alınabilir.

1927-1960 yılları arasında, Türkiye'de nüfusun kırsal ve kentsel bölgelere dağılımı şöyledir:

TABLO I

Yıllar	Şehir nüfusu	Kır nüfusu (Köy nüfusu)
1927	% 24.2	% 75.8
1940	24.0	76.0
1950	25.1	74.9
1960	32.0	68.0
1970	39.0	61.0

Bu tabloda, kırsal nüfusun 1950'den hele 1960'dan sonra hızlı bir azalma sürecine girdiği görülmektedir. Yapılan istatistik tahminlere göre, 1975'de kırsal nüfus yüzde 57'e kadar düşmüştür.

Öte yandan faal nüfusun sektörlere dağılımı, bu tabloyu ve şehirleşme sürecini (kapitalistleşmenin ve kırsal bölgelerde dağılımın bir görüntüsü) pekiştirmektedir.

TABLO II

Yıllar	faal nüfus	tarımsal nüfus oranı
1955	12 205 (milyon)	% 77.4
1960	12 998	74.9
1965	13 558	71.9

Aşağıda 1960-1965 dönemi için yapılmış ve köy ve şehir nüfus artışlarını bölgelere göre

ele alan tablo da kırsal bölgelerden şehirleşmeye doğru eğilimi ortaya koymaktadır.

TABLO III

Tarım bölgesi	Toplam nüfus artışı	Köy %	Şehir %
Ege	2.2	1.9	2.8
Marmara	3.2	2.6	3.3
Orta Kuzey	2.7	1.1	5.6
Akdeniz	3.3	2.3	5.0
Karadeniz	2.3	1.9	4.5
Orta Güney	2.5	1.8	4.2
Kuzey Doğu	2.0	1.6	3.9
Güney Doğu	3.3	2.6	5.8
Orta Doğu	2.2	1.9	4.2

Görüldüğü gibi, bütün bölgelerde şehir nüfusları artışı 1960-1965 arasında toplam nüfus artışının çok üstünde olmuştur.

İç göçlerle, buldukları kırsal bölgeden

kopup şehirlere yerleşen nüfusun oransal artışı, Türkiye toplumu için şöyle bir eğilim gösteriyor:

TABLO IV

Yıllar	Doğum yeri olan ilin dışında yaşayan nüfus	Genel nüfusa oranı
1945	1 347 402	9.3
1950	1 692 933	8.3
1955	2 504 874	10.4
1960	3 178 722	11.0
1965	4 018 770	11.8

1963-1967 arasındaki 5 yıl içindeki durumu tesbit eden bir araştırma (Türk köyünde modernleşme eğilimleri, DPT, sf: 101, tablo 93) Türkiye köylerinin ancak yüzde 24.6'sından hiç göç olmadığını, köylerin yüzde 75'inden fazlasından sürekli göç olayı ol-

duğunu ortaya koyuyor. Köyden göç edenlerin yüzde 88.3'ü, aynı araştırmaya göre, şehir ve kasabalara gidiyorlar.

Aşağıdaki tablo ile, kır nüfusunda kent nüfusu lehine olan değişmelere bir kere daha bölgelere göre göz atalım:

TABLO V

Bölge	Hiç göç olmayan köy oranı	İlçe veya kasabaya göç oranı	Büyük şehre göç oranı
Bölge	26.7	44.6	36.0
Marmara	5.6	21.1	43.7
Orta Kuzey	26.5	21.6	29.6
Akdeniz	26.1	37.6	0.7
Karadeniz	32.4	12.9	45.5
Orta Güney	11.8	55.1	4.4
Kuzey Doğu	17.7	15.1	37.4
Güney Doğu	29.2	12.5	1.9
Orta Doğu	28.6	2.7	28.0
Türkiye	24.6	20.9	24.8

Çeşitli bölgelerde farklı derecelerde ve hızlarda da olsa, genel eğilim köylerden kentlik bölgelere göç doğrultusundadır. Bu veriler, belli kriterler açısından, kendine yeten dar ekonomi çerçevesinin kırıldığını; sosyal işbölümünün gerçekleşmesi ve ilerlemesi sonucunda, kapitalist tarımın gelişmesinin göstergeleridir. Bu gelişmenin hızının 1950'den sonra arttığı yine tablolardan görülmektedir.

II — Pazara açılma imkânları :

Tarımda meta üretiminin gelişmesi kapi-

talist doğrultuda pazarın gelişmesi anlamına geldiğine göre, pazara açılma imkânlarının durumu ve gelişmesi tarımda üretici güçlerin ve kapitalizmin gelişmesinin bir başka ölçütüdür.

Bu ölçütü, «yol ve ulaşım durumu» olarak ifade edebiliriz. Yol ve ulaşım durumunun en belirgin ve objektif göstergesi yolların nicel nitel gelişmesi, motorlu taşıt araçlarının durumudur.

Aşağıdaki tablodan pazara açılma imkânlarının gelişmesini izleyelim:

TABLO VI

Yıllar	Her mevsim geçit veren yol toplamı	Motorlu araç sayısı
1956	32 421 km	76 361
1960	40 257 km	114 208
1966	44 876 km	193 816

Bilindiği gibi, 1950 sonrası, özellikle karayolları yapım ve oranımında atılım dönemidir. Bu olgu bir yandan kapitalizmin gelişmekte olmasının kapalı köy ekonomisinin, ataerkil ekonominin ve üretimin yıkılmasının zorladığı, öte yandan da kapitalist pazarı geliştiren bir görünümüdür.

III — Tarım teknoloji ve yöntemlerinde gelişmeler :

Tarımda kapitalizmin gelişmesi, sosyal işbölümü ve ticari tarıma geçişin temelinde,

şüphesiz teknolojik gelişme vardır. Üretici güçlerin gelişmesinin en anlamlı ve objektif kriteri teknolojinin, araçların ve yöntemlerin gelişmesidir.

Çağımızda üretim araçları arasında, 'traktör' girdiği bölgede yarattığı değişmelerle ve Türkiye'nin tarımsal özellikleri içinde teknolojik gelişmenin sembolü haline gelmiştir.

Traktörleşmenin 1945'den bu yana geçirdiği gelişmeye bir bakalım:

TABLO VII

Yıllar	Traktör sayısı	Traktörle işlenen alan (ha)	Traktörle işlenen toprak yüzdesi
1945	1 156	87	1
1950	16 585	1 244	9
1955	40 282	3 021	14
1963	50 844	3 813	16
1965	54 668	4 100	17
1967	74 982	5 624	24
1970	105 865	7 940	32

Tabloda da görüldüğü gibi gerek traktör gerekse traktörle işlenen alan artışı 1955'ten hele 1967'den sonra son derece barizdir. Traktör sayısının ve traktörle işlenen toprağın, özünde sermaye yoğun tarıma, entansif tarıma geçiş, yani tarımda kapitalizmin gelişmesidir. Öte yandan traktörün girmesi yerinde yapılan alan araştırmalarının da gösterdiği gibi eski üretim ilişkilerinde çözülmeye, topraktan hızlı kopmaya, kapitalizm öncesi bağımlılık ilişkilerinin ve bunların sonradan aldığı ortakçılık vs. şekillerinin gereksizleşmesine, çözümlenmesine, tarım işçiliğinin artmasına yol açmaktadır.

göstergesi olan suni gübre kullanımı ise şöyledir:

TABLO IX

Yıllar	Suni gübre kullanımı (ton)
1938	1 376
1950	42 103
1964	532 000
1967	1 535 278

Suni gübre kullanan çiftçi oranı ise, 1967 yılı için Türkiye çapında yüzde 50 olarak belirlenmiştir.

Bölgelere göre dağılıma baktığımızda:

TABLO X

Bölge	Suni gübre kullanan çiftçi oranı
Ege	% 70.0
Marmara	72.0
Orta Kuzey	54.7
Akdeniz	54.3
Karadeniz	72.3
Orta Güney	64.7
Kuzey Doğu	13.4
Güney Doğu	3.3
Orta Doğu	27.7
TÜRKİYE	50.00

Tarım teknolojisinde gelişmeyi bir ek ölçütle daha gösterelim; santrifüj tulumbalalarının ve motopomp sayısının artışına bakalım:

TABLO VIII

Yıllar	Santrifüj tulumbaları	motopomp
1952	3 670	4 007
1960	11 814	22 557
1967	22 860	66 660

Yine tarımda teknolojik gelişmenin bir

TABLO XI

Yıllar	TAHİL		ENDÜSTRİ BİTKİLERİ		Tahıl üretiminde ortalama yıllık artış	Endüstri bitkileri üretiminde ort.yıl.ar.
	Alan (ha)	Üretim (ton)	Alan (ha)	Üretim (ton)		
1927	4 083 362	2 500 487	280 410	160 944	205 381	42 344
1945	7 229 787	4 197 351	865 994	963 187	789 597	182 738
1950	8 670 943	8 145 339	997 320	1 876 878	957 582	711 139
1955	12 578 750	12 833 250	1 358 479	5 432 573	634 334	442 917
1963	13 581 089	18 007 927	1 503 840	8 975 914	1374 380	209 198
1965	13 512 163	15 259 166	1 535 803	9 394 311	1109 980	1 166 143
1967	13 564 928	17 479 127	1 648 016	11 726 598		

Kaynak: Ziraî bünye ve istihlal 1934-1930, Tarımsal Yapı ve Üretim 1968

TABLO XII

BÖLGELER	TAHİL		ENDÜSTRİ BİTKİLERİ	
	Alan (ha)	Üretim (ton)	Ekiliş (ha)	Üretim (ton)
Orta Kuzey	1 614 733	2 686 421	1950	1965
Ege	342 561	1 170 082	66 655	327 997
Marmara	690 967	1 045 324	237 417	252 855
Akdeniz	672 112	1 076 590	62 259	221 283
Kuzey Doğu	365 736	390 607	266 775	226 673
Güney Doğu	504 181	1 228 344	14 894	52 490
Karadeniz	695 538	1 014 272	9 771	29 408
Orta Doğu	774 830	1 195 600	61 669	169 137
Orta Güney	1 348 651	2 952 760	29 385	221 228
T Ü R K İ Y E	7 525 400	5 348 800	89 381	190 317
			12 960 000	1 587 703
			14 670 000	6 917 21*

Bilindiği gibi sunî gübre kullanımı, Türkiye'de pazar için yapılan üretimin bir parçasıdır. Ekilen ürün türüyle de ilgili olmakla birlikte, yine de sunî gübre kullanımını kapitalist pazara açılmanın önemli bir göstergesi sayabiliriz. O zaman bir yandan, kapitalist tarımın yaygınlığı, öte yandan bölgeler arası farklı yukarıdaki tabloda hemen ortaya çıkmaktadır.

IV — Tarımsal Ürün Türlerinde Gelişmeler

Tarımın pazar için yapılmasının, tarımda kapitalistleşmenin başlıca göstergelerinden biri de tarımsal ürün türlerindeki gelişme ve değişimlerdir. Bilindiği gibi geleneksel tahıl üretimi büyük ölçüde aile tüketimine dönük olabildiği halde, endüstri bitkileri üretimi kapitalist tarımın şaşmaz ölçüsüdür. Türkiye tarımında tahıldan endüstri bitkilerine doğru gelişmeyi açık bir şekilde izlemek mümkündür (Tablo 11). Aynı olayı farklı bir yönden bölgelere göre ve 1950-1960 dönemleri için de izleyebiliriz (Tablo 12).

Bu tabloların, (özellikle tablo 11'in gösterdiği gibi) 1950-1955 yılları arasında işlenen alanda büyük bir artış (yüzde 50 kadar) olmuş, bunun yanında endüstri bitkileri ekimi tahıla göre daha hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin dönüm noktası 1955 sonrasıdır. 1955'i «100» olarak alacak olursak, 1967'de tahıl üretimi 135'e çıkarken, endüstri bitkileri üretimi 216'ya çıkmıştır. Söz konusu tabloların, bölgelere göre daha

ince bir yorumu, pazara dönük kapitalist tarımın gelişmeleri açısından daha farklı ipuçları verecektir.

V — Toprak Mülkiyeti ve Toprakların Dağılımı

Tarımda üretici güçlerin gelişmesi, tarımsal alanda kapitalizmin gelişmesi: köylülüğün farklılaşması, köylülük içinde sınıflaşma, toprak mülkiyetinde görülen değişimler vb. olarak yansiyacaktır. Aslında araştırmanın belkemiği, ana noktası burada düğümlenmektedir. Şimdi bu konuyla ilgili bazı istatistik verileri gözden geçirelim:

Elimizde bulunan istatistik verilerin toprak mülkiyeti, topraksız aile oranı, toprak tasarruf biçimi ile ilgili olanlarının güvenilir derecesinin düşük olduğunu belirtmiştik. Yine de bu rakamlar, farklı istatistiklerin aralarındaki farklılara vb.'e rağmen, mülkiyet ilişkilerindeki değişimler konusunda fikir ve rebilecek niteliktedir. (Üstelik de kullandığımız rakamlar belli düzeltme metodlarından ve karşılaştırmalardan geçmiştir.)

Topraksız aileler: 1950 tarım sayımına ve 1967'de tamamlanan Köy Envanter Etütlerine (KEE) göre ortaya çıkan verileri ele alalım ve 1950-1967 dönemlerini karşılaştıralım. (KEE verilerinde, farklı kriter kullanmak yüzünden topraksız aile oranı çok yüksektir. Muhtemelen toprak kiralayan veya ortaklıkla işleyen aileler de bu rakama dahildir. Aynı şekilde mevsimlik işçiler de dahil edildiğinden, tarım işçisi aile oranı da yüksek çıkmaktadır.)

TABLO : XIII

Yıllar	Çiftçi aile	Topraksız ailelerin	Yarıcı - ortakçı	Tarım işçisi aile sayısı
	sayısı	çiftçi ailelere oranı	nüfus oranı	
1950	2 322 391	% 14,5	% 2,4	251 303
1967	4 252 843	29,8	1,8	1 175 223

Kaynak : 1950 tarım sayımı, 1950 nüfus sayımı, K.E.E.

1950-1967 yılları arasında, çiftçi aile sayısı, 1,8 kat artmıştır. Artışın en fazla, sırasıyla, Güney Doğu, Marmara, Orta Güney, Kuzey Doğu bölgelerinde olduğu görülüyor. Bunun başlıca nedenini geleneksel aile tipindeki parçalanma ve toprakların buna bağlı olarak bölünüşünde görmek mümkün olduğu kadar, Marmara bir yana, diğer üç bölgede

topraktan kopma imkânının azlığında görmek de mümkündür.

Çiftçi aileler sürekli olarak çoğalmakta, mülkiyet parçalanmakta ama topraktan kopma hızlı olmamaktadır. Ancak zamanla küçük mülkiyetin yutulması, çoğunluğu küçük mülkiyet grubunda barınan bu artan çiftçi aileleri topraktan kopacaktır. Ayrıca bu 4

TABLO : XIV
BÖLGELERE GÖRE TOPRAKSIZ AİLE ORANI

Bölgeler	Çiftçi aile sayısı		Topraksız ailelerin çiftçi ailelere oranı	
	1950	1967	1950	1967
Orta Kuzey	366 161	578 580	% 7.3	% 34.0
Ege	387 803	497 613	16.8	35.0
Marmara	209 281	544 430	8.9	12.6
Akdeniz	203 011	377 569	31.0	31.1
Kuzey Doğu	157 676	292 856	13.9	20.0
Güney Doğu	153 186	476 079	37.9	29.3
Orta Doğu	216 483	375 864	16.0	38.1
Orta Güney	221 894	410 598	13.0	28.9
TÜRKİYE	2 322 391	4 252 843	14.5	29.8

(Kaynak : 1950 tarım sayımı, 1950 nüfus sayımı, K.E.E.)

bölge, nüfus artış hızının da en fazla olduğu bölgelerdir.

1950 - 1967 döneminde, topraksız aile oranındaki artış, mülksüzleşmenin en kesin belirtisidir. Elimizdeki verilere göre sırasıyla, Karadeniz, Orta Kuzey, Kuzey Doğu, Orta Doğu bölgelerinde mülksüzleşme, topraksızlaşma süreci en hızlıdır. Güney Doğu bölgesinde ilginç bir sonuç gözlenmektedir. Burada, topraksız aile oranında eksilme görülüyor. Akdeniz bölgesindeyse, 1950 - 67 arasında hemen hiç bir fark yoktur.

Topraksızlaşma süresinin en hızlı olduğu tarımsal bölgeler, eldeki diğer verilerin gösterdiğine göre, küçük ve orta mülkiyet bölgeleri, aynı zamanda, dışarı göçlerin en fazla, 1960 - 1965 arasında köy nüfus artışının da en az olduğu bölgelerdir. Yine elimizdeki veriler, bu 4 bölgede de, orta mülkiyette hızlı bir azalma olduğunu gösteriyor. KEE'lere göre büyük mülkiyetin 1950 - 67 döneminde artış gösterdiği illerin % 80'i de bu dört bölgede yer almaktadır. Bu veriler, bir toprak temerküzü, bunun sonucu bir mülksüzleşme olayının varlığına işaretir. Oysa, topraksız aile oranında 1950'ye göre eksilme görülen Güney Doğu bölgesinin durumu farklıdır. Bu bölge bir dev mülkiyet ve feodal kalıntılar bölgesi olarak, zaten mülksüzleşmenin 1950'den önce son sınırında olduğu bir yerdir. 1950 - 1965 arasındaki gelişmeler (teknolojik gelişme, çiftçiyi topraklandırma girişimleri, toprak reformu söylentileri) burada, temel yapının farklılığı yüzünden farklı bir sonuç vermiştir. Akdeniz bölgesinin durumu da benzerlik göstermektedir. Burada da 1950 önce-

sinde topraksızlık zaten son haddindedir. Ayrıca 1950 - 1967 arasında, bu bölgenin tarımsal yapısının gelişmesi, diğer bölgelere oranla daha ağır olmuştur. (Bunun nedeni başlangıç noktasında kapitalistleşmenin daha üst bir aşamasında olmasıdır.) Bu yüzden 1950 - 1967 arası mülksüzleşme olayı diğer bölgeler kadar belirgin değildir.

Tarım sayımı verilerine göre, Türkiye'de 1950 yılında toplam 2 milyon 322 bin 391 çiftçi aileden yüzde 10.8'i tarım işçisi aile olarak görünürken, 1967 dönemi için köy envanter etütlerine göre bu oran çiftçi ailelerin yüzde 27.6'sına yaklaşmaktadır. Elde edilen bu oranların ilk bakışta yüksek olduğu düşünülebilir. Ancak, bunların mevsimlik tarım işçilerini yani bir yandan da kendi yetersiz küçük topraklarını işleyen, zaman zaman işgüçlerini kiralayan köylüleri de içerdiği düşünülürse sayılar yine de bir eğilimi ifade etmektedir ve anlamsız değildir.

Yine, tarım işçisi ailelerin çiftçi ailelere oranının hiç topraksız köylü aile oranıyla karşılaştırılmasında yarar vardır. Köyde yaşayan aileler için Türkiye şartlarında tarım ve toprak dışı bir çalışma alanı yaygın olarak bulunmadığından, 1950'de yüzde 14.5'ten 1967'lerde yüzde 29.8'e çıktığı görülen (abartmalı bir rakam olmalı. 1970 sayımı bu yüzdeyi % 11.6 olarak tesbit etmektedir.) topraksız köylü aile oranının çoğunluğuyla tarım işçisi aileleri içerdiğini söyleyebiliriz. Topraksız durumdaki yarı ve ortakçı ailelerin çiftçi ailelere oranı hiç topraksız aile oranından çıkarılırsa, (1950'de yüzde 2.4, 1967'de 1.8 kadar hesaplanmaktadır) geriye kalan oran,

yaklaşık olarak tarım işçisi (sürekli veya mevsimlik) aileleri kapsıyor demektir.

Öte yandan, kapitalizm dışı bağımlılık ilişkilerinin belirtisi, yarı-feodal (feodalitenin çözülme döneminde ortaya çıkan ve için de kapitalist rant tohumlarını barındıran) üretilen ilişkilerinin bir göstergesi sayılabilecek yarıcı-ortakçı aile oranının 1950'de yüzde 2.4'ten 1967'de 1.8'e düşmesi bu üretim ilişkilerinin çözülmesinin bir başka belirtisi sayılabilir.

Farklı yöntemlere göre yapılmış olan ve bu bakımdan 1950 ve KEE sonuçlarıyla karşılaştırma imkânı olmayan 1970 tarım sayımının yayınlanmamış sonuçlarına göre topraksız aile sayısı 1963'te 308 bin 899'dan, 1970'te 405 bin 182'ye yükselmiş, yani oran olarak % 8.8'den % 11.6'a çıkmıştır.

Kullanılan teknikler ve varılan sonuçlar ne olursa olsun bütün sayımlara göre (benzer teknikli sayımlar karşılaştırıldığında) topraksız köylü nüfusun artışı sürekli bir eğilim göstermektedir.

Öte yandan, yine 1970 sayımına göre çift

çilik yapıp da işletmesinin tümüne malik olmayan (yüzde 50'den azına malik, tümünü kiralayan, tümünde ortakçılık yapan) aile oranı tüm çiftçi ailelerin yüzde 8.3'üdür.

Çiftçi ailelerin toprak sahibi olup olmadıkları kriterine göre, Türkiye'de oldukça bariz (istatistik hataları hesaba katılabilir) bir mülksüzleşme, topraksızlaşma ve tarım işçisi oranında artış gözlenmektedir.

İşletme büyüklüğü ve mülkiyet dağılımı

Tarımsal işletmelerin alanı ve işletme alanlarının ailelere dağılımı tarımda mülkiyet ilişkilerinin önemli kriterlerinden biridir. İlerde il il ayrıca ele almak üzere, burada Türkiye ölçüsünde bazı tablolar ve rakamlar verelim :

Türkiye'de işletilen tarım topraklarının ailelere dağılımında çok önemli bir farklılaşma görülmektedir.

Örneğin 1952 sonbahar anketine ve 1963 tarım sayımı örnekleme sonuçlarına göre toprak işletmelere dağılımı şöyledir :

TABLO : XV
1952 Sonbahar Anketine Göre Arazinin İşletmelere Göre Dağılımı

İşletme Grubu (dönüm)	Aile Sayısı		İşletme Sahası	
	(1)	(2)	(Hektar)	(%)
1-20	772.800	30.57	836.000	4.30
21-50	797.400	31.55	2.789.820	14.34
51-75	336.000	13.29	2.096.760	10.78
76-150	384.000	15.19	3.023.660	20.69
151-300	159.600	6.31	3.360.180	17.27
301-500	39.600	1.57	1.519.920	7.81
501-700	16.800	0.66	1.014.540	5.22
701 +	21.600	0.85	3.810.960	19.59
TOPLAM	2.527.800	100.0	19.451.940	100.0

1963 Tarım Sayımı Örnekleme Sonuçlarına Göre İşletilen Arazinin İşletmelere Göre Dağılımı

TABLO XVI

İşletme Grubu	Aile Sayısı		İşletme Sahası	
	(1)	(2)	(Hektar)	(%)
1-5	398.866	12.86	114.385	0.68
6-10	375.329	12.10	317.324	1.90
11-20	494.623	15.95	744.467	4.45
Toplam	1.268.818	40.91	1.176.176	7.04
21-50	863.470	27.9	2.902.910	17.35
Toplam	2.132.288	58.73	4.077.086	24.39
51-200	853.425	27.52	7.968.387	47.62
201-999	110.814	3.68	3.597.285	21.50
999 +	4.323	0.14	1.089.276	6.50
TOPLAM	3.100.850	100.0	16.734.334	100.0

Tablolarda açıkça görüldüğü gibi, Türkiye'de «küçük» adı verilen en küçük ve verimsiz işletmeler nicel olarak hakimdir. Üstelik de bunlar son derece küçük bir toprak payına sahip bulunmaktadır.

1952 sonbahar anketi sonuçlarına göre 1—20 dönüm üzerinde tarım yapan işletmeler tüm işletmelerin % 30.57'sinin meydana getirdikleri halde, toprakların ancak % 4.30'unu işlemektedirler. Tüm işletmelerin yüzde 62.12'si ise tüm tarım topraklarının yüzde 18.64'ünü tasarruf etmektedir. Buna karşılık 700 dönümden büyük olup, tüm işletmelerin yüzde 0.85 ini meydana getiren 21.600 işletme, toprakların yüzde 19.50 sini işlemektedir.

1963 Tarım sayımı örnekleme sonuçlarına göre, 20 dönüme kadarki işletmelerin oranı tüm işletmelerin yüzde 40.91'dir. İşlenen toprak ise ancak yüzde 6 civarındadır.

50 dönüme kadarki işletmeleri alacak olursak bunlar, 1963'te tüm işletmelerin yüzde 58.73'ünü meydana getirmekte ve toprakların yüzde 24.39'unu işlemektedirler.

1952 ile 1963 arasında küçük işletme sayısı artmıştır. Bu orta işletmeler aleyhine bir artış olmuştur. Öte yandan da toprak parçalanmasının bir göstergesidir.

1970 Tarım sayımının henüz yayınlanmamış sonuçlarından yararlanılarak yapılan bir başka araştırmanın ortaya koyduğu tablolar, daha da anlamlıdır (tablo : 17 - 18).

Araştırmayı meydana getiren 1950 ve

1967 KEE verilerini, henüz sonuçları yayınlanmamış 1970 tarım sayımının verilerini de, bir araştırmacının çalışmasından alarak, (Doçent Korkut Boratav; Türkiye tarımının 1960'lar daki yapısı ile ilgili bazı gözlemler, Siyasal Bilgiler Fakültesi dergisinden aynı basım, cilt 27, sayı 3) 1963 tarım sayımının verileriyle karşılaştıralım ve toprak mülkiyeti, ve dağılımını bir de bu tablolardan izleyelim.

Tablo 17 ve 18'de 1963 ve 1970 tarım sayımlarına göre, işletme sayısının ve işletmelerin toplam alanının, işletme büyüklüklerine göre dağılımı ve (basit ve kümülatif) yüzdeleri görülmektedir.

Bu tablolarda devlet çiftlikleri dağılımı alınmadığından, işletme büyüklüklerine göre, toprak dağılımını ve dolaylı da olsa mülkiyetin dağılımını daha net görmek mümkündür. Tabloların karşılaştırılması ise, 1963-1970 arasındaki gelişmeyi, eğilim olarak göz terebilecek niteliktedir. Çıplak gözlemler, tablolar arasındaki bariz farkları görmek mümkün değilse de, işletme büyüklükleri yüzde 20 lik alt bölümlerde kümelendirilirse daha iyi görülebilen durumlar belirlemekte, ve İstatistik yöntemlerle (Gini temerküz oranı eşitsizlik ölçüsü) daha da belirginleşmektedir.

1963-1970 döneminde, Türkiye'nin tarımsal yapısında toprak dağılımında eşitsizlik artmıştır.

TABLO XIX

1963 ve 1970 sayımlarına göre yüzde 20'lik dilimler

İşletmeler	Toplam alan	
	1963	1970
En alt % 20	1.8	2.0
Sonraki % 20	3.7	5.0
Sonraki % 20	11.7	9.3
Sonraki % 20	22.0	21.2
En üst % 20	60.8	62.5

Yani en küçük verimsiz (yoksul köylü) işletmeleri çoğalırken (ki bu yeni bir toprak temerküzü sürecinin doğal başlangıcıdır) orta mülkiyette parçalanma, (toplam alanın azalması) ve buna karşılık büyük mülkiyet diliminde toprak alanının artışı eğilim olarak, (özellikle bu eğilimi barizleştirebilen

istatistik yöntemler kullanıldığında) gözlenmektedir.

Yine bu tabloların gösterdiği bir diğer gerçek Türkiye'de tarımda küçük mülkiyetin yaygınlığıdır.

Daha sonra üzerinde duracağımız konular açısından, bu bulgunun büyük önemi var

TABLO XVII — TABLO XVIII

(1) Dilim	(2) Ortalama	İŞLETME SAYISI			TOPLAM ALAN (Hektar)		
		(3) Adet	(4) Basit %	(5) Küm. %	(6) Miktar	(7) Basit %	(8) Küm. %
1-5	3,1	459.014	14,89	14,89	142.219	1,02	1,02
6-10	8,1	405.120	13,14	28,03	329.037	2,36	3,38
11-20	14,0	622.034	20,18	48,21	872.227	6,25	9,63
21-30	25,6	374.743	12,15	60,36	960.325	6,88	16,51
31-40	35,7	259.332	8,41	68,77	926.355	6,64	23,15
41-50	46,0	196.000	6,36	75,13	900.946	6,45	29,60
51-100	71,4	452.565	14,68	89,81	3.232.875	23,16	52,76
101-200	138,0	220.556	7,15	96,96	3.042.858	21,80	74,56
201-500	253,7	78.492	2,55	99,51	1.991.159	14,26	88,82
501-1000	627,6	12.810	0,42	99,93	803.937	5,76	94,58
1001-2500	1498,6	1.377	0,04	99,97	206.357	1,48	96,06
2501-5000	3363,4	554	0,02	99,99	186.334	1,33	97,39
5001 ve +	9355,3	389	0,01	100,00	363.923	2,61	100,00
TOPLAM		3.082.986	100,00		13.958.552	100,00	

Kaynak : DİE Tarım İstatistikleri Şubesinden 1970 Tarım Sayımı üzerine elde edilen veriler ve bu veriler üzerinden yapılan hesaplamalar.

dir. 50 dönüme kadarki tüm işletmelerin toplam işletmecisi ailelerin yüzde 75.1'i tarafından işlenmektedir. 500 dönümün üzerindeki işletmelerdeki aile oranı ise tüm çiftçi ailelerin sadece yüzde 0.5'idir. Buna karşılık ilk dilimdeki yüzde 75.1 tüm toprakların yüzde 29.6'sını işlerken, bu yüzde 0.5 ilk kesim toprakların yüzde 11.2'sini işlemektedir.

1963 ve 1970 verilerinin dikkatle gözden geçirilmesi, ilerdeki yorumlarımız bakımından önemli olacak bir eğilimi ortaya koymaktadır.

Cüce mülkiyet (1-20 dekar) ve küçük mülkiyet (1-50 dekar) gerek aile sayısı gerekse işlediği alan bakımından (çok daha az) artış göstermektedir. Bu ise orta mülkiyet grupları aleyhine olmaktadır. Bu olguyu mülksüzleşmenin artışıyla birleştirirsek, orta mülkiyette bir parçalanma ve küçük verimsiz mülkiyette bir artışın ve bunun sonucu olarak topraktan kopmanın hızlanmasından söz etmek mümkündür. Öte yandan 5000 dönümden büyük işletmelerde sayıca azalma ama toprak bakımından artış gözlenmektedir. Başka olgularla birleştirildiğinde toprakta tekelleşme olgusunun gelişme eğilimi sezilebilir.

Tabloların dikatli bir incelenmesi, pek çok ipucu verecektir. Küçük mülkiyetin bu ölçüde yaygınlığı gelişme dinamiğinden soyutlanmadan, özel olarak yorumlanmaya muhtaçtır.

Toprağın tasarruf biçimi

Toprağın tasarruf biçimi, tarımda üretim tarzının başlıca göstergelerindedir. Bu bakımdan önce toprağın tasarruf biçimini, işletmesinin mülkiyetine sahip olanlar veya işletmesinin mülkiyetine sahip olmayıp kiracılık, yarıcılık ortakçılık vb. şeklinde işleyenler olarak ayırmak mümkündür. İşletmesinin bir kısmının mülkiyetine sahip olanlar veya işletmesinin bir kısmını kiraya vb. verenler bu ana kategorilerin alt kategorileridir.

Burada, ilerdeki tabloların açıklanması bakımından genel olarak toprağın (çok çeşitli şekillerde) kiraya verilmesi veya kiralanması üzerinde durmamız gerekiyor. Genel olarak kiracılık, yarıcılık, ortakçılık vs.

şeklinde toplanan işlenen toprağın kiralanması olgusu, çeşitli biçimlerine göre, farklı mülkiyet ve üretim ilişkilerinin belirtisi olmaktadır.

Toprağın şu veya bu şekilde büyük mülk sahibinden (çoğunlukla Türkiye'de 500 dekar üstü işletmeler) kiralayanlar (kiracı, ortakçı, yarıcı vs.) küçük işletmeciler ise; bu durum, Türkiye'de kapitalizm öncesi bağımlılık ilişkilerinin belirtilerinden biridir. Çoğu yerde, ağa ve ortakçılığı şekline bürünür ve yarı - feodal bir ilişkiyi temsil eder. Toprağı kiralayan da kirayla tutan da küçük mülk, küçük işletme sahipleri ise basit meta üretimi ve küçük işletmecilik sürüyor, ancak böyle bir durumda kiralayan ve kiraya veren taraflar yeterli sermaye birikimini sağlayamayacaklarından basit meta üretiminin sınırları kolay kolay çatlamıyor ve hızlı kapitalist gelişme gerçekleşmiyor demektir. Nihayet kiraya veren küçük mülk sahibi, kiralayan ise çevreden çok sayıda toprak kiralamış büyük işletmeciye, ortada klasik anlamıyla kapitalist toprak kirası vardır. Türkiye'de kiracılıkta, başkalarının toprağını tasarruf etmekte bu üç biçimin varlığı söz konusudur.

Türkiye'de kiracı - ortakçı ailelerin büyük kısmının küçük işletmeci olduğu görülmektedir. 1970 tarım sayımı verilerine göre işletmesinin yüzde 50'sinden azına malik, tümünü kiralayan, veya tümünde ortakçılık yapan, yani esas olarak işletmesine malik olmayan çiftçilerin % 86.8'i 100 dönümden küçük işletmelerde tarım yapmaktadır. Bunların yüzde 71.8'i, 50 dönümden küçük işletmelerdedir. Bu durumda Türkiye'de en yaygın toprak kiracılığı - ortakçılığı küçük işletmeciliktir. 500 dönümün üstündeki büyük işletmeleri kiralayanların, işleyenlerin oranı, esas olarak işletmesinin sahibi olmayan ailelerin yüzde 1.1'idir. Ancak işledikleri alan, bu türden tüm alanın yüzde 16.1'ini meydana getirmektedir. Kiraladıkları işletmenin tümünde ortakçılık yapanların yüzdesi de 50 dönümden küçük işletmelerde yüzde 79.1 yani aşığı yukarı yüzde 80'dir (tablo 20 - 21).

1970 sayımına göre, 1 - 50 dönüm toprak işleyen bu türden ortakçı 73 bin 076 aile vardır. 38 binden fazla aile de aynı durumda kiracıdır. Yani küçük işletmeci Yani ortakçı ailelerin oranı 1970 sayımına göre 3 milyon 081 312 olan çiftçi aile sayısının yüzde 2.3'ü

civarındadır. Kiracı aile sayısı ise bu yüzdenin de yarısı kadar, yüzde 1.2 civarındadır.

Farklı sayımların sonuçlarıyla büyük farklılıklar göstermekle birlikte (bu yüzden de doğru, sağlıklı karşılaştırma imkânı doğmamakla birlikte) yüzde 80'i aşan büyük çoğunluğuyla küçük işletmeci durumunda olan ve daha önce kategorilere ayırdığımız şekilde bir yarı feodal, kategori sayılabilecek büyük topraklar üzerinde ortakçılık ve kiracılık yine de toplam işletmelerin çok küçük bir yüzdesini meydana getirmekte ve sınıldığı kadar yaygın bir üretim ilişkisi olmamaktadır.

Bu tablolar, ortakçılık ve kiracılıkla ilgili olarak kapitalist ilişkilerin gelişmesi ve yarı feodal ilişkiler açısından geniş yorumlara elverişlidir. Ancak biz burada, bu tablolardan, çalışmayı yapan'ın (Boratav'ın) çıkardığı bir sonucu aktarmakla yetineceğiz. Gerek 1963 sayımı sonuçlarını, gerekse 1970 sayımı sonuçlarını bilimsel metodların ışığında yorumlayan Boratav'ın vardığı sonuç bizce de genel olarak geçerli ve farklı sayımların sonuçlarına göre yaptığımız değerlendirmelere uygundur.

«Türkiye'de küçük işletmelerde toprak kiralama niteliği zayıf, kiraya toprak verme niteliği daha güçlüdür. İşletme büyüklüğü artıkça, toprak kiralamanın arazideki payı da artmaktadır. Bu Türkiye'de kapitalist toprak kirasının filizlenmekte olduğunu gösteren bir bulgu olarak yorumlanabilir. Ancak, bir başka yorum tarzının, özellikle ortakçılığın, ortalama işletme büyüklüğü daha yüksek olan illerde daha yaygın olduğu ve bu olgunun Türkiye düzeyinde tesbit edilen, işletme dilimleri-kiralanan toprak bağıntısının belirle-

diği biçimde de olabilir. Hangi yorumu kabul edersek edelim, mülkiyetsiz işletmecilerin sayısı ve oran olarak küce ve küçük işletme dilimlerine yığılmış olduklarını dikkatten kaçırmamak gerekir. Bu kategorideki ailelerin yüzde 86.8'ini temsil eden 222 397 aile, 1-100 dönümlük dilimlerde toplanmış bulunmaktadır.»

Toprak tasarruf biçimiyle ilgili özet verilere bir de Köy Envanter etüdlerine göre, 1963-1968 arası tesbitlerde Türkiye'de 750 tane şahsa, aileye veya sülaleye ait köy bulunduğunu ekleyelim.

Genel olarak Türkiye ölçüsünde aldığımız ve imkân olduğunca bir süreç içinde görmeye çalıştığımız bu istatistik veriler şu gerçekleri ortaya koymaktadır.

Türkiye'de tarımda kapitalistleşmenin çeşitli ölçütlerine göre hele 1950 lerde gözle görünür hale gelip 1960'larda hızlanan bir gelişme söz konusudur. Türkiye kırlarında mülkiyet ilişkileri açısından feodal bir yapıyı çok aşan farklılaşmalar görülmektedir. Toprak dağılımındaki dengesizlik, bu farklılaşmanın temeli ve göstergesi olarak hızla artmaktadır. Mülkü sözleşme ve temerküz hızlanmıştır. Yarı-feodal sayılabilecek üretim ilişkileri ihmal edilebilir orandadır. Pazar için üretim hakimdir ve gelişmektedir. Küçük mülkiyet büyük ölçüde yaygındır. Ortakçılık ve kiracılık ilişkilerinde de yarı feodal'in ötesinde kapitalist işletmecilik hakim olmaya doğru gitmektedir.

Şimdi bu genel verileri, Türkiye'nin yapı özelliklerini de ortaya çıkaracak şekilde il il ve bölgesel farklılaşmaları, kapitalizmin bölgesel gelişme farklarını da görmeye çalışarak ele alalım.

TARIMDA ÜRETİM GÜÇLERİNİN GELİŞMESİNDE BÖLGESEL FARKLILIKLAR

Tarımda üretim, güçlerinin gelişmesi konusunu, yukarıdaki ölçütleri 67 ile ayrı ayrı uygulayarak ve 1950'den 1967'ye doğru giden bir süreç içinde ele almak Türkiye'de tarımda egemen üretim biçimini, köylülüğün durumunu tespit edebilmek bakımından iki önemli yarar sağlamaktadır: Birincisi bölgesel özellikleri Türkiye'nin tümüne yayarak yanlış yorumlara varmak tehlikesini ortadan kaldırmakta; ne tip ilişkilerin, hangi gelişme dina-

miği içinde, ne yaygınlıkta bulunduğunu tespit imkânı vermektedir. İkincisi de bölgelerin, çeşitli ölçütlere göre tarımsal gelişme, kapitalistleşme hızları — yaklaşık da olsa— oransal olarak hesaplanabilmekte, böylece şu andaki durumun geleceğe doğru nasıl bir gelişme gösterebileceği konusunda sonuçlara varma imkânı doğmaktadır.

Bu yazıda, elde edilen sonuçlara dayanak olan ilk veriler ve ikinci dereceden önemli

tablolar verilmeyecek; çeşitli gruplandırma sıralama sistemlerinin hangi yöntemlerle yapıldığının açıklanmasına gidilmeyecek ancak sonuç tabloları ve bunlar arasından da, kapitalistleşmeyi en kesin yansıtabilecek, en güvenilir olanlar aktarılacaktır.

Kapitalistleşmenin temel ölçütleri arasından, değerlendirme imkânı bulabildiğimiz "şehirleşme", "pazara açılma imkânları", "traktör durumu", "mülksüzleşme", "ortakçı aile oranı", "mevsimlik tarım işçisi olan köy oranı", "işlerin büyüklüğü", "mülkiyet büyüklüğü" ölçütleri ve 67 ilin bu ölçütlerin herbirine göre 1950-1967 arası gelişme hızları tabloları ek olarak verilmiştir.

Tabloların çoğunun incelenmesi ayrı bir yoruma ihtiyaç göstermektedir. Dikkati çeken nokta herhangi bir ölçüte göre, son durum ve gelişme hızı tablolarında, son duruma göre en ileri grupta yer alan illerin, gelişme hızı bakımından hep geri sıralarda yer almalarıdır. Bir örnek olarak "pazara açılma imkânları" ölçütünü alalım: 1965'deki duruma göre hâlâ en geri durumda bulunan illerin büyük kısmı, 1955-1956 arası gelişme hızı tablosunda ilk iki gruba girmişlerdir. Gelişmenin nisbi hızının, "en az gelişmiş" bölgelerde yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. (3) Bu sonuç kapitalistleşmenin bütün bölgelerde (en geri tarım bölgelerinde bile) belli bir hızla sürdüğünün kanıtıdır.

Şehirleşme durumu ve hızı, (tablo 22-23, harita 1-2) pazara açılma imkânları durumu ve gelişmesi, (tablo: 24-25, Harita: 3-4) traktörleşme durumu ve gelişmesi (tablo: 26-27, Harita: 5-6) tablolarını ve haritalarını bura da ayrıca yorumlamadan geçiyoruz. Bu tablo ve haritaları araştırmamızın tekniği için de daha çok başvurma ve sağlama yapma verileri olarak kullandık. Yine de dikkatle incelendiğinde bu tablolar kapitalistleşmenin çeşitli kriterlerine göre il il ve bölge bölge Türkiye'nin durumunu ortaya koymaktadır.

Mülksüzleşme (topraksızlaşma) tablosu üzerinde — kapitalistleşmenin en temel ölçütlerinden olduğu için — ayrıca durmak gerekir:

Bilindiği gibi mülksüzleşme bir süreçtir. Bu bakımdan da topraksız aile oranlarının her il için ve 1950-1967 yılları ayrı ayrı olmak üzere hesaplanması; aradaki farkın oransal olarak ifadesi, mülksüzleşmenin belirlenmesi

için zorunludur. Mülksüzleşme tablosu bu şekilde elde edilmiştir. (Tablo 28 Harita 9 - yardımcı haritalar: 7 - 8)

Daha sağlam sonuçlara varmak üzere mülksüzleşme hızı bakımından iller haritasını, toprak tekelleşmesi haritasıyla (harita:7) karşılaştırmak, ayrıca da "illere göre ortakçı oranı" (Tablo: 29) ve "illere göre tarım işçisi alan köy oranı" (Tablo: 30) tablolarıyla sınyarak yorumlamak gerekir.

Bu karşılaştırmalar genelde şu sonuçları vermektedir: Büyük toprak mülkiyetinin hâkim olduğu illerden Doğu Anadolu bölgesinde kalanlarda, mülksüzleşme hızının en düşük olduğu görülüyor. (Tek istisna Hakkâri). Bu bölgede mülksüzlük zaten üst sınırında bulunmaktadı. Aynı illerde ortakçı aile oranının yüksekliği, burada küçük mülkiyetin yutulmasından doğan kapitalist bir mülksüzleşme sürecinin hızlı olduğundan söz edilemeyeceğini gösteriyor. Aksine, burada, küçük mülkiyet yoğunlaşmaktadır. Süreç bu yöne doğrudur. Ege ve Akdeniz Bölgelerindeyse toprak tekelleşme seviyesi yüksek olmakla birlikte, mülksüzleşme olayı hem şu andaki durum hem de hız bakımından daha az önemlidir. Bunun nedeni mülksüzleşme olayının bu bölgelerde daha önceki dönemlerde gerçekleşmeye başlaması, büyük kapitalist çiftliklere çok daha önceden geçilmiş olmasıdır. Ayrıca mevsimlik tarım işçisi alan köy oranının bu bölgelerde en yüksek olması da, kapitalist işletmelerde köy içi topraksız ailelerden çok mevsimlik tarım işçisi kullanıldığını, yani tarımda kapitalizmin gelişmiş olduğunu gösteriyor. Mülksüzleşme ölçütü açısından, Karadeniz ve Marmara bölgeleri dikkati çeken bir durumdalar. Bu bölgelerde küçük ve yer yer orta mülkiyetin parçalanması ve büyük mülkiyet tarafından yutulmasıyla belirlenen, klasik bir "tarımda kapitalistleşme" olgusundan söz edilebilir. Özetle, konuyla ilgili çeşitli tabloların karşılaştırılması ve birlikte yorumlanması, mülksüzleşme olayının büyük mülkiyet bölgelerinde değil küçük ve orta mülkiyet bölgelerinde hızlı ve önemli olduğunu gösteriyor. Tekelleşme, mülksüzleşme, başka bir deyimle tarımda kapitalistleşme sürecini, bu sürecin doğrultusunu ve hızını daha iyi ortaya koyabilmek için, ileri işletme büyüklüğü gruplarına göre sınıflandırmak ve bir mülkiyet grubundan diğerine doğru

olan değişmeleri zaman boyutu içinde gözlemek gerekir.

Eldeki verilen imkân ve kısıtlamaları gözönüne alınarak, çeşitli araştırmalardan yararlanılarak yaptığımız gruplandırmaya göre, 1 - 50 dönüm arası toprak küçük mülkiyet, 51 - 200 dönüm arası orta mülkiyet; 200 dönümün üstü büyük mülkiyet olarak kabul edilmiştir. (4) **Hakim mülkiyet büyüklüğü grubuna** göre iller sınıflandırıldığında, son verilere göre 4 ayrı tip ortaya çıkmaktadır: (Harita (10)

1 — Küçük mülkiyetin 1-50 dönüm hakim olduğu bölge, 2 — Orta mülkiyetin hakim olduğu bölge, 3 — Büyük mülkiyet ve toprak tekelleşme bölgeleri, 4 — Büyük mülkiyetin orta ve küçük mülkiyetle bir arada bulunduğu bölgeler.

Durumu bir gelişme süreci içinde ele alacak olursak, yani illerin 1950 -1967 arasında gösterdikleri değişmeleri değerlendiresek üç genel eğilim ortaya çıkmaktadır: 1 — Büyük mülkiyetin orta ve küçük mülkiyet aleyhine büyüdüğü iller (tarımda kapitalistleşmenin hızlı olduğu, toprağın hızla tekelleşmekte olduğu iller), 2 — Orta mülkiyetin güçlendiği iller, 3 — Küçük mülkiyetin arttığı iller.. (Harita 11 bu illerin nasıl gruplandığını gösteriyor.)

22 ilde büyük mülkiyet orta ve küçük mülkiyeti daha büyük bir hızla yutmaktadır. Bu 22 ilin 17'si "Zonguldak - Ankara - Sivas - Maraş - Mardin eksesi"nin doğusunda kalıyor. Bu bölge diğer ölçütlerin ortaya koyduğuna göre halen en az kapitalistleşmiş bölgedir. Demek ki bu bölgede de gelişmenin ve toprak tekelleşmesinin hızlanmış olduğunu söylemek mümkündür.

Küçük mülkiyet grubunun yaygınlaştığı iller (3. grup), orta mülkiyetin çeşitli nedenlerle parçalandığı illerdir. Bu iller kısa süre içinde — tarımdaki genel gelişme ve değişme iç pazarın gelişmesiyle birlikte — Aynı süreç içine girecekler, yani bir süre sonra buralarda da küçük mülkiyet aleyhine tekelleşme hızlanacaktır. Durumu değişmeyen illerin çoğunluğuyorsa zaten kapitalist tarımın en fazla gelişmiş olduğu illerdir.

Sözünü ettiğimiz ve tablolardan bazılarını verdiğimiz çeşitli ölçütleri, istatistik yöntemlerden yararlanarak tek bir ölçütte toplar; 67'li bu tek ölçüte göre sıralar; mülkiyet grup-

ları ve 1950 -67 arası değişmeler haritalarıyla karşılaştırarak yorumlarsak, Türkiye'de tarımda üretim güçlerinin gelişmesi yönünden 6 ayrı bölge bulunduğunu ortaya koyabiliriz : (Harita 12).

1. Tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmiş olduğu, büyük kapitalist mülkiyet bölgesi .

Bu bölge İzmir, Aydın, Muğla, Antalya, İçel, Adana, Kayseri, Gaziantep, Hatay illerini içermektedir. Bu illerde büyük çiftlikler hâkimdir. Makineli tarım gelişmiş, sermaye-yoğun tarıma geçilmiştir. Endüstri bitkileri ekim ve üretimi hızla artmaktadır. Ortakçı aile oranı düşük, buna karşılık topraksız köylü işçisi ve mevsimlik işçi oranı yüksektir. Büyük kapitalist çiftlikler yanında küçük köylü mülkiyeti oldukça dengeli bir yapı korumaktadır. 1950 -1967 arasında küçük ve orta mülkiyet bir gerileme göstermemiştir. Kapitalizmin en fazla gelişmiş olduğu bu bölgede, mülksüzleşme süreci söz konusuyla da nisbi bir yavaşlık göstermektedir. Köylülüğün farklılaşmasının belirgin olduğu bu bölge tarımı, iç pazar kadar dış pazara da dönük bir tarımdır ve tarımsal ihracatın büyük kısmını sağlamaktadır.

2. Tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmiş olduğu, pazar için üretim yapan orta ve küçük mülkiyet bölgesi.

Bu bölge Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Ankara, Eskişehir, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Manisa, Denizli, Amasya, Nevşehir, Malatya, Artvin, Rize illerini içermektedir.

Bölgede büyük kapitalist çiftlikler yaygın olsa da, orta ve küçük mülkiyet grubu, yani küçük üreticilik hâkim görünmektedir. Makineli tarım gelişmiştir. Kapitalist çiftlikler gibi küçük üretim birimleri de tümüyle pazar için üretmekte ve endüstri bitkileri üretimde ağırlık taşımaktadır. Ücretli tarım işçiliği yaygındır. Araştırma sonuçları bu bölgede mülksüzleşme ve köyden kopma süreçlerinin önemli olduğunu gösteriyor. Yukarıdaki illerden ancak 7'sinde belirgin bir toprak tekelleşmesi söz konusudur. Yalnız küçük mülkiyet dağıldıkça ve köylü topraktan

kontukça tekelleşme sürecinin diğer illerde de hızlanması beklenmelidir.

3. Kapitalist pazar için üreten, tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmişlik seviyesi yönünden ilk iki bölgeden sonra gelen, orta ve küçük mülkiyet bölgesi.

Bu bölgede büyük kapitalist çiftliklerin hâkimiyetinden söz edilemez, ancak meta üretimi, ticari tarım, özellikle tahılda gelişmiştir. Makineli tarıma geçiş son dönemlerde hızlanmıştır. Bu bölge köy küçük burjuva zisi ya da küçük üretici bölgesi olarak nitelenebilir. Bu bölge kendi içinde ikiye ayrılmaktadır.

a) Mülkiyet ve işletme büyüklüğü gruplarının önemli değişme göstermediği, yani toprak tekelleşmesinin hızlı olmadığı iller:

Bilecik, Burdur, Konya, Kırşehir, Afyon, Isparta, Niğde, Zonguldak, Samsun, Yozgat, Tokat, Erzincan, Kars, Bitlis, Muş, Elâzığ, Uşak.

b) Toprak tekelleşmesi ve mülksüzleşmenin daha belirgin olduğu, yani kapitalist tarımın daha hızlı gelişmekte olduğu iller: **Kütahya, Kastamonu, Çorum, Çankırı, Ordu, Giresin, Trabzon, Van, Maraş.**

4. Tarımsal yapıda kapitalizmin son dönemlerde nisbi bir hızla geliştiği ve feodal yapının çözülmekte olduğu büyük mülkiyet illeri.

Urfa, Diyarbakır, Marıdın, Sırt illerini içeren bu bölgede kapitalistleşme çeşitli ölçütlere göre orta veya geri bir seviye göstermektedir. Ancak yine aynı ölçütlere göre kapitalistleşmenin nisbi hızı yüksektir. Makineli tarıma geçiş 1960 sonrasında hızlanmış ve yarı-feodal bir ilişki olan ortakçılığı yıkmaya ve köylüyü topraktan koparmaya başlamıştır. Büyük topraklar tarımsal teknolojinin gelişimi ve sermaye-yoğun tarıma gelişmesiyle birlikte "Junkers" tipi bir gelişmeyle kapitalist çiftliklere dönüşmektedir. Küçük mülkiyetin en zayıf olduğu bölgedir. Özellikle ileri teknolojinin girişiyle, tasarruf ettikleri topraklardan kopmaya mecbur kalan ortakçı, yarıcı v.b. gibi yarı-feodal ba-

ğımlılık ilişkileri içindeki köylüler, bir süre toprak üstünde gizli işsizler olarak kaldıktan sonra toprakları terketmekte ve proleterleşmektedirler. Bu çözümlü süreci son 5 yıldır belirginleşmiştir.

5. Tarımda kapitalizme geçişte en geri kalmış orta ve küçük mülkiyet bölgesi.

Sinop, Sivas, Gümüşhane, Bingöl, Erzurum, Tunceli illerini içeren bu bölgede tahıl üretimi egemendir. Tarımsal makineleşme seviyesi, tarımsal gelirler düşüktür. Kapalı ekonomi, tüketim için üretim yer yer yaşamaktadır. Pazara açılma imkânları geri, tarım işçiliği ikinci derecededir. Kapitalizm öncesi bağımlılık ilişkileri kapalı köy ekonomisi içinde, kalıntılar olarak yaşamaktadır. Yalnız bu illerin hemen hemen tümünde 1950'lerden sonra görülen büyük mülkiyetin orta ve küçük mülkiyet aleyhine büyümesi, yani toprak tekelleşmesi olgusu, bu bölgede de yapının değişmekte, üretim güçlerinin gelişmekte olduğunu göstermektedir.

6. Tarımda kapitalist ilişkilerin en geri babaerkil (tüketim için üretim) üretimin yaygın olduğu büyük mülkiyet bölgesi.

Adıyaman, Hakkâri, Ağrı olmak üzere üç ili içeren bu bölgenin özelliği, tarımın hayvancılık yanında bir ek uğraşı olmasıdır. İşleme süreci çok yavaştır. Ortakçılık v.b. dağlıktır. Bu illerde mülksüzleşme ve toprak da zaten tarla tarımına elverişsiz ve gibi yarı-feodal ilişkiler ve ağalık genellikle hâkimdir. Tarım işçiliği önemsiz, kapitalizm öncesi kalıntılar — aşiret bağımlılığı gibi özel biçimler altında — yaygındır.

Özetle söyleyecek olursak, bir takım somut ve objektif verilerden hareketle — ve bu verilerin — en güvenilir olanları seçilerek varılan yukarıdaki bölgeleme, Türkiye'de tarımda kapitalizmin gelişmesi konusunda şu sonuçları ortaya koymaktadır: Türkiye'nin, 54 ilini içeren önemli bir kısmında, bugün tarımda kapitalist üretim biçimi ve ilişkiler çeşitli seviyelerde hâkimdir ve bölgelere göre değişen bir hızla gelişmektedir. Ancak söz konusu illerden 26'sında basit meta üretimi, küçük üreticilik, — yani Türkiye'nin

içinde bulunduğu koşullarda kapitalizmin gelişmemiş bir biçimi — söz konusudur. Türkiye'nin doğusunda kalan 13 il ise, çeşitli derecelerde yarı-feodal yapının kalıntılarını barındıran illerdir. Ancak bunların bir kısmını da, özellikle büyük mülkiyetin hâkim olduğu illerde kapitalistleşme süresi son dönemlerde hızlanmış görünmektedir.

İLK SONUÇ

Çalışmanın bütünü ve tabloların değerlendirilmesi çeşitli konularda oldukça etraflı bilgi verebilecekken, amacımıza uygun olarak sadece özetlemekle yetindiğimiz «Türkiye'de Tarımda Üretim güçlerinin gelişmesi ve üretim ilişkileri araştırması», üretici güçler ve üretim ilişkilerinden hareketle, Türkiye'de köylülüğün yapısını, durumunu yorumlamak, daha doğrusu böyle bir yorumlamaya maddî temeli sağlamak üzere yapıldı.

Şüphesiz ki kırsal kesimlerdeki son derece girift ilişkiler, bu araştırma ancak rakkamların somutluğuyla cevap getirebilir. Araştırmanın tamamlanması, böyle bir maddî temel üzerinde ne gibi üretim ilişkilerinin artı ürüne el koymanın hangi biçimlerinin, ne yaygınlıkta yer aldığına daha etraflı şekilde ortaya konması gerekiyor. Çalışmanın ikinci bölümünde denenecek olan ve bir başka yazıda da teorik temellendirilmesi yapılmaya çalışılacak olan konu budur.

Türkiye'de köylü meselesi yazısının birinci bölümünde yer alan araştırma, önce, Türkiye'de köylülük içinde bir hayli gelişmiş (1890 Rusyasından çok gelişkin ve farklı) bir farklılaşma ve sınıflaşma olgusunu haber vermektedir. Doğu ve Güney Doğu kesimlerindeki yarı-feodal ilişkilerin çözülmekte olduğu, bazı dar bölgeler hariç, köylülükten bir sınıf olarak söz etmek artık imkânsızdır. Bunun yerine, köylülük içindeki sınıflardan söz etmek ve ittifaklar meselesine bu açıdan bakmak gerekmektedir.

Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin gelişmesi sürecinde köylülük başlıbaşına bir sınıf olmaktan çıkar, kendi içinde sınıflaşır ve kırsal bölgelerde tarımla uğraşanların genel adı haline gelir. «Köylülük sözünü, bu durum da, varlığı şüphe götürmez bir çelişkinin varlığını vurgulamak üzere tırnak içine a-

lıyoruz. Günümüz toplumunda köylülük artık şüphesiz ki tam anlamıyla bir sınıf değildir. Bizim kırsal bölgelerimizde serfliğe dayanan toplum, bugünün (burjuva) toplumu tarafından tasfiye edildikçe, köylülük de bir sınıf olmaktan çıkar ve kır proleteryası ile (büyük, orta, küçük ve çok küçük) kır burjuvazisine bölünür. Serf sahipliği ilişkileri sürdükçe «köylülük» hâlâ bir sınıf olmaya devam eder...» (Lenin, Rus Sosyal Demokratlarının tarım programı Toplu eserler İngilizce baskı cilt 6, sf: 116).

Lenin daha 1890'lar Rusya'sında bu gelişmeyi gözlüyor ve önemle üzerinde duruyordu. Köylülüğü daha o zamandan köy emekçileri (kır proleteryası) ve köy burjuvazisi olarak ayırıyor, bunların ortasına da «bu iki köylü tipini birbirinden ayıran halka orta halli köylülerdir» diyerek (Rusya'da kapitalizmin gelişmesi, sf: 212) bir orta köylülük tabakası koyuyordu. Daha sonra Lenin'in köylülüğün içindeki farklılaşma tahlillerinin dönem dönem nasıl geliştiğini, «Bilimsel Teoride ve Devrimci Pratikte Köylülük sorunu»nda gördük (İLKE sayı 18).

Bugün Türkiye'de de ilk tesbit edeceğimiz nokta, köylülüğün kendi içinde büyük ölçüde farklılaştığı, «sınıflaştığı»dır. Bu noktanın tesbiti ve bu farklılaşmanın —hatta bölgelere göre durumunun tesbiti— ittifaklar politikası açısından birinci derecede önemlidir. Yoksa, burjuvazi ile bütünleşmiş zengin köylüye toprak devrimi önerirken, küçük mülk sahibi köylünün özel durumunu kâle almadan onu kazanamamak, hatta düşman saflara geçirmek, tarım proleteryasını örgütleyememek veya «antifeodal mücadeleye çağırarak, yada hâlâ kapitalizm öncesi üretim ve bağımlılık içindeki köylüye sosyalist mülkiyet hedefini göstermek ve benzeri çıkmazlara düşmek; böylece sol veya sağ sapma çizgilerine kaymak mümkündür.

Türkiye'de «köylü devrimi» yapmak üzere yola çıkanların (nüfusun büyük çoğunluğunun tarım kesiminde olduğundan hareketle) köylülüğü hâlâ bir sınıf olarak gördüklerini, feodal kalıntıları, feodal yapıyı a-barttıklarını ve bunun sonucunda da popülizmin kuyrukçu çizgisine düştüklerini hatırlayalım.

Öte yandan, köylü kitlelerine götürülecek

ajitasyon propaganda açısından da köylülüğün durumunun doğru tesbitinin önemli bir yönüdür. Köylülüğün yapısının ve kırsal kesimlerde üretim ilişkilerinin tanınması; köylülüğün çeşitli kesimlerinin, köylülük içindeki sınıf ve tabakaların maruz buldukları sömürüyü de ortaya koyacak ve doğru propaganda ajitasyona zemin hazırlayacaktır. Küçük üretici; tefecinin, büyük tekellerin ortağı ve kırlardaki uzantısı aracı-tüccarın sömürüsüne maruzsa, ona sadece kapitalist toprak sahibinin mülksüzleştirileceğinin anlatılmasının, doğrudan maruz kaldığı sömürü

nün es geçilmesinin, bu kapitalizm-prekapitalizm ilişkisinden söz edilmemesinin ajitasyon değeri ve somut hedef gösterme değeri ne olabilir. Ya da işgücünü kiralayan tarım işçisine feodal sömürüyü anlatmanın, feodal sömürüden kurtulmayı önermenin geçerliliği nedir?

Bu açıları düşünürken, araştırmanın sonuçlarına da dayanarak, bir yandan Türkiye'de köylülük içinde oldukça gelişmiş bir sınıflaşma, farklılaşma olduğunu söylemek,, öte yandan bu farklılaşmanın belli başlı unsurlarını ortaya koymak mümkündür.

II

TÜRKİYE'DE KIRSAL KESİMLERİN SINIF YAPISI

Araştırmanın verdiği ilk sonuç: kırlarda kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerin gelişmekte olduğudur. Ancak nasıl bir kapitalizm di bu? Bağımsız küçük mülkiyetin bu derece yaygın olduğu, küçük mülk sahibi köylü ailelerin oranının yüzde 75'e vardığı bir yapıda, kırlarda kapitalizm ve özellikle pazar için üretim gelişmiş olmakla birlikte, bunun ilkel ve geri bir özellik taşıdığı hemen söylemek gerekir. Bir yandan büyük mülkiyet grubu lehine toprak temerküzü, öte yandan küçük ve orta mülkiyetin parçalanma eğilimi tarımda kapitalistleşmenin bu küçük işletmecilik yapısı zararına gelişmekte olduğunu göstergeleridir. Ama yine de bugünkü durumuyla küçük mülkiyet, küçük işletmecilik nicel olarak, hele bazı bölgelerde büsbütün ağır basmaktadır.

Çeşitli bölümleriyle bütün araştırmanın ortaya koyduğu olgu, çok dar bazı bölgeler (araştırmada 5. bölge ve 4. bölgenin bazı dar kesimleri) hariçinde, kapitalist üretim biçimi ve ilişkilerin hakimiyetidir. Üretim genel bir pazar mekanizması içinde yer alırken, toprak temerküzünün küçük, özellikle orta mülkiyet aleyhine gelişmesi, kapitalist işletmelerin sayısının ve genişliğinin artması, endüstri bitkileri tarımının yaygınlaşması, nihayet büyük kapitalist çiftliklerde, ya doğrudan endüstride kullanılan hammadde niteliğinde tarım ürünlerinin, ya da ihracatta dönük ürünlerin üretilmesi, kapitalist üretim ilişkilerinin en genel göstergesidir.

Öte yandan, yerinde gözlem ve araştırmalar, Akdeniz ve Güney bölgelerinde, Ege bölgesinde,, Marmara'da büyük kapitalist işletmelerde büyük sanayi tekellerinin, finans gruplarının son yıllarda tekstil vb. endüstrisinde kullandıkları hammaddeleri kendilerinin ürettiğini de göstermektedir. Ücretli işçi veya çeşitli geleneksel ilişkilerin etkisini hissettirdiği ama yine de ücret (yani feodal kategoriler olan emek veya ürün rant değil) temeline dayanan ilişkiler içinde işgücü satın alan kapitalist tarım işletmeleri, —Devlet üretme çiftlikleri bir yana— oldukça yaygındır. Hatta, yine bir yandan istatistik verilerin, öte yandan yerinde yapılmış araştırmaların gösterdiği gibi, (büyük işletmeler üzerinde ortaklık yapan küçük işletmecilerin, bir yarı-feodal ilişki sayılmasıyla) genel olarak çözümlene halindeki yarı-feodal ilişkiler bölgesi olarak adlandırılan bazı bölgelerde bile (Doğu, Güney Doğu, Güney...) Marx ve Lenin'de Junkers tipi olarak adlandırılan «feodal-geleneksel büyük toprak sahiplerinin kapitalistleşmesi olgusu hâkimdir. Bu bölgelerdeki büyük toprak mülkiyetinde, traktörün, sermaye yoğun tarımın girmesi, feodal ilişkilerin çözülmesiyle, ortaklık sisteminin çözümlene sürecine girdiği; ortaklıkların ya mülksüzleştikleri ve topraklarından çıktıkları, çeşitli geleneksel bağımlılık ilişkilerinin de yer yer yaşadığı «tarım işçileri» haline geldikleri, içlerinden en iyi durumda olanlarınsa toprak edinmeye çalışıp

küçük işletmeciyeye dönüştükleri gözlenmektedir. Bu durumda, feodal mülkiyet devrimci bir yoldan değil evrimleşerek, kapitalist işletmeye dönüşmektedir.

Türkiye'de, Marx ve Lenin de Prusya tipi, ya da Junkers tipi diye (Amerikan tipinin zıddı olarak) adlandırılan bu sürecin geçerli ve yaygın olduğu söylenebilir.

Türkiye ve benzeri sosyal yapılarda, tarımda kapitalist ilişkilerin ana hatlarıyla egemen olmasına, egemen üretim biçiminin kapitalizm olmasına rağmen, —özellikle tarımda— kapitalizmin prekapitalist ilişkilerle içiçe bulunuşunu, ortaklığın ve bu durumun kapitalizme yüklediği çarpık ve geri yapıyı daha açık kavrayabilmek için, tarımda kapitalistleşmenin iki yolunu biraz daha yakın dan görmekte yarar vardır.

Tarımda kapitalizmin gelişimini araştıran Lenin, kapitalist gelişimin en yaygın iki biçimine işaret etmiştir: Bunlardan birincisi, Prusya, ya da «toprak sahipleri biçimi» olarak tanınan, feodal döneme özgü olarak büyük mülklerin geniş ölçüde korunması ve sınırlı reformlardan sonra derece derece kapitalist çiftlikler haline dönüşmesi anlamına gelir. Bu nedenle, köylülerin, toprak sahipliğine bağımlılığının gelişimi köstekleyici biçimleri (emek rant, ortaklık, vb. ile birlikte), yeni gelişen kapitalist üretim ilişkileriyle birlikte, tarım kesiminde yaşamaya devam etti. Almanya, Çarlık Rusya'sının geniş bir bölümü, İtalya, Japonya ve başka birtakım ülkeler, tarımda kapitalist gelişimin bu dikey yoldan geçtiler.

Tarımsal gelişimin ikinci biçimine, Lenin tarafından köylü, ya da Amerikan çizgisi adı verildi. Burada, toprak sahiplerinin eski mülkiyet düzeni, serfliğin yarattığı engelleri yokeden burjuva devrimi tarafından yıkılmıştır. Böylece kapitalizmin ve tarımdaki güçlerin gelişimi, büyük ölçüde hızlanmıştır.

Geri kalmış birçok Asya, Afrika, ve Latin Amerika ülkesinin savaş sonrası gelişimi, birinci ve ikinci biçimin unsurlarını bir araya toplayan farklı eğilimler göstermiştir.

Prusya yolu, toprak sahipleri tarafından yeğ tutulur. Çünkü bu sınıfın uzak görüşlülükleri, çağdışı feodal ilişkileri temel alan sınıf

egemenliklerinin tarımda uzun süre devam edemeyeceğinin farkına varmaktadırlar.

Bazı az gelişmiş ülkelerde, egemen durum da olan ulusal burjuvazi de, toprak sahipleri sınıfını koruyarak, onları kırsal kesimlerde antiemperyalist ve anti-feodal mücadelenin güçlenmesine karşı ortak savaşa çağırır. Bu ülkeler ekonomisinde kilit noktaları elinde tutmak isteyen uluslararası tekeli burjuvazi ise, yordakçılarını durumundaki yerel burjuva toprak sahiplerini destekler.» (Kapitalizmin Ekonomi Politikası, M. Ryndina, G. Chernikov, sf: 173-174).

Lenin yukarıda özetlenenleri, özellikle «1905-1907 İlk Rus devriminde Sosyal Demokrasinin Tarım Programı» eserinde etraflıca açıklar. «Tarımda burjuva demokratik dönüşüm süreci tek bir yoldan mı olur?» diye sorar ve «Hayır» diye cevap verir. «Bu gelişmenin iki biçimi olabilir. Toprağa bağımlılığın (feodal bağımlılığın) kalıntıları ya büyük toprak sahipliği ekonomisinin dönüşümüyle, ya da büyük toprakların tasfiyesiyle, yani ya reform ya da devrim yoluyla gerçekleşir. Burjuva gelişmesi, ya büyük toprak sahipleri ekonomisinin yavaş yavaş burjuva sömürü yöntemlerinin geçmesiyle gerçekleşir: Aynı gelişme küçük köylü ekonomisi öncülüğünde, devrimci bir yoldan, feodal latifundia «dışkı» sınıfı sosyal organizmadan atılması ve kapitalist ekonomi yolunda bundan kurulmuş olarak yürünmesiyle de gerçekleşebilir.

Burjuva gelişmesinin her ikisi de mümkün olan bu iki yoluna Prusya ve Amerika yolları adını veriyoruz. Birinci durumda feodal toprak sahipliği ekonomisi yavaşça burjuva ekonomisine, Junkers ekonomisine dönüşür. Bir yandan küçük bir «büyük (zengin - çevirenin notu -) köylüler» azınlığı ortaya çıkarken köylüleri en feci bağımlılıklara ve sömürüye mahkûm eder. İkinci durumda, artık bir toprak sahipliği ekonomisi kalmaz, feodal topraklara el koyan bir devrimle yıkılır. Bu durumda, köylü egemen olur; tarımın tek taşıyıcısı durumuna gelir ve kapitalist çiftçiyeye dönüşür... Rusya'nın iktisadi tarihinde bu tiplerden her ikisi de açık bir gerçekliktir...» (Sosyal Demokrasinin Tarım Programı, Toplu Eserler, İngilizce baskı, cilt 13, sf. 238 - 243). Lenin başka bir yer

de de bu iki geçiş biçimi arasında belli bir mücadelenin olduğunu vurgular.

Bu pasajlar ve Lenin'in söz konusu «iki geçiş» analizlerinin yer aldığı tüm eserleri, Türkiye'de tarımda kapitalizmin gelişmesini ve prekapitalizm tortularını, kalıntılarını, hat ta ortaklığını anlamak bakımından önemlidir. Türkiye'de toplumsal yapının bütünü gibi, tarım kesiminde de, feodal ekonomiden (daha genel bir terim olarak prekapitalist yapıdan diyelim) burjuva ekonomisine, yani kapitalist yapıya dönüşme Lenin'in ve Marx'ın «devrimci» olarak adlandırdıkları yoldan değil, köylülüğün küçük köylü ekonomisi temeli üzerinde ve öncülüğünde topraklara el koyması ile değil (en saf şeklinin Amerika'da, burjuvazinin yedeğindeki klasik biçiminin Fransa'da olduğu söylenebilir) prekapitalist sömürücü sınıfların, feodal sınıfların yavaş yavaş reformcu bir şekilde ve burjuvaziyle ittifak halinde (onun tarafından tasfiye edileceğine) kapitalist ilişkilere geçmeleriyle gerçekleşmiştir ve gerçekleşmektedir. Kırsal yapıda halâ kalıntılar halinde —dar bölgelerde de olsa— yaşayan yarı feodal ilişkilerin çok dar bölgelerde ve ve çok büyük ölçüde çözülmüş de olsa kapalı köy ekonomisi kalıntılarının, patriarkal denilen (ataerkil) üretim biçiminin (kapalı aile üretiminin) yaşamasının nedeni bu durum olduğu gibi, kapitalizmin egemen olduğu tarımda, nicel olarak basit meta üretiminin, yani kapitalizme geri ve ilkel nitelik kazandıran bu biçimin yaygınlığı ve ağırlığı da aynı gelişme doğrultusunun bir sonucudur.

Kısaca, araştırmanın gösterdiği gibi, Türkiye'de tarımda üretim ilişkileri tarımda kapitalistleşmenin devrimci yoldan gerçekleşmesinin sonucu olarak (tarımsal yapı sosyal yapının bütününden ayrılamayacağına göre, bu durumu burjuva demokratik devrimin, devrimci burjuvazi öncülüğünde gerçekleşmesi olarak da ifade edebiliriz.) kapitalizmin geri, prekapitalist yapılarla içiçe (feodal veya tefeci, ticaret sermayesi gibi geçiş biçimleri, prekapitalist şekillenmeler) biçimleriyle damgalanmıştır. Bu yüzden toprak temerküzü ve toprak mülkiyetinde eşitsizlik son derece yoğun olmakla birlikte, küçük mülkiyetin büyük kapitalist çiftlikler lehine hızla tasfiyesi gerçekleşmemiş, yarı feodal ka-

lınlar yaşamaya devam etmiş ve küçük mülkiyet basit meta üretimi temeli üzerinde yaygınlığını ve ağırlığını sürdürmüştür.

Bu noktada, küçük işletmelerin, küçük köylü tarımının yapısını bir kere daha belirlemek yarar olacaktır. Gerçekten de, gerek feodal yapı, gerek kapitalizmin geri ve ilkel bir biçimi sayılan basit meta üretimine dayanan tarım, küçük işletmecilik temeli üzerinde yükselir. Araştırmanın ortaya koyduğu gibi, Türkiye'de gerek genel olarak gerekse il il, bölge bölge alındığında yaygın olan küçük işletmecilik, «büyük topraklar üzerinde ortakçılık» değildir. Ortakçı aile ve bu tarzda işlenen toprak oranı, hele yarı feodal ilişkilerin göstergesi olarak alınabilecek, «büyük topraklar üzerinde ortakçılık» oranı oldukça düşüktür ve yaygınlığı mevzidir. Buna karşılık küçük köylü üretimi yaygındır ve yine gerek yerinde incelemelerin gerekse araştırmanın pazara açılma vb. tablolarının gösterdiği gibi, çok büyük ölçüde pazara dönüktür. Yani Türkiye'de küçük köylü mülkiyeti, küçük köylü tarımı, ataerkil (patriarkal) üretimin kendine yetme çemberini, eskiden kısaca «sadece gaz - tuz - bez şehirden alır» diye somutlanan kullanım için üretim çemberini aşmış, pazar için üretime dönmüştür. Ama, küçük köylü tarımının ve basit meta üretiminin yaygınlığı sürdüğünce, yine de geniş kapitalist işletmelerde gelişmiş bir kapitalist tarımdan değil, basit meta üretiminden söz etmek daha doğru olmaktadır.

Gerek Marx'da gerekse Lenin'de alındığı biçimiyle basit meta üretimini niteleyen küçük üreticiliğin «kısmen veya tamamen» pazar için yapılmasıdır. Küçük üreticilik ve onun ataerkil üretim sınırlarını aşarak pazara açılmış şekli olan basit meta üretimi saf bir kapitalizm modelinde görülmez. Yani gelişmiş bir kapitalist modele ters düşer. Ancak gerçekte, bu saflıkta bir kapitalizm bulunmadığına Lenin defalarca işaret etmiş ve «küçük burjuvazisi olmayan bir kapitalizm keşfetme şerefi»ni narodniklere bırakmıştır. Ama küçük üreticiliğin, basit meta üretiminin yaygınlığı yine de kapitalizmin geriliğine işaretler. Kapital'den şu alıntı bu konuda oldukça aydınlatıcıdır: «Daha eski ve önceki biçimlerinde olduğu gibi, toprak mülkiyetinin bu biçimi, köy nüfusunun sayıca kent nüfu-

sunun çok üzerinde olmasını gerektirir; böylece kendi dışında kapitalist üretim biçimi hüküm sürmekte ise dahi, bu nispeten az gelişmiş olacaktır. Bu yüzden diğer üretim kolalarında da sermayenin temerküzü dar sınırlar içinde kalacak ve sermayenin parçalanmış bir biçimi hakim bulunacaktır. Eşyanın tabiatı icabı, tarımsal üretimin büyük bölümü bizzat üreticiler, yani köylüler tarafından dolaysız tüketim araçları olarak tüketilir ve sadece bunu aşan miktar emtia olarak kent ticaretine yönelir...» (Kapital, Cilt III, İngilizce baskı, sf. 784-785).

Basit meta üretiminin yaygın olduğu bir yapıda (nedeni ayrı bir konu olmaya devam ediyor) sistemin bütününde kapitalizmin «az gelişmiş», «geri» niteliği, Kapital'in söz konusu bölümlerinde ve özellikle yukardaki pasaja vurgulanmaktadır. Ve yine, basit meta üretiminin geri bir kapitalizmin parçası olabileceğine işaret edilmektedir.

Bilindiği gibi, piyasa için üretime başlandığı andan itibaren meta üretimine geçilmiş olur. Piyasa için, pazar için üretilmeye başlandığı andan itibaren artık ataerkil üretimin, tüketim için üretimin sınırları aşılmıştır. Ama basit meta üretimi, küçük üretici köylünün, kendi geçiminden arta kalanı satmasından, tümüyle pazar için üretmesine (endüstri bitkilerinde vs.) kadar çeşitli aşamalardan geçer. Bu aşamaların her birinde basit meta üretimi kapitalist üretim biçimine daha fazla entegre olarak, sürer gider. Böylece basit meta üretiminin içinde yer aldığı çerçeveyi belirleyen, genel olarak üretim tarzıdır. Hakim üretim biçimi sosyal sistemin bütünlüğü için kapitalizm ise ve ayrıca basit meta üretiminde üretimin pazar için ayrılan bölümü ne kadar yaygın (bazı durumlarda tümü) basit meta üretimi artık kapitalizmin bir parçasıdır. Feodalitenin çözüldüğünden, bir ara aşama olmaktan çok daha fazla bir şey, kapitalist yapıya çok daha yakın bir üretdir. Ve önemli olan basit meta üretiminin maruz bulunduğu sömürünün bu kapitalist bütün içinde nasıl bir sömürü olduğudur.

Pazar için küçük tarım işletmeciliği, pazara açılmış köylü ekonomisi, kısaca basit meta üretimi üzerinde durmamızın nedeni, bir yandan basit meta üretiminin kapitalizm

genel çerçevesi içinde yer aldığını göstermek, öte yandan da içinde yer aldığı kapitalist yapıya «geri» damgasını nasıl vurduğunu açıklamak içindir. Bu gerilik basit meta üretiminin yaygınlığından geldiği gibi, aynı zamanda basit meta üretimini yaygın tutan da yine kapitalizme geri rengini veren tarihsel gelişme ve kapitalistleşme yoludur.

Böylece, araştırmamızın sonuçlarına göre, bir yandan Türkiye'de çok büyük ölçüde pazara açılmış olan küçük köylü işletmeciliğinin yaygınlığı, öte yandan kapitalizmin gelişmiş ve gelişmekte olması, ataerkil tarımın ve feodal kalıntıların hızla çözülmesi ve önemsizliği, az gelişmiş bir kapitalist yapı karşısında olduğumuzu açıkça göstermektedir.

Öte yandan bu geri kapitalist yapı, yine geriliğin temelini meydana getiren kapitalizm -prekapitalizm ittifakı ile, özellikle korunmaktadır. Daha bir somutlayacak olursak, Türkiye'de kapitalist sermaye kesimleri, sermayenin kapitalizm öncesi geri ve ilkel biçimleri olan tefeci ve tüccar sermayesiyle, öte yandan feodal kökenli toprak ağalığıyla kısmi ittifak halindedir. Ve bu ittifakın yürüye bilmesi, prekapitalizmin yaşamasına bağlı olmaktadır. Böylece küçük üreticilik, basit meta üretimi temeli üzerinde özellikle korunmaktadır. Hatta tekeli kesimlerin, büyük sermayenin yabancı ortağı emperyalizmin Türkiye ve benzeri türden devrimci yoldan kapitalistleşmemiş ülkelerdeki taktiklerinin başında tarım kesiminde oldukça güçlü ve —tutucu— bir orta sınıfı, yani basit meta üretimini yaşatmak ve kendisine müttefik kılmak gelmektedir. Emperyalizmin çeşitli «Yeşil Devrim, tarım reformu vs.» önerilerinin kökeninde yatan plan da budur. Tarımda orta sınıfların, özellikle orta köylülüğün basit meta üretimi temeli üzerinde güçlendirilmesi, «emperyalizm -yerli ortakları tekeli sermaye-feodal kalıntılar, tefeci-aracı tüccar vs. prekapitalist unsurlar sömürücü egemen ittifakı»nın sürmesinin bir çeşit teminatı gibi de görülmektedir.

Şimdi, gelecek yazımızda teorik temelleleriyle, ustaların koydukları çerçevede tekrar ve etraflıca ele alacağımız, sorulara aydınlık getirmeye çalışacağımız bu genel yaklaşımlar ışığında ve araştırmamızın verilerinden ya-

rarlanarak, Türkiye'de kırsal kesimlerde sınıflaşma ve sınıflar mevzilenmesi konularına değinelim.

KIRSAL KESİMDE SINIFLAR

Genel hatlarını çizmeye çalıştığımız bu sosyo-ekonomik yapıda, kırsal kesimlerde hangi sınıflar ortaya çıkmaktadır? Bu sınıfların birbirleri karşısında ve diğer sınıflar karşısında durumları nedir?

Önce kırsal kesimlerdeki egemen sınıflardan başlayacak olursak :

Büyük Kapitalist İşletme Sahipleri

Bu kategori, Türkiye'de, Junkers tipi evrimleşme yoluyla kapitalistleşmiş ve işletmesini makinalaşma ile, sermaye yoğun entansif tarım yöntemleriyle büyük ölçüde kapitalist üretim çerçevesinde düzenlemiştir. Aynı kategoride, en son yıllarda, kendi sanayi işletmeleri için hammadde sağlamak üzere tarım yaptıran tekelci büyük toprak sahipleri de yer almaktadır. Araştırmanın ortaya koyduğu gibi, büyük toprakların yüzölçümlerinin genişlemekte olması, çöküş ve yıkılma sürecindeki feodal çiftlikler artık toprak kazanmaktan çok, bölünme yolunda oldukları (miras, satış, toprak reformu vs. korkusuyla bölme, işletememe) için, kapitalist işletmelerin genişlediğinin bir göstergesi olabilir. Büyük kapitalist toprak sahipleri çoğunlukla mevsimlik ücretli işçi kullanmaktadırlar. Son yıllarda mevsimlik ücretli işçi oranı artmıştır. Bazı durumlarda, (ki bir çokları mekanik bir değerlendirmeye ücretli işçiliği, sanayide olduğu gibi gündeliklik işçilik şeklinde anlamaya eğilimlidirler ve bu yüzden yanılmaktadırlar) bu türden büyük toprak sahipleri toprakları üzerindeki çoğunlukla eskiden kendilerine geleneksel ilişkilerle bağlı olan köylüleri, onlara örneğin traktör veya başka tarım makineleri olarak, veya ev yaptırarak, veya benzeri yollarla kendisine borçlandırmakta, böylece arada yeni bir bağımlılık ilişkisi doğmaktadır. Ancak bu bağımlılık geleneksel -prekapitalist bağımlılıklardan çok farklıdır ve kapitalist mekanizma içinde, topraktan ve bağımlılıklardan «özgürleşmiş» köylülerin, kapitalist anlamda «hür» iradelerine dayanan bir emek sömürüsü biçimidir ve üç

retin şekil değiştirmiş halidir. Yine benzeri durumlarda, kapitalist toprak sahibi borçlan dırdığı köylülerden bir çeşit faiz de alarak, dolaylı tefecilik yapmaktadır. Ancak, büyük tarım işletmelerinde en yaygın ilişkinin mevsimlik, geçici gündelikçilik olduğunu bir kere daha hatırlatalım.

Büyük kapitalist tarım işletmelerinin çoğu (özellikle Ege, Marmara, Akdeniz, Güney, Güney Doğu bölgeleri ve Orta Anadolu'da buğday üreten işletmeler) ihracat için en geniş pazarlar için tarıma dönüktür. Büyük kapitalist tarım işletmesi sahipleri, çoğunlukla topraklarında oturmazlar ve hele son yıllarda hızlanan bir süreç içinde tekelcilerle bütünleşme, finans kapital bütününün bir parçası olma yolundadırlar. Böylece, bu sınıfsal kategori, bir yandan tarım işçilerini, kır proleterlerini yoğun olarak sömürürken, öte yandan tekellerle bütünleşerek ve tarım fiyatları mekanizmasında karar sahibi olarak tüm küçük üreticiler kesimini de dolaylı yoldan sömürüye tabi tutmaktadırlar. (Geçerken şunu da hatırlatalım ki, bilimsel terminolojide sanayi sermayesi kategorisi sadece endüstrideki değil, aynı zamanda tarımdaki kapitalist sermayeyi de kapsar.)

Feodal Toprak Sahipliği

Büyük toprak mülkiyetinin diğer bölümü, kapitalizm öncesi (feodal ve aşiret vb.) üretim, mülkiyet ve bağımlılık ilişkilerinin çözümlenme halinde kalıntılar biçiminde de olsa halâ rastlandığı geleneksel (feodal) büyük toprak sahipliği, yaygın terimiyle toprak ağahlığıdır. Her ne kadar terim olarak, bölge bölge kapitalist toprak sahibi ile feodal toprak sahibi aynı «ağa» terimi ile nitelen-diriliyorsa da aralarında mülkiyet ve üretim ilişkileri bakımından fark olduğu açıktır. Türkiye'de klasik feodalite olmaktan çok, aşiret yapısına dayanan geleneksel bağımlılık ilişkilerinin sürdüğü kapitalizm öncesi toprak mülkiyetinin yaygınlığı bugün Doğu, Güneydoğu bölgeleri hariç çok azaldığı gibi, bunlar da, —yine yerinde yapılmış araştırmaların verilerine göre de— hızlı bir çözümlenme içindedirler. Bu kesimlerin Junkers usulü kapitalizme evrimleşmeleri oldukça hızlanmıştır. Özellikle üretim güçleri bakımından, sermaye yoğun makineli, sulamalı vb.